

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ – ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ, ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΟΤΑΝ Η ΜΝΗΜΗ ΠΥΡΟΒΟΛΕΙ ΤΗ ΛΗΘΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΣΤΗΝ ΤΑΣΚΕΝΔΗ**

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΓΑΖΗ ΕΦΗ – ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ – ΜΕΛΟΣ
ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ ΜΑΝΟΣ – ΜΕΛΟΣ

ΚΟΡΙΝΘΟΣ – ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2018

Copyright © 2018 – Παπαδοπούλου Γεωργία

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας έκδοσης, εξ' ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα τα οποία αφορούν τη χρήση των μελετών για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα των κειμένων εκφράζουν το συγγραφέα και μόνο.

Η πορεία ως την ολοκλήρωση αυτής της επιστημονικής εργασίας ήταν ένα ταξίδι με πολλαπλούς συνοδοιπόρους.

Ευχαριστώ από καρδιάς τον Ανδρέα Παπαδόπουλου, την Άννα Κεφαλέλη, την Δέσποινα Παρασχάκη και τον σύζυγό της Χαράλαμπο Χειρίδη καθώς και τον Κώστα Νάτσικα για το γεμάτο συναισθήματα ταξίδι που μου χάρισαν, τόσο απλόχερα μέσα από τις μνήμες και τα βιώματά τους. Ταξιδέψαμε μαζί από το αντάρτικο στο Γράμμο – Βίτσι μέχρι την πόλη της πέτρας, την Τασκένδη.

Τους χρωστώ μεγάλη ευγνωμοσύνη.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	σελ.7
ABSTRACT	σελ.8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ.9
ΜΕΡΟΣ Α: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	σελ.14
1.1 ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗΝ ΤΑΣΚΕΝΔΗ ΚΑΙ ΕΝΤΑΞΗ	σελ.14
1.2 Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΤΑΣΚΕΝΔΗΣ	σελ.17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : ΣΚΟΠΟΣ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	σελ.21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ – ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΗΣΗ/ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΠΟΙΗΣΗ	σελ.22
3.1 ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ – ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ	σελ.22
3.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ	σελ.25
3.2.1 ΤΟ ΑΦΟΜΟΙΩΤΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ – ASSIMILATION	σελ.26
3.2.2 ΤΟ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ – MULTICULTURAL	σελ.29
3.2.3 ΤΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ – INTERCULTURAL	σελ.31
3.3 ΜΝΗΜΗ – ΛΗΘΗ ΚΑΙ Η ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ	σελ.33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	σελ.39
4.1 Η ΜΗ ΑΝΑΣΤΡΕΨΙΜΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΚΑΙ Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΤΡΙΠΛΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΧΩΡΑ	σελ.39
4.2 Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ	σελ.42
4.3 ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΣΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ	σελ.44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο : ΥΠΟΔΟΧΗ – ΕΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΤΑΣΚΕΝΔΗ	
5.1 ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ ΣΤΗΝ ΤΑΣΚΕΝΔΗ	σελ.47
5.2 Η ΝΕΑ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΤΑΣΚΕΝΔΗ	σελ.49
5.3 ΑΝΑΤΑΡΑΧΕΣ ΚΑΙ ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΣΤΗΝ ΤΑΣΚΕΝΔΗ	σελ.51
5.4 ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΤΟΥ ΕΠΑΝΑΠΑΤΡΙΣΜΟΥ	σελ.53
ΜΕΡΟΣ Β: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	σελ.56
6.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	σελ.57
6.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ	σελ.57
6.3 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ – ΦΑΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	σελ.58
6.4 ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ – ΔΕΙΓΜΑ	σελ.58
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 ^ο : ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	σελ.61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 ^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	σελ.67
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ	σελ.72
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	σελ.77

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΕΑΜ	ΕΘΝΙΚΟ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟ ΜΕΤΩΠΟ
ΕΒΟΠ	ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΤΟ ΠΑΙΔΙ
ΕΔΕΣ	ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ
ΕΛΑΣ	ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΛΑΙΚΟΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ
ΕΣΣΔ	ΕΝΩΣΗ ΣΟΒΙΕΤΙΚΩΝ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΩΝ
ΔΣΕ	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΚΚΕ	ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΚΚΣΕ	ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα ερευνητική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Κοινωνικές Διακρίσεις, Μετανάστευση και Ιδιότητα του Πολίτη» του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Ασχολείται με την κοινωνική ένταξη ανθρώπων οι οποίοι εξωθήθηκαν σε αναγκαστική μετανάστευση και έζησαν ως πολιτικοί πρόσφυγες στην Τασκένδη του Ουζμπεκιστάν, μετά τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, διερευνά την εντύπωση της διαδικασίας αυτής στη μνήμη, μέσω της αφήγησης προσωπικών εμπειριών. Για τη διεκπεραίωση της εν λόγω έρευνας, ως εργαλείο χρησιμοποιήθηκε η ελεύθερη ημιδομημένη συνέντευξη κατά την οποία αναλύθηκαν τέσσερις θεματικοί άξονες. Το δείγμα συλλέχθηκε με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας και αποτελείται από τέσσερις πολιτικούς πρόσφυγες οι οποίοι δραστηριοποιήθηκαν στο Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου και εκτοπίστηκαν στην Τασκένδη. Οι πρωτογενείς πηγές ολοκληρώνονται με την προσωπική μαρτυρία απογόνου πολιτικού πρόσφυγα ο οποίος γεννήθηκε και μεγάλωσε στην υπερορία. Για την περαιτέρω ενίσχυση της ιστορικής έρευνας έγινε συμπερίληψη και δευτερογενών πηγών. Συγκεκριμένα, αναλύθηκαν τόσο οι εξιστορήσεις τεσσάρων προσωπικών εμπειριών, πολιτικών προσφύγων όσο και φωτογραφικό υλικό κοινοποιημένο και ηλεκτρονικά προσβάσιμο. Σημαντικό, επίσης, ρόλο αποτέλεσαν τα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας και ειδικά η εφημερίδα «Προς τη Νίκη». Από την ποιοτική ανάλυση των δεδομένων παρατηρήθηκε ότι οι Έλληνες της Τασκένδης ενώ εντάχθηκαν, δεν αφομοιώθηκαν πλήρως με την τοπική κοινωνία. Οριοθετούνταν και ξεχώριζαν από την πλειονοτική κοινωνία κυρίως με τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους, λόγω του προσωρινού χαρακτήρα της εγκατάστασης. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός της αποτύπωσης όλων των ιστορικών γεγονότων και των προσωπικών βιωμάτων στη μνήμη των ερωτηθέντων καθώς και του ενεργού συναισθήματος που απορρέει από τα βιώματα αυτά. Η πληθώρα των ερευνητικών ευρημάτων ευνοεί την περαιτέρω εμβάθυνση και ανάλυση του εν λόγω θέματος.

Λέξεις κλειδιά:

Εμφύλιος Πόλεμος, πολιτικοί πρόσφυγες, μνήμη, ένταξη, Τασκένδη.

ABSTRACT

The above research has been developed in the framework of the Graduate Program of Studies «Social Discrimination, Immigration and Citizenship» of the University of Peloponnese. Deals with the social integration of people who were forced to immigration and lived as political refugees in Uzbekistan's Tashkent, after the end of the Civil War in Greece. In particular, analyzes the impression of this process in memory by the narration of personal experiences. In order to carry out this research, the free semi – structured interview was used as a tool, in which four thematic axes were analyzed. The sample was collected by the snowball method and consists of four political refugees who have been activated in the Democratic Army of Greece during the Civil War and were displaced in Tashkent. The primary sources are completed with the personal testimony of a political's refugee descendant who was born and raised in deportation. For the enhancement of historical research secondary sources have been included. Specifically, four personal narrations from political refugees as well as photographic material notified and electronically accessible have been analyzed. An important role was played by the Archives of Contemporary Social History and especially the newspaper «Towards the Victory». From the qualitative analysis of the data, it was noticed that the Greeks of Tashkent, while were integrated, were not fully assimilated within the local community. They were delimited and distinguished from majority society mainly by their language and culture due to the temporary nature of the establishment. It is remarkable that all historical events and personal experiences are captured in the memory of the respondents as well as the active emotion resulting from these experiences. The scale of research findings favors further deepening and analysis of this issue.

Key words:

Civil War, political refugees, memory, integration, Tashkent.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Αφρήτωρ, αθέμιστος, ανέστιος έστιν εκείνος, ος πολέμου έραται επιδημίου οκρυόεντος – Ακοινώνητος, άγριος και άπατρις είναι αυτός που τον εμφύλιο πόλεμο αγαπά».

Ομήρου Ιλιάδα Ι 63-65

Η δεκαετία του '40 επισφραγίστηκε με έναν βαθύ διχασμό για την Ελλάδα. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η πλάστιγγα της κοινωνικής επιρροής έγειρε προς τους Έλληνες κομμουνιστές οι οποίοι κέρδισαν σημαντική θέση στην πολιτική σκηνή της χώρας. Ωστόσο, οι αντίπαλες δυνάμεις παρούσες στις εξελίξεις, αποτέλεσαν τον αντίποδα της συνθήκης. Η υπάρχουσα ένταση απέφερε την άνοιξη του 1946 μία ακόμα εμφύλια σύγκρουση. Οι δύο πλευρές με την εναπόθεση των ελπίδων τους για αποκλιμάκωση των γεγονότων και ανάληψη της κυριαρχίας στους ιδεολογικούς συμμάχους, οδήγησαν στην εγκαθίδρυση του Σιδηρούν Παραπετάσματος¹ στη χώρα το οποίο προκάλεσε μαζικό κύμα προσφύγων διαλύονταν χιλιάδες οικογενειακούς δεσμούς (Κραβουα και Τσίβος, 2015).

Ο Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος (1946 – 1949) καθώς και οι πολιτικοί πρόσφυγες οι οποίοι δημιουργήθηκαν από την επικρατούσα συνθήκη και εξωθήθηκαν σε αναγκαστική μετανάστευση από τη χώρα, αποτελούσαν για χρόνια «απαγορευμένο» θέμα μελέτης όπως αναφέρεται και στο συγγραφικό έργο των Αντωνίου και Καλύβας (2015). Μολονότι πρόκειται για μοναδικό φαινόμενο, η εξέταση της πολιτικής προσφυγιάς βρισκόταν μέχρι σήμερα στο περιθώριο του ενδιαφέροντος των κοινωνικών επιστημών. Ωστόσο, η ιστορική έρευνα παρουσίασε σημαντικά σημάδια εξέλιξης εξαιτίας της κοινοποίησης στο επιστημονικό κοινό, αρχειακών τεκμηρίων από τις πρώην Λαϊκές Δημοκρατίες², τα οποία

1. Με τον όρο «Σιδηρούν Παραπέτασμα – Iron Curtain» ονομάστηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η νοητή διαχωριστική γραμμή μεταξύ αφ' ενός της Σοβιετικής Ένωσης και των υπό την επιρροή της κομμουνιστικών καθεστώτων στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης – Πολωνία, Τσεχοσλοβακία, Ρουμανία, Ουγγαρία, Βουλγαρία - και αφ' ετέρου των κρατών του Νατοϊκού Συνασπισμού και των συμμάχων τους. Τον όρο χρησιμοποίησε για πρώτη φορά ο Ουίνστον Τσώρτσιλ στην περιβόητη διάλεξή του στο Westminster College κατά τη διάρκεια επίσκεψής του στις ΗΠΑ τον Μάρτιο του 1946, όπου μίλησε πρώτη φορά για το «Σιδηρούν Παραπέτασμα». Διαθέσιμο στο <https://el.wikipedia.org>

2. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ως Λαϊκές Δημοκρατίες ονομάστηκαν τα κράτη σε όλη την Ανατολική Ευρώπη ήτοι Ουγγαρία, Πολωνία, Βουλγαρία, Αλβανία, Ρουμανία, Γιουγκοσλαβία, Τσεχοσλοβακία και Ανατολική Γερμανία τα οποία χρησιμοποιούσαν το πολιτειακό καθεστώς των χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού. Η ονομασία τους αφαιρέθηκε μετά τη διάλυση του ανατολικού μπλοκ. Διαθέσιμο στο <https://el.wikipedia.org>

συνέβαλαν στην αναλυτική χαρτογράφηση και διερεύνηση πολλών άγνωστων πτυχών του φαινομένου (Kralova και Τσίβος, 2015).

Η κατάληξη του Εμφυλίου Πολέμου, ο οποίος στοίχισε στη χώρα περισσότερα θύματα από τη ναζιστική κατοχή, σφράγισε οριστικά τις μετέπειτα εξελίξεις. Σημαντικό μέρος της ελληνικής μεταπολεμικής «οδύσσειας» συνδέεται αναπόσπαστα με την πολιτική προσφυγιά. Για τους πολιτικούς πρόσφυγες άρχισε μια νέα ζωή σε νέες πατρίδες, σηματοδομημένη από την πληγωμένη σχέση με τη «μητέρα πατρίδα» η οποία μέσα από τις αναμνήσεις εξιδανικευόταν (Μποντίλα, 2011).

Σύμφωνα με τους Αντωνίου και Καλύβας (2015), ο αριθμός των πολιτικών προσφύγων δεν είναι απολύτως ξεκάθαρος. Υπολογίζεται πως στην Ανατολική Ευρώπη και την ΕΣΣΔ όπου κατανεμήθηκαν κυρίως οι πρόσφυγες, εγκαταστάθηκαν έως και εκατό χιλιάδες άτομα. Ήδη από τον δεύτερο χρόνο του εμφυλίου, παιδιά κυρίως αλλά και τραυματίες μεταφέρονται σε στρατόπεδα κυρίως στο Μπούλκες της Γιουγκοσλαβίας, στην Αλβανία αλλά και στη Βουλγαρία. Ωστόσο, η πρώτη μαζική αποστολή που αφορά τα παιδιά, θα αποφασιστεί την άνοιξη του '48 όταν η ηγεσία του ΚΚΕ δημοσιοποίησε απόφαση για μετακίνηση των παιδιών των στρατευμένων μαχητών του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας³ από τα χωριά στα οποία πραγματοποιούνταν από τη Βασιλική Αεροπορία συνεχόμενοι βομβαρδισμοί. Επρόκειτο για προσωρινή λύση στην παρουσιαζόμενη συνθήκη (Kralova και Τσίβος, 2015).

Μέχρι το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου τον Αύγουστο του 1949, θα έχουν μεταφερθεί στις ανατολικές χώρες περίπου 25.000 με 28.000 παιδιά. Εκεί, 56.000 περίπου ενήλικοι θα τα ακολουθήσουν την επαύριον της ήττας. Η συντριπτική τους πλειοψηφία προέρχονταν από ορεινές περιοχές της Βορείου Ελλάδας, ενώ μια μικρή μειοψηφία προέρχεται από αστικά κέντρα. Το 30% εξ' αυτών δηλώνουν Σλαβομακεδόνες, ενώ υπάρχουν επίσης κάποιοι Βλάχοι και Πόντιοι. Το μορφωτικό τους επίπεδο αναφέρεται ως χαμηλό καθώς ο αναλφαβητισμός

3. Ο Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας ήταν στρατός προσκείμενος στο Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας κατά τη διάρκεια του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου. Η συγκεκριμένη επωνυμία επιλέχθηκε ώστε να υπάρχει συνειρμός με τον αντίστοιχο στρατό των δημοκρατικών μαχητών οι οποίοι πολέμησαν στον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο κατά τα έτη 1936 – 1939. Διαθέσιμο στο <https://el.wikipedia.org>

μάστιζε τον πληθυσμό. Διαφοροποίηση σε αυτόν τον κανόνα υπήρξαν μερικοί δάσκαλοι και ορισμένοι πτυχιούχοι/ διπλωματούχοι. Παράλληλα, η υγεία των προσφύγων θεωρούταν σχετικά καλή, καθώς μόνο μια μικρή μειοψηφία οριζόταν ως «ανάπηροι πολέμου» (Παπαθανασίου, 2011).

Όσοι ανήλικοι και ενήλικοι πολίτες μεταφέρθηκαν στην Αλβανία, παρέμειναν ελάχιστα, για λόγους οι οποίοι σχετίζονταν με τα συνοριακά προβλήματα των δύο χωρών καθώς και των αρνητικών σχέσεων που ενυπήρχαν μεταξύ των Αλβανών κομμουνιστών και του ΚΚΕ (Βουτυρά και άλλοι, 2005). Οι αντάρτες του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας που πέρασαν στην Αλβανία το καλοκαίρι του 1949, μεταφέρθηκαν στην Τασκένδη του Ουζμπεκιστάν όπου σύμφωνα με την απογραφή του ΚΚΕ, εγκαταστάθηκαν 13.108 άτομα (Λαμπάτος, 2001). Έτσι, η Τασκένδη αποτέλεσε κεντρικό σημείο αναφοράς και κέντρο πολιτικών εξελίξεων με ιδιαίτερη σημασία για τα εσωκομματικά του ΚΚΕ σε μία δύσκολη περίοδο της ιστορίας του, όταν η εσωτερική αμφισβήτηση στο πρόσωπο του γενικού γραμματέα Ζαχαριάδη Νίκου και οι δραματικές μεταβολές στο διεθνές κομμουνιστικό στρατόπεδο – θάνατος Στάλιν, άνοδος Χρυστσόφ, 20^ο συνέδριο καταγγελίας του σταλινισμού – προκάλεσαν έντονες διχαστικές διαμάχες μέσα στον ελληνικό κομμουνιστικό κόσμο (Αντωνίου και Καλύβας, 2015).

Στα αρχικά χρόνια της εγκατάστασης των πολιτικών προσφύγων στις χώρες διαβίωσης, η οργάνωση της καθημερινής ζωής τέθηκε υπό τον έλεγχο του ΚΚΕ ο οποίος βρισκόταν σε στενή συνεργασία με τα τοπικά κομμουνιστικά καθεστώτα μέσω του Ελληνικού Κομιτάτου, του ανώτατου οργάνου αυτοδιοίκησης των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων (Κραββα και Τσίβος, 2015). Προτεραιότητα στις νέες συνθήκες ήταν η προσαρμογή και η επίλυση των προβλημάτων που προέκυψαν. Από την δεκαετία του '50 άρχισαν να ιδρύονται διάφοροι σύλλογοι οι οποίοι διοργάνωναν ποικίλες πολιτιστικές και εκπαιδευτικές εκδηλώσεις στους οποίους εντάχθηκαν όλοι οι πρόσφυγες. Η εργασία, η εκπαίδευση καθώς και οι σχέσεις με άλλες πληθυσμιακές ομάδες, βρίσκονταν υπό τη στενή επιτήρηση του ΚΚΕ το οποίο επεδίωκε τη διατήρηση του ηθικού των προσφύγων ώστε να συνεχίσουν να αποτελούν μια εφεδρεία για μελλοντική επανάκαμψη στην Ελλάδα. Για το λόγο αυτό, υπήρξε σκόπιμη αποφυγή αφομοίωσης των προσφύγων στις χώρες υποδοχής, με παράλληλη επιδίωξη

συγκρότησης ξεχωριστού μορφώματος μέσα στις υπάρχουσες κοινωνίες (Αντωνίου και Καλύβας, 2015).

Ως εκ τούτου, η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και η διατήρηση της ταυτότητας για τη νεότερη γενιά κατείχε υψηλή θέση στις προτεραιότητες του ΚΚΕ το οποίο με πολύ συστηματικό τρόπο ανέλαβε να οργανώσει ένα παράλληλο εκπαιδευτικό σύστημα. Ήταν επομένως, απαραίτητο να διαπαιδαγωγηθούν τα παιδιά και οι έφηβοι με τέτοιες αξίες, ώστε να είναι ικανά να εξελιχθούν σε καλούς Έλληνες κομμουνιστές, στοιχείο το οποίο κρίθηκε απαραίτητο για τη στιγμή της επιστροφής σε μία πατρίδα που θα γινόταν Λαϊκή Δημοκρατία αργά ή γρήγορα (Λαμπάτος, 2001).

Η επιστροφή στην πατρίδα ήταν ασίγαστος πόθος των περισσότερων προσφύγων. Ωστόσο, καθώς τα χρόνια της παραμονής στην Τασκένδη αυξάνονταν, οι ελπίδες για ελεύθερο επαναπατρισμό μειώνονταν. Αυτό που φόβιζε τους πρόσφυγες ήταν πως θα πεθάνουν στην ξένη χώρα, μακριά από τον τόπο τους και τους δικούς τους ανθρώπους, ενδεχόμενο που ισοδυναμούσε με «διπλό θάνατο». Ο επαναπατρισμός, υλοποιήθηκε για την πλειονότητα των προσφύγων, στα μέσα της δεκαετίας του '70, όταν στην Ελλάδα υποχώρησε η «Χούντα των Συνταγματαρχών». Ωστόσο, οι πρόσφυγες που επαναπατρίστηκαν ήρθαν αντιμέτωποι με μία χώρα η οποία δεν ανήκε στο ανατολικό αλλά στο δυτικό στρατόπεδο. Οι διαφορετικές κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Ελλάδα δεν ήταν η μοναδική δυσάρεστη έκπληξη. Διευρύνθηκε το χάσμα μεταξύ αυτών που επέστρεφαν στην «πατρίδα» και των άλλων που ζούσαν διαρκώς σε αυτή. Οι επαναπατρισμένοι αντιμετώπιζονταν από ένα τμήμα της κοινωνίας ως ξένο στοιχείο (Αντωνίου και Καλύβας, 2015). Αρκετοί έφεραν χαρακτηρισμούς όπως «προδότης» και «ξένος» ή αυτών που έρχονται να διεκδικήσουν περιουσίες που τόσα χρόνια τις εκμεταλλεύονταν άλλοι. Το έντονο αρνητικό συναίσθημα που δημιουργήθηκε από την κατάσταση στην Ελλάδα, οδήγησε μέρος των προσφύγων σε αναζήτηση νέων προορισμών, ενώ ορισμένοι προτίμησαν να γυρίσουν πάλι πίσω (Krabova και Τσίβος, 2015).

Συνοψίζοντας, στην παρούσα ερευνητική εργασία, μέσω της εκτενούς βιβλιογραφικής ανασκόπησης και της ερευνητικής διαδικασίας γίνεται προσπάθεια καταγραφής της ένταξης

των πολιτικών προσφύγων που έζησαν στην περιβάλλουσα κοινωνία της Τασκένδης. Έτσι, στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η διατύπωση του ερευνητικού ερωτήματος σχετιζόμενο με την ιδιότητα των πολιτικών προσφύγων καθώς και η επιλογή της Τασκένδης ως περιοχή μελέτης. Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στο σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα της εν λόγω έρευνας, ενώ στο τρίτο παρατίθεται το θεωρητικό πλαίσιο καθώς και η εννοιολόγηση – λειτουργικοποίηση των ορισμών. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται συνοπτική ιστορική αναδρομή αναφορικά με τα γεγονότα που οδήγησαν στη συμμετοχή της Ελλάδας στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και αλυσιδωτά κατηύθυναν στη δημιουργία αντιπαραθέσεων, στην έναρξη του Εμφυλίου Πολέμου και στην αναγκαστική μετακίνηση των μαχητών του Δημοκρατικού Στρατού. Το πέμπτο κεφάλαιο αναφέρεται στον τρόπο δόμησης της ζωής στη χώρα υποδοχής, ενώ παράλληλα προσεγγίζεται η πολιτική αναταραχή, η εξέγερση που έλαβε χώρα στην Τασκένδη καθώς και η διαδικασία του επαναπατρισμού. Ακόμα, στο ερευνητικό σκέλος προσεγγίζονται και αναλύονται μαρτυρίες ατόμων οι οποίες συλλέχθηκαν και μέσω της εκπόνησης των συμπερασμάτων ισχυροποίησαν τη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Τέλος, στο παράρτημα της εργασίας παρατίθενται εικόνες οι οποίες συγκεντρώθηκαν κατά την ερευνητική διαδικασία.

ΜΕΡΟΣ Α: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Αν και το ζήτημα του Εμφυλίου έχει αποτελέσει πεδίο διεξοδικής συζήτησης από ιστορικούς και πολιτικούς επιστήμονες, η ζωή στην πολιτική προσφυγιά ελάχιστα έχει απασχολήσει τους μελετητές. Μέχρι και το 1980, οι μελέτες ήταν σχεδόν αποκλειστικά ιστοριογραφικές και αντιμετώπιζαν τον Εμφύλιο ως ιστορικό πολιτικό γεγονός. Εκτός των διαφόρων δομικών προβλημάτων της ιστοριογραφίας στην Ελλάδα που προκύπτουν απ' τη μεγάλη καθυστέρηση στην εισαγωγή μεθοδολογικών εργαλείων τα οποία θα ήταν ικανά να υπηρετούν τη σύγχρονη επιστημονική ιστοριογραφική προσέγγιση, ένας επιπλέον λόγος που συντέλεσε στην περιθωριοποίηση του θέματος ήταν οι τεράστιες σκιές που ύψωναν γύρω από το θέμα, τα πολιτικά πρόσημα της περιόδου, τα οποία άλλωστε καθιστούσαν το θέμα ως ταμπού. Μετά το 1990 άρχισε το ενδιαφέρον να μετατοπίζεται από τη διπλωματική και πολιτική ιστορία προς την τοπική και κοινωνική ιστορία. Οι κοινωνικές αντιθέσεις, οι οικονομικές πρακτικές και οι πολιτισμικές διαφορές τοποθετούνται στο κέντρο της προσοχής των ερευνητών και θέματα όπως η μαύρη αγορά, ο δωσιλογισμός και η προσφυγιά συγκροτούν νέα ερευνητικά πεδία.

Οι λόγοι οι οποίοι ώθησαν στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος είναι πολλαπλοί. Οι κυριότεροι, σχετίζονται αφενός με την επαγγελματική συνάφεια, αποκτηθείσα εμπειρία και εργασιακή πορεία ως κοινωνική λειτουργός με την πληθυσμιακή ομάδα των προσφύγων. Αφετέρου, λόγω της πολυπλοκότητας και της επικαιροποίησης του θέματος, καθίσταται αυτόματα ενδιαφέρον προς ερευνητική μελέτη. Παρατηρείται, ότι οι διαδικασίες κοινωνικής ένταξης των προσφύγων, αποτελούν μείζων και πρωταρχικό θέμα ενασχόλησης μεταξύ των επαγγελματιών οι οποίοι ασχολούνται κατά κόρον με το πεδίο δράσης, ενώ η ανταπόκριση στις πρακτικές αυτές αποτελεί ανατροφοδοτικό παράγοντα συνέχισης της διαδικασίας. Η διαφοροποίηση ωστόσο, έγκειται στο γεγονός της επιλογής ενός κύματος προσφύγων το οποίο εξήλθε από την Ελλάδα σε αντίθεση με ότι συμβαίνει στη χώρα την τελευταία τριετία. Για το λόγο αυτό αξίζει να διερευνηθεί, πως οι άλλες χώρες υποδοχής κατάφεραν να εντάξουν και να αφομοιώσουν ένα σημαντικό – ίσως – προσφυγικό πληθυσμό με τα δικά ιδιαίτερα του χαρακτηριστικά.

1.1 ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗΝ ΤΑΣΚΕΝΔΗ ΚΑΙ ΕΝΤΑΞΗ

Η πορεία της ένταξης στη χώρα υποδοχής σύμφωνα με τον Roy (2002), διέρχεται από διαφορετικά στάδια. Κατά το στάδιο του εγκλιματισμού, γίνεται προσπάθεια διαχείρισης του συναισθήματος έκπληξης – σοκ απέναντι στο καινούργιο, καθώς οι πρόσφυγες καταφθάνουν σε χώρες τις οποίες δε γνωρίζουν τη γλώσσα, τον πολιτισμό και τα ήθη. Προκειμένου να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες και να ανταπεξέλθουν στην καθημερινότητα εφευρίσκουν εναλλακτικούς μεθόδους προσέγγισης (στάδιο προσαρμογής). Με την ελπίδα ανάκτησης ενός κανονικού τρόπου ζωής και καθώς μαθαίνουν να χρησιμοποιούν επιτυχημένες στρατηγικές προσαρμογής, οι πρόσφυγες αρχίζουν να λαμβάνουν μέρος σε επίσημα ή ανεπίσημα δίκτυα φροντίδας και υποστήριξης, ενώ μαθαίνουν να συμμετέχουν στις κοινωνίες υποδοχής, στο βαθμό που τους το επιτρέπει το νομικό καθεστώς στο οποίο υπάγονται (στάδιο ένταξης).

Επιπλέον, ο Θεοδωράκης (2008), υποστηρίζει πως οι πρόσφυγες κατά την άφιξή τους στο νέο χώρο βιώνουν τη σύγκριση και τη σύγκρουση μεταξύ της απουσίας της πατρικής γης και του αγνώστου του νέου μέρους. Βιώνουν την έλλειψη ασφάλειας και της ανασφάλειας του νέου χώρου. Ονειρεύονται την επιστροφή και η ζωή τους επικεντρώνεται σε αυτό που τους λείπει. Σταδιακά, το άγνωστο μέρος γίνεται γνωστό και οι πρόσφυγες αρχίζουν να συγκρίνουν το γνωστό πλέον μέρος με το οικείο της πατρικής γης. Αυτή η εσωτερική σύγκρουση μπορεί να διαρκέσει για μια ολόκληρη ζωή. Τελικά, διέρχεται από μία φάση όπου κυριαρχεί η σύγκρουση μεταξύ αυτού που του λείπει και του διαφορετικού. Οι πρόσφυγες σκέφτονται συχνά το παρελθόν, αναβιώνουν αναμνήσεις, εικόνες, εμπειρίες και σαν αποτέλεσμα μπορεί να πενθούν για την απώλεια, μια αντίδραση που παρατηρείται όταν χάνεται ένα αγαπητό πρόσωπο.

Ωστόσο, η διαδικασία προσαρμογής για πολλούς πρόσφυγες μπορεί να έχει σοβαρό ψυχικό τίμημα και να αφήσει ψυχολογικά κατάλοιπα για ολόκληρη τη ζωή τους (Berry, 2001). Πριν αλλά και κατά την αναγκαστική μετακίνηση πολλοί από τους πρόσφυγες αντιμετωπίζουν μια ευρύτητα από τραυματικά γεγονότα, πολεμικές συγκρούσεις, καταστροφές, βίαιες πράξεις ενάντια σε οικείους ανθρώπους, το θάνατο ή την εξαφάνισή τους, υφίστανται ή είναι μάρτυρες βιασμών και βασανιστηρίων, ζουν διαρκώς τον αποχωρισμό (Moro, 2013).

Η Ελλάδα, έχει αποτελέσει πηγή άφθονου υλικού διεξοδικής έρευνας για τους μελετητές του

μεταναστευτικού και προσφυγικού ζητήματος, καθώς χιλιάδες υπήκοοί της έχουν διασπαρθεί ανά τους αιώνες σε όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου. Κομμάτι όλων αυτών των ρευμάτων ανθρώπων οι οποίοι ξεκίνησαν για τη νέα «Γη της Επαγγελίας» αποτέλεσαν και οι πολιτικοί πρόσφυγες του Εμφυλίου Πολέμου. Η βασικότερη διαφορά με άλλους τύπους και λόγους μετανάστευσης, έγκειται στο γεγονός ότι η πολιτική προσφυγιά αποτελεί την πιο κάθετη έκφραση της αναγκαστικής εξορίας. Πολλοί ακόμα, κοινωνικοί κυρίως λόγοι όπως η πείνα, η οικονομική αδυναμία ή και η φτώχεια, μπορούν να θεωρηθούν εξίσου «άμεσοι» ώστε να ληφθεί η απόφαση για εκπατρισμό. Όμως, στην περίπτωση της πολιτικής προσφυγιάς, αυτή η στάση εξορίας «παίρνει τη μορφή του μονόδρομου, καθώς η πρόβλεψη πάνω στο τι περιμένει τους ηττημένους μιας εμφύλιας σύρραξης – εάν παραμείνουν στον τόπο τους – δεν αποτελεί σίγουρα πεδίο δραστηριότητας κάποιου αρχαίου μάντη» (Τσιούμας, 2011). Παράλληλα, η μεταπολεμική Ελλάδα αποτέλεσε μια ένοχη χώρα που είχε αρνηθεί σε χιλιάδες πολίτες της να διαμείνουν στη χώρα που γεννήθηκαν, λόγω πολιτικών διαφοροποιήσεων. Αργότερα θα τους αποσπάσει και την ιθαγένεια, ενώ η χούντα του '67 θα πάει τα πράγματα ένα βήμα ακόμη πιο πίσω ως προς την τελική λύση του θέματος. Μόνο μετά τη μεταπολίτευση θα τεθούν οι βάσεις ώστε να λυθεί σταδιακά προς την κατεύθυνση για την οικοδόμηση της προσήκουσας εθνικής ενότητας (Μποντίλα, 2011).

Οι Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες αποτελούν ένα μεταναστευτικό ρεύμα το οποίο περικλείει όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που αναφέρθηκαν παραπάνω λόγω του όγκου τους, των δεκάδων τόπων στους οποίους εγκαταστάθηκαν και της ιδιαιτερότητας των αιτιών που τους έσπρωξαν στην αναγκαστική εξορία. Πραγματοποιήθηκαν αλματώδεις προσπάθειες ένταξης στην περιβάλλουσα κοινωνία, χωρίς ωστόσο να καταφέρουν να αφομοιωθούν, εξαιτίας του προσωρινού χαρακτήρα της διαμονής. Παράλληλα, η μη αναγνώρισή τους από τον ΟΗΕ με την επίσημη χροιά του «πολιτικού πρόσφυγα» όπως αναφέρει και η Βαμβούρη (2010) στο συγγραφικό της έργο, ώστε να μην απολαμβάνουν τα προνόμια της Ύπατης Αρμοστείας αποτελεί εξέχων λόγο διερεύνησης της εν λόγω πληθυσμιακής ομάδας.

1.2 Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΤΑΣΚΕΝΔΗΣ

Ο δρόμος του ταξιδιού, για όλους τους πολιτικούς πρόσφυγες μέχρι να φτάσουν στην πόλη του Ουζμπεκιστάν, την Τασκένδη, ήταν μακρύς και δύσκολος. Τέσσερις αποστολές εμπορικών πλοίων παρέλαβαν τους αντάρτες του ΔΣΕ από την Αλβανία για να τους μεταφέρουν κάτω από άκρα μυστικότητα στην ΕΣΣΔ όπου μετά από ένα απίστευτο ταξίδι, έφτασαν στον τελικό προορισμό, το μέρος στο οποίο θα εγκαθίσταντο για τα επόμενα τριάντα περίπου χρόνια. Δώδεκα χιλιάδες αφοπλισμένοι αντάρτες «μεταμφιέστηκαν» σε μερικούς τόνους «αλβανικής πίσσας» όπως αναφερόταν το «εμπόρευμα» των πλοίων το οποίο τους μετέφερε στον Εύξεινο Πόντο, μέσω Αιγαίου και Βοσπόρου (Χρηστίδης, 2012). Από εκεί ταξίδεψαν με τρένο προς τη Γεωργία και το Αζερμπαϊτζάν απ' όπου επανεπιβιβάστηκαν σε πλοίο το οποίο διέσχισε την Κασπία Θάλασσα για να τους οδηγήσει στην απέναντι όχθη, όπου με τρένο οδηγήθηκαν στην Τασκένδη, την πρωτεύουσα της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας του Ουζμπεκιστάν. Η άφιξη θα πραγματοποιηθεί τον Οκτώβρη του 1950, με την εγκατάσταση σε δεκατέσσερις πολιτείες. Ένα μικρό τμήμα 200 - 300 ατόμων θα συνεχίσει το ταξίδι ως το Μπέγκοβατ στα σύνορα της ΕΣΣΔ με το Πακιστάν και την Ινδία, για να επανέλθει στη Τασκένδη τρία χρόνια αργότερα. Δύο από τις δεκατέσσερις πολιτείες θα χτιστούν στα περίχωρα της Τασκένδης (Παπαθανασίου, 2011).

Οι πρόσφυγες που κατέφυγαν στην ΕΣΣΔ αντιμετώπισαν τις πιο δύσκολες καταστάσεις. Τόσο οι εγκαταστάσεις όσο και το κλίμα που είχαν να αντιμετωπίσουν ήταν μάλλον τα πιο σκληρά σε σύγκριση με τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης καθώς και την Ελλάδα. Ακόμα, οι ντόπιοι πολίτες χωρίς να είναι εχθρικοί - μάλλον το αντίθετο ισχύει σύμφωνα με μαρτυρίες - δεν είχαν κανένα κοινό πολιτισμικό στοιχείο με τους Έλληνες πρόσφυγες (Κεφαλέλη, 2013).

Σε αρχικό στάδιο, η στέγαση των προσφύγων περιοριζόταν σε μακρόστενους θαλάμους μαζικής συμβίωσης. Κάθε ένας από αυτούς, φιλοξενούσε περίπου πενήντα άτομα, με πολύ προσεγμένη όμως υγιεινή. Αυτό αποτελούσε το κεντρικό κτήριο, ωστόσο, υπήρχε το κτήριο της τραπεζαρίας, της διοίκησης, η αίθουσα εκδηλώσεων - η οποία μετατρέποταν και σε κινηματογράφο - σχολεία, παιδικοί σταθμοί ακόμα και τεχνικές/ επαγγελματικές σχολές. Οι

πολιτείες ήταν χτισμένες κυκλικά, ενώ στη μοναδική είσοδο υπήρχε σοβιετικός θυρωρός. Αυτή η δύσκολη στεγαστική συνθήκη αμβλύνηκε κάποια χρόνια αργότερα με την καταλυτική και άμεση δημιουργία συνεργατικού συνεργείου οικοδόμων από Έλληνες. Οι άνθρωποι αυτοί με την εθελοντική βοήθεια όλων των κατοίκων των πολιτειών και με τη συνδρομή του κράτους θα πραγματοποιήσουν την έναρξη ανέγερσης νέων οικιών για πρόσφυγες. Μέχρι το 1957, όλοι οι πρόσφυγες θα έχουν τουλάχιστον ένα δωμάτιο, ενώ μετά το 1960 θα αποκτήσουν και διαμερίσματα πάνω του ενός δωματίου. Παράλληλα, παρατηρήθηκε η άνοδος του βιοτικού και κατ' επέκταση πνευματικού επιπέδου εξαιτίας της ενασχόλησης με τις οικοδομικές εργασίες (Ζαφειροπούλου, 2011).

Αναφορικά με την εργασιακή ένταξη, δημιουργηθήκαν αρχικά έντονα προβλήματα καθώς οι αγρότες των χωριών της Βορείου Ελλάδας έπρεπε άμεσα να εισαχθούν «στο νέο κόσμο του εργοστασίου» εκεί όπου κυριαρχούσε η μηχανιστική λειτουργία και «επικρεμόταν πάνω από το κεφάλι των εργαζομένων, η νόρμα της σχεδιοποιημένης οικονομίας» (Βαμβούρη, 2010). Όπως αναφέρει και η Παπαθανασίου (2011), η πλειοψηφία των προσφύγων εργάστηκε κατά τα πρώτα χρόνια της υπερορίας, σε μεταλλουργική μονάδα έξω από την Τασκένδη από αυτές που είχαν δημιουργηθεί στο Ουζμπεκιστάν λίγο πριν την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Ο γυναικείος προσφυγικός πληθυσμός, έπρεπε εξ' ίσου να συμμετέχει στην κοινωνική ζωή παρακολουθώντας και συμμετέχοντας στις εκδηλώσεις της πολιτικής και κομματικής ζωής. Ο αγροτικός τρόπος ζωής με τον οποίο είχαν γαλουχηθεί καταδικάζονταν από τη νέα σοβιετική πολιτισμική νόρμα, η οποία σταθερά προσανατολιζόταν στην ισότητα των φύλων όμως δεν μπορούσε να ανατραπεί μέσα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα. Παρ' όλα αυτά οι γυναίκες σε μεγάλο βαθμό θα εκμεταλλευτούν τις ευεργετικές όψεις του σοβιετικού συστήματος που τις αφορούν. Μεγάλος αριθμός θα σπουδάσει ακόμα και σε πανεπιστήμια, πετυχαίνοντας τη σταδιακή χειραφέτησή τους (Λούκα, 2016).

Για τη μόρφωση των παιδιών στην Τασκένδη, υπήρξαν σκέψεις να δημιουργηθούν αυτόνομα ελληνικά σχολεία. Σε αυτή την κατεύθυνση στράφηκαν οι σοβιετικές αρχές καθώς οι Έλληνες πρόσφυγες ζούσαν σε αμιγώς ελληνικές κοινότητες. Ωστόσο η συνθήκη δεν ευοδώθηκε καθώς

υπήρξαν δισεπίλυτα προβλήματα. Η μη ύπαρξη προσωπικού αλλά και η σκέψη της αποκοπής των παιδιών από το γηγενή πληθυσμό με αποτέλεσμα την αδυναμία αφομοίωσης αποτέλεσαν αποτρεπτικούς παράγοντες. Για το λόγο αυτό, δημιουργήθηκαν ελληνικά τμήματα μέσα στα σοβιετικά σχολεία όπως και στις υπόλοιπες χώρες υποδοχής προσφύγων (Βαμβούρη, 2010). Στα τμήματα αυτά, μάθαιναν τη γλώσσα της πατρίδας αντί των ουζμπέκικων. Απαραίτητη ωστόσο, ήταν και η εκμάθηση της ρωσικής γλώσσας. Τα σχολικά βιβλία έφταναν σε μεγάλες ποσότητες από τον εκδοτικό οίκο που είχε στηθεί στο Βουκουρέστι. Σε πέντε χρόνια περίπου σύμφωνα με στοιχεία εξαλείφθηκε ο παιδικός αναλφαβητισμός (Μποντίλα, 2011).

Παράλληλα με την εκπαίδευση των παιδιών, δημιουργήθηκαν υποδομές για την επιμόρφωση και των ενηλίκων. Σε κάθε πολιτεία δημιουργήθηκε ένα «σχολείο εργαζομένων» το οποίο υπήρξε ο κύριος λόγος της συντριπτικής μείωσης του αναλφαβητισμού και στους ενήλικες. Έτσι λοιπόν το αρχικό 56% των αναλφάβητων εκμηδενίστηκε, ενώ το 95% των μορφωμένων πλέον ανηλίκων συνέχισε τις σπουδές του και σε ανώτερες βαθμίδες της εκπαίδευσης. Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας ήταν να δημιουργηθεί ένα πολυάριθμο ελληνικό εξειδικευμένο και επιστημονικά καταρτισμένο εργατικό δυναμικό (Μποντίλα, 2011).

Η Παπαθανασίου (2011), αναφέρει ότι οι σχέσεις των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων με τις άλλες εθνότητες στον τόπο της υπερορίας αποτέλεσαν θετικό και ενθαρρυντικό παράγοντα της ομαλής ένταξης στην τοπική κοινωνία. Στην Τασκένδη, υπήρχαν πολλές και διαφορετικές εθνοτικές ομάδες οι οποίες κατοικούσαν στην περιοχή. Ρώσοι, Τάταροι, Εβραίοι, Ουκρανοί και κυρίως Ουζμπέκοι αποτελούσαν τους κυριότερους εκπρόσωπους των εθνοτήτων του Ουζμπεκιστάν. Οι μαρτυρίες και οι αφηγήσεις επισημαίνουν σχέσεις με τον ντόπιο πληθυσμό.

Η καθημερινότητα των προσφύγων, παρουσιάζεται ζοφερή σε σχέση με αυτή στις υπόλοιπες Λαϊκές Δημοκρατίες. Βασικό ρόλο για τη διαμόρφωση της κατάστασης έπαιξαν δυο γεγονότα. Αφενός, η διατήρηση του στρατιωτικού καθεστώτος σύμφωνα με την απόφαση της 6ης ολομέλειας της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ στις 9 Οκτωβρίου του 1949 η οποία ίσχυε μέχρι και το 1954 και αναφέρει: «...στη χώρα ξεσπούν κα φουντώνουν μεγάλοι λαϊκοί αγώνες ενώ οι κύριες δυνάμεις του ΔΣΕ παρά τη μοναρχοφασιστική επιτυχία στο Βίτσι-Γράμμο, παραμένουν

άθιχτες και με το όπλο παρά πόδα». Αφετέρου, η σύσταση των προσφύγων που επιλέχθηκαν για την εγκατάσταση στην Τασκένδη ήταν τέτοια με αποτέλεσμα να θεωρείται επιβεβλημένη και αναγκαία η στρατιωτικού τύπου πειθαρχία, καθώς τα 12.000 άτομα που εγκαταστάθηκαν, θεωρούνταν η ραχοκοκαλιά του ΔΣΕ, ενώ και το επίπεδο πολιτικοποίησης τους θεωρούνταν πιο ανεπτυγμένο (Βαμβούρη, 2010).

Με βάση τα άνωθεν δεδομένα, η ζωή των προσφύγων τα πέντε πρώτα χρόνια τουλάχιστον θα στιγματιστεί από τις καθημερινές εκφράσεις που ταιριάζουν σε ένα στρατιωτικό καθεστώς. Οι πολιτικοί πρόσφυγες αφού ξυπνήσουν στις τέσσερις το πρωί, θα επιβιβαστούν στα τρένα με στρατιωτικό βήμα και τραγουδώντας αντάρτικα τραγούδι για να μεταφερθούν στην εργασία τους. Όλη αυτή η ενταξιακή συνθήκη, το γεγονός της τοποθεσίας της χώρας/ πόλης υποδοχής καθώς και ο ρόλος της Τασκένδης ως κεντρικό σημείο αναφοράς, κέντρο πολιτικών εξελίξεων και κατευθύνσεων με ιδιαίτερη σημασία για τα εσωκομματικά του ΚΚΕ, οδήγησαν στην επιλογή διερεύνησης του εν λόγω θέματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΣΚΟΠΟΣ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Τα ζητήματα και οι έννοιες που αναπτύχθηκαν ως εδώ, συνιστούν την πρώτη ύλη εκπόνησης της παρούσας μελέτης. Στο κεφάλαιο αυτό, μέσα από μία προσπάθεια συνεκτίμησης των όσων προηγήθηκαν, θα πραγματοποιηθεί η παρουσίαση της ερευνητικής λογικής και του σχετικού επιστημονικού προβληματισμού της μελέτης η οποία θα καταλήξει στη διατύπωση των ανάλογων ερευνητικών ερωτημάτων. Η επιλογή των θεμάτων καθώς και η διάρθρωση των κεφαλαίων/ υποκεφαλαίων του θεωρητικού μέρους είναι αποτέλεσμα εμπειριστατωμένης μελέτης της υπό διερεύνηση θεματικής.

Γενικός στόχος της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί η κοινωνική ένταξη ανθρώπων οι οποίοι εξωθήθηκαν σε αναγκαστική μετανάστευση και έζησαν ως πολιτικοί πρόσφυγες στην Τασκένδη του Ουζμπεκιστάν. Το ερευνητικό ζητούμενο δηλαδή είναι η εντύπωση της διαδικασίας αυτής στη μνήμη μέσω της αφήγησης προσωπικών εμπειριών. Έχοντας ως δεδομένο από την βιβλιογραφική ανασκόπηση της ύπαρξης συγκεκριμένου παρεμβατικού σχεδίου για την ένταξη της εν λόγω πληθυσμιακής ομάδας στις πρώην ανατολικές χώρες το οποίο βρισκόταν υπό την καθοδήγηση του ΚΚΕ, προσδιορίζεται και τεκμηριώνεται η σημασία του προβλήματος κι η ανάγκη περαιτέρω μελέτης.

Η πραγματοποίηση αυτού του στόχου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την επίτευξη επιμέρους στόχων οι οποίοι κρίνεται ότι συμβάλλουν καίρια στην ουσιαστική διερεύνηση και κατανόηση του εν λόγω θέματος. Η παρούσα μελέτη λοιπόν, έχει τέσσερις επιμέρους στόχους οι οποίοι θα εξεταστούν με τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

- Πως βίωσαν το ταξίδι της φυγής από την Ελλάδα και την παράλληλη άφιξη στην πόλη της Τασκένδης;
- Ποιες μέθοδοι οργανώθηκαν για την κοινωνική ένταξη των πολιτικών προσφύγων;
- Πως βίωσαν την προσπάθεια της κοινωνικής ένταξης στην Τασκένδη;
- Με ποιον τρόπο διατηρήθηκε η ελληνική ταυτότητα;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ – ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΗΣΗ/ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

Για την επίτευξη των σκοπών της εν λόγω έρευνας και την απάντηση των ερωτημάτων που τίθενται, είναι αναγκαία η εννοιολογική αποσαφήνιση και η οριοθέτηση του πεδίου των εννοιών οι οποίες χρησιμοποιούνται στην έρευνα. Συγκεκριμένα, γίνεται μία προσπάθεια περιγραφής και προσδιορισμού του θεωρητικού πλαισίου και πεδίου χρήσης των όρων πρόσφυγας/ πολιτικός πρόσφυγας, κοινωνική ένταξη και μνήμη.

3.1 ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ – ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ

Το μεταναστευτικό και προσφυγικό ζήτημα αποτελεί ίσως το πιο μακροχρόνιο κοινωνικό φαινόμενο. Με μερικές εξαιρέσεις απρόσμενης καλοτυχίας, αποτελούσε πάντα μια ανοιχτή πληγή στο γερασμένο σώμα του πλανήτη. Οι αφηγήσεις όσων ανθρώπων έγιναν μάρτυρες του εκπατρισμού με έναν από τους δεκάδες τρόπους που έχει σκεφτεί ο συλλογικός νους των κοινωνιών – πόλεμος, ύφεση, πείνα, βασανισμοί, φυλακίσεις, ρατσισμός, εθνικισμοί – ενέχουν την πιο τραγική πτυχή της πιο καλά φυλαγμένης μνήμης.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία αυξανόμενη σύγχυση στην κοινή γνώμη αναφορικά με τη διαφοροποίηση «προσφύγων» και «μεταναστών», δύο διαφορετικών εννοιών, η οποία εν μέρει οφείλεται στο ότι και οι δύο κατηγορίες πληθυσμών χρησιμοποιούν πλέον τις ίδιες μεθόδους μετακίνησης από τη μία χώρα στην άλλη. Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (2015), όλο και πιο συχνά παρατηρείται πως αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο στις χώρες τις οποίες καταλήγουν, με αποτέλεσμα τόσο η επιφυλακτικότητα όσο η δυσπιστία να οδηγούν στην απόρριψη και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Στην ευρεία του έννοια ο όρος «μετανάστης» καλύπτει τόσο αυτούς που προσπαθούν να διαφυλαχτούν από διώξεις, παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, απειλές κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας, τον πόλεμο ή τις εμφύλιες συρράξεις όσο και εκείνους που προσπαθούν να ξεφύγουν από την ακραία φτώχεια. Στην πρώτη περίπτωση, κατά την έννοια του άρθρου 1^A της Διεθνούς Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων ή κατά το ειδικό ενωσιακό δίκαιο, γίνεται λόγος για «αιτούντες διεθνή

προστασία» ή «αιτούντες άσυλο» ή «πρόσφυγες». Αντίστοιχα, στη δεύτερη περίπτωση γίνεται λόγος για «οικονομικούς μετανάστες» ή απλά «μετανάστες».

Η παραπάνω ταξινόμηση των «μεταναστών» ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα εν μέρει, καθώς όπως αναγνωρίζει η Παγκόσμια Επιτροπή για τη Διεθνή Μετανάστευση (2012), ένας μετανάστης μπορεί να ανήκει σε μία ή περισσότερες κατηγορίες συγχρόνως καθώς κατά τη μεταναστευτική του πορεία μπορεί να περάσει από τη μία κατηγορία στην άλλη ή μπορεί να ζητήσει να του αναγνωρίσουν οι αρχές της χώρας υποδοχής ότι ανήκει σε άλλη κατηγορία.

Με βάση τα παραπάνω ο όρος «μετανάστης» υπό την ευρεία του έννοια υπονοεί κάθε άνθρωπο που βρίσκεται εκτός της χώρας προέλευσης ή ιθαγένειάς του ανεξάρτητα από το λόγο που τον ανάγκασε να την εγκαταλείψει. Όταν όμως κρίνονται οι συνθήκες ή κάποια δικαιώματα που αφορούν μόνο σε κάποιες κατηγορίες τότε γίνεται λόγος για «πρόσφυγες». Ωστόσο, μια ειδοποιός διαφορά έγκειται στο ότι οι μεν πρώτοι έχουν τη δυνατότητα να επιστρέψουν στην πατρίδα τους όποτε θελήσουν, σε αντίθεση με τους τελευταίους που δεν έχουν τη δυνατότητα αυτή (Παπασιώπη – Πασιά, 2015).

Συνοψίζοντας και εστιάζοντας προς την έννοια του πρόσφυγα, νοείται το άτομο εκείνο που προστατεύεται από τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967, τα οποία κυρώθηκαν από την Ελλάδα με το Ν.Δ. 3989/1973 και με τον Α.Ν. 389/1968 αντίστοιχα και ο οποίος συνέπεια δικαιολογημένου φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων βρίσκεται εκτός χώρας την ιθαγένεια της οποίας έχει και δε δύναται ή λόγω του φόβου αυτού δεν επιθυμεί να απολαύσει την προστασία της χώρας αυτής ή χωρίς να έχει κάποια ιθαγένεια και ευρισκόμενος συνέπεια παρόμοιων γεγονότων εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής του δεν μπορεί ή συνέπεια του φόβου δίωξης δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτή.

Ο ορισμός της έννοιας του πρόσφυγα ο οποίος αποτυπώνεται στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 αποτελείται από:

- Τις ρήτρες υπαγωγής: Οι οποίες αποτελούν τη θετική βάση και θέτουν τα κριτήρια που εφαρμόζονται για τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα.
- Τις ρήτρες αποκλεισμού: Οι οποίες εξαιρούν από την προστασία του καθεστώτος του πρόσφυγα όποιον πληροί τα κριτήρια αναγνώρισης επειδή δεν χρειάζεται ή δεν αξίζει τη διεθνή προστασία.
- Τις ρήτρες παύσης: Οι οποίες περιγράφουν τις συνθήκες παύσης του καθεστώτος του πρόσφυγα, επειδή δεν είναι πλέον αναγκαία ή επειδή δεν δικαιολογείται η διεθνής προστασία.

Σύμφωνα με την ερμηνεία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (2006), το άρθρο 1^A της Σύμβασης της Γενεύης του 1951, ορίζει τα πέντε κριτήρια που πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά για να αναγνωρισθεί το καθεστώς του πρόσφυγα. Αυτά είναι:

- Ο δικαιολογημένος φόβος: Ο ενδιαφερόμενος πρέπει να φοβάται για βάσιμους λόγους να επιστρέψει στη χώρα καταγωγής του. Ο όρος δικαιολογημένος περιλαμβάνει το υποκειμενικό στοιχείο, δηλαδή το φόβο του ενδιαφερόμενου καθώς και το αντικειμενικό, δηλαδή τα αποδεικτικά στοιχεία που δικαιολογούν το φόβο. Γενικά, το υποκειμενικό στοιχείο συνάγεται από την εξέταση των ισχυρισμών και της συμπεριφοράς του ενδιαφερόμενου. Επιπλέον, η εξέταση προϋποθέτει μεταξύ άλλων την αξιολόγηση της κατάστασης που επικρατεί στην χώρα καταγωγής. Κάποιες χώρες αρνούνται την αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα με το σκεπτικό ότι οι ενδιαφερόμενοι αιτούντες άσυλο θα μπορούσαν να είχαν παραμείνει σε συνθήκες ασφάλειας σε άλλη περιοχή της χώρας καταγωγής τους. Πρόκειται για την έννοια της «εγκατάστασης σε άλλη περιοχή της χώρας καταγωγής» και μπορεί να εφαρμοσθεί μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις όταν ο κίνδυνος δίωξης βρίσκεται σε μη κρατικά όργανα.
- Η δίωξη: Περιλαμβάνει σοβαρές παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου ή άλλη σοβαρή κακομεταχείριση που συχνά αλλά όχι πάντα, διαπράττεται συστηματικά ή επαναλαμβανόμενα. Ως παραδείγματα δίωξης είναι ο θάνατος, τα βασανιστήρια, η σωματική κακοποίηση, η αναιτιολόγητη φυλάκιση καθώς και οι παράνομοι περιορισμοί των πολιτικών και θρησκευτικών δραστηριοτήτων.

- Οι λόγοι φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων: Για την αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα ο δικαιολογημένος φόβος δίωξης πρέπει να οφείλεται σε έναν από τους προαναφερόμενους λόγους οι οποίοι αλληλεπικαλύπτονται. Ο όρος «φυλή» περιλαμβάνει κάθε μορφής κοινωνικές ομάδες. Η «θρησκεία» περιλαμβάνει κάθε σύστημα πεποιθήσεων που πρεσβεύει ο κάθε ενδιαφερόμενος καθώς την ελευθερία αλλαγής της θρησκείας και της δημόσιας ή ιδιωτικής εκδήλωσής της μέσω διδασκαλίας, άσκησης, λατρείας και παρακολούθησης τελετών όπως και την ελευθερία της αθεΐας. Ο όρος «εθνικότητα» δεν γίνεται κατανοητός μόνο ως ιθαγένεια αλλά αφορά και τη συμμετοχή σε οποιαδήποτε εθνική, θρησκευτική, πολιτισμική ή γλωσσική ομάδα. Η «κοινωνική τάξη» είναι μια ομάδα προσώπων της οποίας τα μέλη έχουν κάποιο κοινό χαρακτηριστικό, πλην του κινδύνου της δίωξης ή που θεωρούνται ως ομάδα από την κοινωνία. Οι «πολιτικές πεποιθήσεις» καλύπτουν τα πιστεύω ή την έκφραση απόψεων για οποιοδήποτε θέμα που αφορά το κράτος, την κυβέρνηση ή τη δημόσια πολιτική.
- Τέλος, η διαμονή εκτός της χώρας υπηκοότητας/ συνήθους διαμονής.

Παρ' όλο που η μη αναγνώριση των Ελλήνων προσφύγων από τον ΟΗΕ με την επίσημη χροιά του «πολιτικού πρόσφυγα», όπως αναφέρει και η Βαμβούρη (2010) στο συγγραφικό της έργο, ώστε να μην απολαμβάνουν τα προνόμια της Ύπατης Αρμοστείας είναι σαφής, η συγκέντρωση όλων των κριτηρίων οδηγεί στην υιοθέτηση του άνωθεν όρου για την εκπόνηση της παρούσας ερευνητικής εργασίας. Παράλληλα, διακρίνονται κι οι εξής «ειδικές» κατηγορίες πολιτικών προσφύγων. Τα στελέχη και οι αντάρτες του ΔΣΕ, οι επιστρατευμένοι αντάρτες άντρες και γυναίκες, οι κάτοικοι των παραμεθόριων χωριών της βόρειας Ελλάδας, οι αιχμάλωτοι στρατιώτες καθώς και τα παιδιά του «παιδομαζώματος» (Αντωνίου και Καλύβας, 2015).

3.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ

Κοινωνική ένταξη είναι είτε η επαναφορά είτε η εισαγωγή ατόμων στην κοινωνία ώστε να αποτελούν λειτουργικά μέλη αυτής. Η κοινωνική ένταξη ή/και κοινωνική ενσωμάτωση - social inclusion/ social integration – υποβοηθείται σημαντικά από την προώθηση των αρχών και των

αξιών της κοινωνικής δικαιοσύνης και της διασφάλισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι πολιτικές ένταξης στοχεύουν στην άρση των διακρίσεων και του κοινωνικού αποκλεισμού (Byrne, 2008).

Τα πρότυπα που ακολουθούν συνήθως οι διάφορες χώρες για να ενσωματώσουν τους εισερχομένους μετανάστες και πρόσφυγες διακρίνονται στις παρακάτω κατηγορίες. Το πρότυπο του διαφορικού αποκλεισμού (differential exclusion), το πρότυπο της αφομοίωσης (assimilation) καθώς επίσης και το πολυπολιτισμικό/ πλουραλιστικό πρότυπο (multicultural). Η κατηγοριοποίηση αυτή του Castles (1997), συνδέεται με τους αναφερόμενους από τον ίδιο, τύπους χορήγησης υπηκοότητας από τη στιγμή που και τα δύο βασίζονται στην αντίστοιχη σύλληψη της έννοιας του έθνους. Στα πρώτα δύο πρότυπα, στόχο αποτελεί η επιδίωξη της πολιτισμικής ομοιογένειας είτε με τον αποκλεισμό των μεταναστών από τον πολιτισμικό τομέα στο πρώτο είτε με την απαίτηση της αφομοίωσης στο δεύτερο. Στο τρίτο πρότυπο κυριαρχεί η ιδέα της πολυμορφίας – διαφορετικότητας αλλά ταυτόχρονα απαιτείται και οι μετανάστες να αποδέχονται τις αξίες της χώρας υποδοχής (Καρύδης, 1996).

3.2.1 ΤΟ ΑΦΟΜΟΙΩΤΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ – ASSIMILATION

Το πρότυπο αυτό, αποτελεί μια διαδικασία αλληλοδιείσδυσης και συγχώνευσης κατά την οποία πρόσωπα και ομάδες αποκτούν τις μνήμες, τα αισθήματα και τις στάσεις άλλων προσώπων ή ομάδων οι οποίοι συμμεριζόμενοι την εμπειρία και την ιστορία τους, συσσωματώνονται με αυτούς σε μια κοινή πολιτιστική ζωή. Πρόκειται στην ουσία για μια μονόπλευρη και μονόδρομη διαδικασία προσαρμογής του μετανάστη στην κοινωνία υποδοχής, στόχος της οποίας είναι η αντικειμενική αδυναμία διάκρισης των αλλοδαπών από τον πληθυσμό της χώρας υποδοχής (Σταματάκου, 2006). Αποτελεί την «πλήρη αποδοχή ενός ατόμου ή μιας κατηγορίας πληθυσμού στους κόλπους του κοινωνικού συνόλου» καθώς και την πλήρη ταύτιση του ατόμου ή μιας κατηγορίας πληθυσμού με ένα κοινωνικό σύνολο και αποδοχή του πολιτισμού του (Τσαούσης, 1984).

Στο αφομοιωτικό πρότυπο στηρίχτηκε η στρατηγική ενσωμάτωσης των μεταναστών και των προσφύγων στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Η πολιτική τους για το θέμα αυτό,

θεμελιώθηκε σε μια «πολιτειακή αρχή» η οποία βασίστηκε στην ιδέα ότι όλοι οι κάτοικοι της επικράτειας είναι υπήκοοι του κράτους και δυνητικά πολίτες της χώρας. Η θεωρία του *melting pot* – χωνευτηρίου – που αποτέλεσε την πιο πολυσυζητημένη έννοια διεθνώς προήλθε από την έκφραση του συγγραφέα του ομώνυμου έργου «*Melting pot*» Israel Zangwill (1909) στην οποία ένας από τους ήρωες αναφέρει: «Η Αμερική είναι χοάνη του Θεού, το μέγα χωνευτήριο όπου όλες οι όψεις της Ευρώπης λιώνουν και ανασχηματίζονται». Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, η ένταξη των μεταναστών ερμηνεύθηκε ως διαδικασία συγχώνευσης των εθνικών και πολιτισμικών διαφορών και ανασχηματισμού τους στη βάση ενός προτύπου, αυτού της χώρας υποδοχής (Χρυσόχοου, 2005). Προκειμένου να διερευνηθεί εάν η διαδικασία της ένταξης είναι επιτυχής ή όχι είναι απαραίτητο να εξετάζονται οι επιμέρους παράγοντες που προσδιορίζουν και διαχωρίζουν την επιτυχή από τη μη επιτυχή αφομοίωση. Και αυτό γιατί σε πολλές περιπτώσεις οι παράγοντες αυτοί επιδρούν σημαντικά στην παρεμπόδιση της έναρξης αφομοίωσης που ξεκινά στη δεύτερη γενιά μεταναστών. Τα διαρθρωτικά εμπόδια που περιορίζουν την πρόσβαση στην απασχόληση και στις άλλες ευκαιρίες είναι εμπόδια που συχνά οδηγούν σε αδρανή ή παρακμάζουσα κινητικότητα των μεταναστών. Οι ομάδες που βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση ασπάζονται πολλές φορές παραδοσιακές συμπεριφορές ώστε να προσανατολίσουν τα παιδιά τους σε διαδικασία επιλεκτικής πολιτισμικής αφομοίωσης (Brown and Bean, 2006).

Υπάρχουν πολλές και παρόμοιες τυπολογίες που προτείνουν τον τρόπο με τον οποίο οι μετανάστες αφομοιώνονται σε μία κοινωνία. Αυτοί οι τρόποι δεν αφορούν τα έθνη κράτη αλλά τις εθνοτικές ομάδες. Δεν πρόκειται για πρότυπα ενσωμάτωσης, αλλά για τρόπους με τους οποίους οι μετανάστες ενσωματώνονται στις κοινωνίες υποδοχής (Veurmeulen, 2005). Έτσι, η ενσωμάτωση κατά το αφομοιωτικό μοντέλο μπορεί να πραγματοποιηθεί με τους παρακάτω τρόπους: Αρχικά, τον τρόπο που ο Portes (1993) και άλλοι ερευνητές αποκαλούν κλασική αφομοίωση. Ο τρόπος αυτός αφορά σε μια σταδιακή διαδικασία προσαρμογής και απορρόφησης του μετανάστη στην κοινωνία υποδοχής κατά τέτοιο τρόπο ώστε η ομάδα αυτή μετά από διάφορες γενιές έχει χάσει την πολιτισμική της διαφορετικότητα και έχει ανέλθει κοινωνικά και οικονομικά. Αν για διάφορους λόγους αυτή η ομάδα δεν καταφέρει να

επιβιώσει και εξαφανιστεί τα άτομα που την αποτέλεσαν μπορούν ακόμα να την προσδιορίζουν μέσα από τους μικτούς γάμους.

Αυτό κατά τον Portes (1993) μπορεί να συμβεί μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που η πρώτη γενιά έχει ένα υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Η κλασική αφομοίωση αναφέρεται σε μια διαδικασία που ορισμένες φορές ονομάζεται πολιτισμική αφομοίωση μέσω της οποίας η έκθεση στην πλειοψηφική κοινωνία επιτρέπει τη σταδιακή απορρόφηση και επηρεασμό στις πολιτισμικές αξίες της κοινωνίας υποδοχής. Γενικά, η θεωρία της κλασικής αφομοίωσης θεωρεί ότι οι ομάδες γίνονται ολοένα και πιο ίδιες με το γηγενή πληθυσμό ως προς τις αξίες, τις συμπεριφορές και τα χαρακτηριστικά. Ο χρόνος παραμονής επιδρά καταλυτικά στο μετασχηματισμό των μεταναστευτικών ομάδων (Gordon, 1964). Μια μορφή της κλασικής αφομοίωσης αποτελεί η λεγόμενη καθοδική αφομοίωση – downward assimilation – η οποία αναφέρεται ως σχηματισμός κατώτερης τάξης πληθυσμών – underclass formation – περισσότερων της μιας γενιάς ή ως σχηματισμός μειονότητας ή αφομοίωσης προς τα κάτω. Αφορά κυρίως στη μεταναστευτική ομάδα που μένει προσκολλημένη στην εργατική τάξη (Brown and Bean, 2006).

Ο δεύτερος και πλέον γνωστός, είναι ο τρόπος που προτείνεται είναι το πρότυπο της τμηματικής αφομοίωσης – segmented model. Σύμφωνα με αυτό, ενσωμάτωση φαίνεται να ξεφεύγει από ορισμένα μέλη των μεταναστευτικών ομάδων ακόμα και όταν πρόκειται για άτομα τρίτης γενιάς. Κατά τη διαδικασία ενσωμάτωσης των πληθυσμών αυτών, κάποια άτομα αποκόπτονται από την οικονομική κινητικότητα αλλά βρίσκουν άλλες οδούς βάση της εθνικής τους καταγωγή, της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης, του περιβάλλοντος της χώρας υποδοχής και των οικογενειακών πόρων. Έτσι, οι εμπειρίες ως προς την ενσωμάτωση διαφέρουν σε σχέση με τα προτεινόμενα σενάρια ενσωμάτωσης (Veurmeulen, 2005).

Ο τρίτος τρόπος, αφορά ολιγάριθμες εθνοτικές ομάδες που ζουν σε συνεκτικές εθνοτικές κοινότητες. Η μεταξύ τους αλληλεγγύη, αποτελεί κοινωνικό κεφάλαιο και αντισταθμίζει την έλλειψη ανθρωπίνου δυναμικού. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται και οι κοινότητες που χαρακτηρίζονται από υψηλό επίπεδο επιχειρηματικών δεξιοτήτων και είναι συνήθως

οικονομικά ενσωματωμένες αλλά όχι κοινωνικά. Πρόκειται για το μοντέλο αφομοίωσης που οι Brown και Bean (2006) αποκαλούν μοντέλο φυλετικού/ εθνοτικού μειονεκτήματος.

Η αυξανόμενη γνώση της γλώσσας της νέας χώρας και η εξοικείωση με τον πολιτισμό και τα έθιμά της δεν οδηγούν απαραίτητα σε ανοδική κινητικότητα. Η μόνιμη παρεμπόδιση για τις κοινωνικοοικονομικές και άλλες ευκαιρίες των μεταναστών στη χώρα υποδοχής αποκαλείται προοπτική του φυλετικού ή εθνοτικού μειονεκτήματος (Portes, 1997).

Και τα τρία προαναφερόμενα παραδείγματα αποτελούν μορφές του αφομοιωτικού τρόπου ένταξης. Οι δύο πρώτες περιπτώσεις αφορούν στη διαδικασία της κλασικής αφομοίωσης των μετακινούμενων πληθυσμών όπου οι άνθρωποι ενεργούν ως μεμονωμένα άτομα και βρίσκουν τη θέση τους στην κοινωνία υποδοχής, υιοθετώντας ταυτόχρονα τον πολιτισμό της πλειοψηφίας. Η τρίτη περίπτωση χαρακτηρίζεται από μια ισχυρή εθνική ταυτότητα που βασίζεται στην ύπαρξη και δράση των ομάδων. Στην ουσία πρόκειται για τρεις τρόπους τμηματικής αφομοίωσης.

3.2.2 ΤΟ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ – MULTI CULTURAL

Ο όρος «πολυπολιτισμικός» αναφέρεται στις κοινωνίες στις οποίες συνυπάρχουν φορείς περισσότερων του ενός πολιτισμού. Σε αντιδιαστολή με την έννοια της αφομοίωσης που η έμφαση δίνεται στην ομοιότητα, η έννοια της πολυπολιτισμικότητας εστιάζει στη διαφορά. Σε αυτό το πλαίσιο η ένταξη ορίζεται ως η διαδικασία διπλής κατεύθυνσης κατά την οποία οι μετανάστες και η κοινωνία υποδοχής προσαρμόζουν τα νέα τους χαρακτηριστικά γνωρίσματα ως αποτέλεσμα αυτής της σχέσης αλληλεπίδρασης (Martikainen, 2005).

Το πολυπολιτισμικό πρότυπο βασίζεται στην ειρηνική συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων οι οποίες ζουν και δραστηριοποιούνται στην ίδια κοινωνία. Η κουλτούρα αποτελεί ένα τόπο κατηγοριοποίησης των ανθρώπων βάσει των παρατηρούμενων διαφορών όσο αφορά στις πεποιθήσεις, τις πρακτικές, τις συνήθειες και τις συμπεριφορές. Ορίζει ταυτόχρονα και την ιδιότητα του μέλους σε μια κοινότητα ανθρώπων που σκέφτονται με παρόμοιο τρόπο. Με το πολυπολιτισμικό πρότυπο ενσωμάτωσης αναπτύχθηκε το δικαίωμα στην πολιτισμική

διαφορά ενώ ο ρατσισμός θεωρήθηκε η άρνηση του δικαιώματος να είναι κανείς «διαφορετικός». Η νέα αυτή σημασία του ρατσισμού, δημιούργησε πολιτικές ταυτότητας που χαρακτήρισαν την ανάπτυξη του βρετανικού κυρίως πολυπολιτισμικού μοντέλου από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και έπειτα (Καβουνίδα και άλλοι, 2006).

Με την πολυπολιτισμικότητα, οι άνθρωποι μαθαίνουν να εκτιμούν άλλους που είναι διαφορετικοί στον πολιτισμό και χρειάζεται να αναπτυχθεί στην πλειονότητα παρά στη μειονότητα του πληθυσμού. Καθώς δίνεται η δυνατότητα οικονομικής ένταξης στα περισσότερα μέλη της μειονότητας, η πλειονότητα πρέπει να μάθει να σχετίζεται με τις μειονότητες με μια προοπτική προσθετικής πολυπολιτισμικότητας. «Μέσα σε αυτό το πλαίσιο και σε μια περίοδο πολλών χρόνων, θα πρέπει να αναπτυχθεί ένας πλουραλισμός που να προσφέρει αυτοσεβασμό σε όλους, εκτίμηση στις πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές δεξιότητες που να οδηγούν σε διαπροσωπικές σχέσεις με περισσότερα οφέλη παρά ζημιές» (Modgil, 1997).

Η αντίδραση των μεταναστών στις προκλήσεις της νέας κοινωνίας εξαρτάται από τις επιλογές τους αλλά και από την ακολουθούμενη πολιτική της χώρας υποδοχής ως προς τον τρόπο ενσωμάτωσής τους. Ωστόσο, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι νεοεισερχόμενοι είναι πλήρως ελεύθεροι σχετικά με τις επιλογές τους για την εγκατάλειψη της πολιτισμικής τους ταυτότητας. Εξαρτάται από πολλούς άλλους παράγοντες όπως τις πεποιθήσεις της κοινωνίας υποδοχής, τις υπάρχουσες προκαταλήψεις, τα κίνητρα αυτοβελτίωσης ή αυτοαξιολόγησης των μεταναστών (Χρυσόχου, 2005).

Η ισορροπία μεταξύ του σεβασμού για τα εθνοτικά και πολιτισμικά δικαιώματα και της πραγμάτωσης της εθνότητας είναι εξαιρετικά ευαίσθητη. Ελλοχεύει και εδώ ο κίνδυνος της υποταγής και της αφομοίωσης των μειονοτικών εθνοτικών ομάδων στην υπερκείμενη ομάδα. Το βασικότερο ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο με τη δημιουργία των ημιαυτόνομων κοινωνικών ομάδων μέσα στην ίδια χώρα είναι δυνατόν να διατηρηθεί η κοινωνική συνοχή χωρίς την άμεση αλληλεπίδραση κι αλληλεξάρτησή τους (Φακιόλας, 2007).

3.2.3 ΤΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ – INTERCULTURAL

Με τον όρο «διαπολιτισμικός» αποτυπώνονται οι δυναμικές, διαλεκτικές σχέσεις – επαφή, σύγκριση, επιρροή, σύγκλιση, σύγκρουση – οι οποίες αναπτύσσονται μεταξύ των συνυπαρχόντων πολιτισμών. Κεντρική είναι εδώ η επικοινωνία μεταξύ των πολιτισμών. Πρόκειται για μια διαδικασία δυναμικής και γόνιμης αλληλεπίδρασης μεταξύ των διάφορων πολιτισμικών και κοινωνικών ομάδων (Μάρκου, 1995).

Η χρήση του όρου «διαπολιτισμικότητα» συνήθως συνδέεται με την εκπαίδευση. Εάν δοθεί βαρύτητα στο πρόθεμα «δια», το πλήρες νόημα του όρου συνεπάγεται αλληλεπίδραση, ανταλλαγή, διάρρηξη ορίων, αμοιβαιότητα και αντικειμενική αλληλεγγύη. Εάν γίνει εστίαση στο δεύτερο συνθετικό «πολιτισμός» αυτό συνεπάγεται αναγνώριση των αξιών, των τρόπων ζωής και των συμβολικών αναπαραστάσεων μέσω των οποίων οι άνθρωποι είτε ως άτομα είτε ως κοινωνίες αναφέρονται στις σχέσεις με τους άλλους και τις κοσμοθεωρίες τους (Tsimouris, 2008).

Με βάση την ανωτέρω προσέγγιση, η διαπολιτισμικότητα ως έννοια αποθαρρύνει το σχηματισμό ομάδων με έντονα εθνοτικά και άλλα χαρακτηριστικά. Βασίζεται κυρίως στην αλληλεπίδραση γηγενών και μεταναστών διαμορφώνοντας ένα κοινωνικό πλαίσιο που μεταβάλλεται διαρκώς. Έτσι, περιορίζεται η οξύτητα των προβλημάτων που απειλούν την κοινωνική συνοχή και την ομαλή οικονομική εξέλιξη. Επομένως, ο τρόπος ένταξης των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής που βασίζεται στις αρχές της διαπολιτισμικότητας θεωρείται πλέον ως το πρότυπο με τα περισσότερα πλεονεκτήματα. Η υπέρβαση των πολιτισμικών ορίων και η αμοιβαιότητα στις όποιες πολιτισμικές συναλλαγές και η συνακόλουθη αλληλεγγύη προϋποθέτει βέβαια ότι οι κοινωνίες υποδοχής μεταναστών είναι προετοιμασμένες για τις αντίστοιχες αλλαγές (Τσιμούρης, 2006).

Το πλουραλιστικό μοντέλο το οποίο έχει προταθεί ως το καταλληλότερο φαίνεται να αμφισβητείται καθώς επιτρέπει την ανάπτυξη έντονων επιθετικών αντιδράσεων μεταξύ των διάφορων εθνοτήτων. Ο δε θρυμματισμός των κοινωνικών ταυτοτήτων που συντελείται, προκαλεί έλλειψη προσανατολισμού, σύγκρουση αξιών και αξιακών προτύπων με αποτέλεσμα την ανάπτυξη της κοινωνικής ανασφάλειας. Αντίθετα, ο αφομοιωτικός τρόπος ένταξης

επαναπροσδιορίζεται σε διαφορετική βάση. Η θεωρία του «melting – pot» στην οποία στηρίχτηκε η στρατηγική της αφομοίωσης των μεταναστών ερμηνεύεται από άλλη οπτική, αυτή της διαμόρφωσης μιας νέας κουλτούρας που προέρχεται καθώς οι διαφορές διαλύονται – και όχι καθώς συγχωνεύονται – και ανασχηματίζονται στη βάση ενός προτύπου αυτού της κοινωνίας υποδοχής (Χρυσόχου, 2005). Η προκύπτουσα νέα κουλτούρα αποτελεί μια νέα μορφή πολυπολιτισμικότητας η οποία σέβεται τις πολιτισμικές διαφορές χωρίς να ενισχύει την παράλληλη συνύπαρξή τους, προσδίδοντας έμφαση στην κοινωνική συνοχή και την ένταξη. Έτσι, επανέρχεται μια διαφορετική ανάγνωση στην πολιτική της αφομοίωσης μέσα σε μια ποικιλομορφία που δεν δυναμιτίζει την κοινωνική συνοχή (Back et al, 2002) αλλά αντίθετα ισχύει (Brubaker, 2001).

Αν και το διαπολιτισμικό πρότυπο συγκεντρώνει αρκετά πλεονεκτήματα έναντι των άλλων προτύπων, ωστόσο δεν μετριάζει τα προβλήματα μεταξύ γηγενών και μεταναστών ούτε και αποτελεί εγγύηση για την πρόοδο στην ένταξη των μεταναστών στη χώρα υποδοχής. Ιδιαίτερα σε χώρες με υψηλό αριθμό μεταναστών, η ισότιμη μεταχείριση – πολιτογράφηση, συμμετοχή στην κοινωνική προστασία, εκπαίδευση, εργασία, υγεία – δεν εξασφαλίζουν απαραίτητα και τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Αυτό οφείλεται κυρίως στην ύπαρξη διακρίσεων σε βάρος των μεταναστών και των παιδιών τους τα οποία έχουν σχολική εκπαίδευση και απαιτούν τις ίδιες ευκαιρίες με τους γηγενείς (Φακιάλας, 2009).

Συνοψίζοντας και εστιάζοντας στην παρούσα μελέτη, από την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας καθώς και την ποιοτική ανάλυση των ιστορικών αφηγήσεων, παρατηρήθηκε ότι η κοινωνική ένταξη των πολιτικών προσφύγων στην Τασκένδη ακολούθησε κυρίως το πολυπολιτισμικό μοντέλο. Η ειρηνική συνύπαρξη των διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων οι οποίες έζησαν και δραστηριοποιήθηκαν στην ίδια κοινωνία, η άμεση δυνατότητα οικονομικής και εκπαιδευτικής ένταξης για τα περισσότερα μέλη της μειονότητας όπως και ο συσχετισμός της πλειονότητας με την μειονότητα με μια προοπτική προσθετικής πολυπολιτισμικότητας οδηγούν συμπερασματικά στο εν λόγω μοντέλο.

3.3 ΜΝΗΜΗ – ΛΗΘΗ ΚΑΙ Η ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η μνήμη αποτελεί έναν όρο ο οποίος ερμηνεύεται και επίσης χρησιμοποιείται ποικιλοτρόπως ανεξάρτητα με το αν χρησιμοποιείται στην καθομιλουμένη ή σε κάποιο επιστημονικό πεδίο. Ο όρος χρησιμοποιείται στη βιολογία, την πληροφορική – και γενικά τις νέες τεχνολογίες – την ψυχολογία, την ψυχιατρική και τέλος στις κοινωνικές επιστήμες (Μαντόγλου, 2012).

Όπως αναφέρει ο Le Goff (1998), η μνήμη ως ικανότητα διατήρησης ορισμένων πληροφοριών, παραπέμπει κατ' αρχάς σε ένα σύνολο φυσικών λειτουργιών χάρη στις οποίες ο άνθρωπος μπορεί να ενεργοποιεί εντυπώσεις ή πληροφορίες που έχουν παρέλθει και τις οποίες εκείνος αναπαριστά ως παρελθούσες. Πρόκειται για μια προσωπική μνήμη, ένα ατομικό, ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που έχει την τάση να εκδηλώνεται από τον άνθρωπο στον προσωπικό του χώρο μέσω των διαφόρων αναμνηστικών. Παράλληλα, ο Connerton (1989), προκείμενου να προβεί πρωτίστως στην αναγνώριση και δευτερευόντως στην κατανόηση του τρόπου λειτουργίας της μνήμης, την ταξινομεί κατασκευάζοντας τρεις κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία μνήμης είναι η προσωπική – αλλιώς ατομική μνήμη – στην οποία μόνο το άτομο έχει άμεση πρόσβαση. Η δεύτερη κατηγορία αναφέρεται στην γνωστική μνήμη κατά την οποία το άτομο ανακαλεί μνήμες τις οποίες έχει συναντήσει, διδαχθεί ή και βιώσει. Η εγγραφή της μνήμης στο σώμα μέσω της συνήθειας, της οποίας η ύπαρξη επαληθεύεται από το φαινόμενο της αμνησίας και συνδέεται με πράξεις ή συνήθειες είναι η τρίτη και τελευταία κατηγορία.

Ως ατομική μνήμη, ορίζεται ο τρόπος με τον οποίον ένα υποκείμενο ανασυγκροτεί την ιστορία της ζωής του. Ο τρόπος αλλά και οι αναμνήσεις μεταβάλλονται με βάση το παρόν. Η μνήμη δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τη λήθη. Οι δυο αλληλοσυμπληρώνονται, είναι οι δυο όψεις του ίδιου νομίσματος. Η ατομική μνήμη συνδέεται αναπόδραστα με τη συλλογική. Οι άνθρωποι θυμούνται την ατομική τους διαδρομή πάντα ως μέλη μιας ευρύτερης ομάδας (Μαντόγλου, 2010). Όπως υποστήριξε ο Halbwachs (2013), η συλλογική μνήμη δεν είναι ενιαία, αλλά εξαρτάται από τα «κοινωνικά πλαίσια» εντός των οποίων παράγεται. Ουσιαστικά κάθε ατομική μνήμη είναι μια σκοπιά θεώρησης της συλλογικής μνήμης. Όπως και στην ιστορία οι άνθρωποι θυμούνται εκκινώντας από την παροντική τους κατάσταση. Η μνήμη δεν αποτελεί μηχανική καταγραφή αλλά «ανάπλαση» του παρελθόντος κάτω από το βάρος του παρόντος,

ενεργητική διαδικασία ανακατασκευής με βάση τα ίχνη του παρελθόντος. Η ατομική μνήμη αποτελεί σκοπιά της θεώρησης της συλλογικής μνήμης η οποία επαναδημιουργείται στο παρόν. Έτσι, υπάρχει μια αέναη αλληλεπίδραση ανάμεσα στην ατομική και τη συλλογική μνήμη.

Η συλλογική μνήμη είναι ουσιαστικά η μνήμη του συνόλου. Η ατομική μνήμη είναι η μνήμη του ατόμου. Ο Le Goff (1998), στο συγγραφικό του έργο αναφέρει ότι όπως κάθε άτομο οργανώνει τις πληροφορίες στο μυαλό του ώστε να μπορεί να τις συγκρατήσει και να τις ανακαλέσει έτσι και ένα σύνολο ανθρώπων οργανώνει τα στοιχεία και τα πράγματα που το αφορούν για να τα ανακαλέσει. Σημαντικό είναι ότι η ατομική και η συλλογική μνήμη έχουν μια σχέση αμφίδρομη. Αφενός, ένα άτομο όταν αφηγείται ή γράφει κάτι που έχει διατηρήσει στη μνήμη του, το κοινοποιεί και το μεταφέρει σαν πληροφορία και σαν ανάμνηση στο σύνολο στο οποίο ανήκει. Αφετέρου, όταν το ίδιο το άτομο θελήσει να ανακαλέσει αναμνήσεις - ακόμα κι αν αυτές σχετίζονται με προσωπικά βιώματα - θα το κάνει μέσα από το πρίσμα του παρόντος, των κοινωνικών συνθηκών και των αντιλήψεων που έχει θέσει η κοινωνική του ομάδα (Halbwachs, 2013).

Κατά τον Halbwachs (2013), η συλλογική μνήμη είναι η διυποκειμενική γνώση των γεγονότων και πραγμάτων που έχει μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Κάθε ατομική μνήμη είναι και μια πτυχή της συλλογικής μνήμης, η οποία αλλάζει καθώς αλλάζουν οι σχέσεις του ατόμου με το κοινωνικό περιβάλλον. Τα υποκείμενα μπορούν να αποκτήσουν, τοποθετήσουν και να επαναφέρουν τις αναμνήσεις τους μέσω της συμμετοχής τους σε μια κοινωνική ομάδα. Μέσω της συμμετοχής του ατόμου σε μια κοινωνική ομάδα, υπάρχει αλληλεπίδραση στην ανάκληση των αναμνήσεων τόσο των πρόσφατων όσο και των μακρινών. «Οι αναμνήσεις μας τοποθετούνται μέσα στους πνευματικούς και τοπικούς χώρους της ομάδας» αφού η μνήμη του ατόμου δε μπορεί να είναι αποκομμένη από την κοινωνική μνήμη.

Η συλλογική μνήμη αναφέρεται πάντα σε κοινωνικά χωρικά πλαίσια. « Οι μνήμες μας είναι τοποθετημένες μέσα στους νοητικούς και υλικούς χώρους της ομάδας». Έτσι, ο Halbwachs (2013) ενώνει ουσιαστικά ατομική και συλλογική μνήμη θέτοντας τα κοινωνικά τους πλαίσια.

Επισημαίνει ότι οι πράξεις των ατόμων προσανατολίζονται από τη συλλογική μνήμη, όπου η συλλογική μνήμη μεταφέρεται σ' ένα χωροχρονικό περιβάλλον δράσης.

Για πολλά χρόνια, η συλλογική μνήμη ταυτιζόταν με την ιστορία. Το κάθε έθνος θεωρούσε ότι οι αναμνήσεις του ήταν και η ιστορία του. Η θεμελιώδης διαφορά ανάμεσα στις δύο έννοιες είναι ότι η συλλογική μνήμη είναι υποκειμενική ενώ αντιθέτως η ιστορία είναι αντικειμενική και προσπαθεί να καταγράψει την αλήθεια (Μαντόγλου, 2012). Η Passerini (1998), αναφέρει ότι η ιστορική μνήμη περιλαμβάνει όσα θυμούνται οι άνθρωποι ως μέλη μιας κοινότητας ανεξάρτητα από το εάν τα έχουν ζήσει ή όχι. Δεν πρόκειται απαραίτητα για βιωμένη μνήμη. Οι άνθρωποι μεταφέρουν και παράλληλα εκπαιδεύονται στη συλλογική μνήμη της κοινότητας. Σε αυτή τη διαδικασία καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν οι τόποι μνήμης, όπως τα μνημεία, τα μουσεία, τα αρχεία. «Η μνήμη είναι η πρώτη ύλη της ιστορίας. Διανοητική, προφορική ή γραπτή, είναι η πηγή από την οποία αντλούν οι ιστορικοί. Επειδή, λειτουργεί συνήθως ασυνείδητα, η μνήμη είναι πιο επικίνδυνα εκτεθειμένη στις χειραγωγήσεις του χρόνου και των κοινωνιών απ' ό,τι η ίδια η ιστορική επιστήμη» (Le Goff, 1998).

Οι σχέσεις της ιστορίας με την μνήμη είναι αλληλοσυμπληρωματικές, παρ' όλο που αποτελούν πεδία διακριτά. Η ιστορία, σύμφωνα με το Λιάκο (1997), «είναι μέρος της μνήμης – η γνώση της ιστορίας βοηθάει τη μνήμη – και η μνήμη μέρος της ιστορίας – ιστορία δεν είναι μόνο τι έγινε στο παρελθόν, αλλά και το τι θυμούνται οι άνθρωποι για ό,τι έγινε στο παρελθόν. Αν η ιστορία αποτελεί τη μνήμη μιας κοινωνίας, η μνήμη και η ιστορία δεν συμπίπτουν». Παρ' όλα αυτά η μία είναι απαραίτητη για την άλλη. Η μνήμη είναι για την ιστορία πηγή πληροφοριών ενώ η ιστορία είναι αναγκαία για τη μνήμη καθώς οφείλει να εντοπίζει τα σφάλματα τα οποία αποκαλύπτει υποβοηθούμενη από την χρονική απόσταση των γεγονότων. Η ιστορία, ερμηνεύοντας και εντάσσοντας το ατομικό γεγονός σε ένα αφηρημένο, συλλογικό ορίζοντα κατανόησης, εγγράφει τη χρονικότητα σε έναν κοινωνικό χώρο γενικών, διυποκειμενικών νοημάτων και καθολικών σημασιών. Η μνήμη, ως πεδίο δόμησης της υποκειμενικότητας, εξασφαλίζει μια αντίστοιχη νοηματική συνοχή στον ατομικό άνθρωπο, ο οποίος δημιουργεί τη βιωματική του ιστορία ως οργανικό μέρος της κοινωνικής ιστορίας: η μνήμη θεμελιώνει έναν εσωτερικό, συμβολικό τόπο αυτογνωσίας και ισορροπίας του προσώπου.

Η μνήμη μπορεί πιο εύκολα να γίνει αντικείμενο χειραγώγησης, επηρεάζεται περισσότερο από το συναίσθημα από ότι η ιστορία. Κάποτε οι μνήμες της κοινωνίας έρχονται σε αντιπαράθεση με την επιστημονική ιστορία, καθώς οι πρώτες μπορεί πιο εύκολα να εξυπηρετούν στοχεύσεις των ηγετικών στρωμάτων που επιδιώκουν να ελέγξουν τη συλλογική μνήμη. Από την άλλη πλευρά η μνήμη μπορεί να διαφυλάξει τις μαρτυρίες καταπιεσμένων κοινωνικών ομάδων ή περιθωριοποιημένων μειονοτήτων που δεν έχουν πρόσβαση στην επίσημη ιστοριογραφία. Τα τελευταία χρόνια οι μνήμες, μέσω της προφορικής ιστορίας, αποτέλεσαν το κύριο όχημα για την ένταξη στην ιστορική αφήγηση ομάδων που ως τότε είχαν μείνει στο περιθώριο, όπως οι γυναίκες, οι μαύροι, οι ομοφυλόφιλοι, οι πρόσφυγες (Yates, 2014).

Σύμφωνα με τη Μαντόγλου (2010), η κοινωνική μνήμη δεν επηρεάζει την ιστορική ανακατασκευή καθώς μπορεί να δεχθεί μία κατευθυντήρια ώθηση και παράλληλα να σχηματοποιήσει την κοινωνική μνήμη. Η «ανάγκη στοχασμού του υποκειμένου πραγματοποιείται μέσω ενός εγκιβωτισμού, με το παρόν ως χρόνο δράσης για την ανασυγκρότηση του παρελθόντος, ο οποίος βασίζεται σε σημεία αναφοράς στο χρονικό πλαίσιο». Επομένως, βασικός συντελεστής των ατομικών αναμνήσεων είναι η κοινωνική ομάδα ή η συλλογικότητα στην οποία εντάσσεται το άτομο.

Ο Connerton (1989), αναφέρει ακόμα πως η εμπειρική γνώση του παρόντος από το άτομο εξαρτάται άμεσα με τη γνώση του παρελθόντος και κατά την αλληλεπίδραση αυτή συνιστάται η δυσκολία απόσπασης του παρελθόντος από το παρόν. Ωστόσο για τη συντήρηση της μνήμης επιτελούνται τελετουργίες που έχουν ως στόχο την εξασφάλιση και διατήρησή της. Η εμπειρική ερμηνεία του κόσμου είναι αυτή που δίνει τη δυνατότητα σχηματισμού της μνήμης και λειτουργεί ως ιστορική αρχή των πραγμάτων.

Η υποκειμενικότητα της μνήμης οφείλεται στο ότι οι κοινωνικές ομάδες είναι επιλεκτικές. Επιλέγουν τι θα θυμούνται, τι θα ξεχάσουν και τι θα διασκευάσουν ώστε το αποτέλεσμα να τις αντιπροσωπεύει και να τις καλύπτει. Έτσι, προκύπτει η λήθη, το αρνητικό της μνήμης. «Η συλλογική μνήμη είναι μια ιδεολογική σχέση η οποία συνδέει το επιθυμητό μέλλον με το

επιθυμητό παρελθόν». Με άλλα λόγια, προστατεύουμε το παρελθόν το οποίο θέλουμε να αντικατοπτρίζει το παρόν μέσω της φαντασιακής κατασκευής που ονομάζεται «μνήμη». Το κάθε ανθρώπινο ον το οποίο παράλληλα ανήκει και σε κάποια κοινωνική ομάδα, είτε είναι οικογένεια είτε ακόμα και το έθνος που προέρχεται. Οι κοινωνικές αυτές ομάδες ανάλογα με τα χαρακτηριστικά και τις ιδέες που ενστερνίζεται, διαμορφώνει όλα όσα θέλει εκείνη να θυμάται, να αποσιωπά ή και να διαγράψει. Επομένως, χειραγωγεί καλοπροαίρετα ή όχι τις μνήμες της (Yates, 2014).

Παράλληλα, η κοινωνική μνήμη αναφέρεται στο παρελθόν, συμβάλλει στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης και ιδεολογιοποίησης των υποκειμένων. Μεταβιβάζει από γενιά σε γενιά το παρελθόν, το οποίο επέφερε ανατρεπτικές αλλαγές στη ζωή του ατόμου και της κοινωνίας. Το περιεχόμενο της δεν είναι ομοιόμορφο και συναινετικό για όλα τα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες. Μπορούμε να πούμε ότι προσαρμόζεται στην κοινωνιο-ψυχολογική ταυτότητα του υποκειμένου. Η κοινή γνώμη αντιπαραθέτει τη μνήμη στη λήθη, προσδίδοντας μια θετική σημασία στη μνήμη και μια αρνητική στη λήθη. Αυτές οι δύο είναι δύο όψεις της κοινωνικής σκέψης. Η μνήμη συμμετέχει στον ορισμό της ταυτότητας, μας φέρνει σε επαφή με τις ρίζες μας και δείχνει το μέλλον μας (Λιάκος, 1997).

Ολοκληρώνοντας, παρατίθενται οι απόψεις του Θεολόγου (2008), ο οποίος αναφέρει ότι η ικανότητα μιας κοινωνίας να μεταδώσει την κοινωνική μνήμη της σε λογική και έναρθρη, δηλαδή εκφρασμένη μορφή, δεν εξαρτάται μονάχα από τα γραπτά μνημεία της. Το ζήτημα είναι πολύ περισσότερο περίπλοκο. Η μετάδοση της έλλογης, κοινωνικής – συλλογικής ιστορικής μνήμης εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο ένας πολιτισμός εκπροσωπεί μέσω της γλώσσας, τον εαυτό του. Εξαρτάται από το μέτρο στο οποίο μια κοινωνία μπορεί να συλλάβει τη γλώσσα ως όχημα έκφρασης και επικοινωνίας που είναι ανεξάρτητη από το άμεσο κοινωνικό περιεχόμενό της. Εξαρτάται επίσης από τον τρόπο που η ομάδα προσλαμβάνει τη γνώση που θυμάται. Την εκλαμβάνει ως εικόνες, ως κείμενα προς ανάλυση ή απλώς ως διαδοχικά ηχητικά σχήματα που θα εισχωρήσουν στη σφαίρα της μνήμης; Όλες αυτές οι δυνατότητες ποικίλλουν σημαντικά από τη μια κοινωνική ομάδα στην άλλη καθώς και από τον ένα άνθρωπο στον άλλο.

Συνοψίζοντας και λαμβάνοντας υπόψιν όλα τα άνωθεν βιβλιογραφικά δεδομένα, η παρούσα ερευνητική εργασία εστιάζει στην καταγραφή μέσω της ατομικής μνήμης των πληροφοριών οι οποίες ενισχύουν τα υπάρχοντα ιστορικά δεδομένα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

4.1 Η ΜΗ ΑΝΑΣΤΡΕΨΙΜΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΚΑΙ Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΤΡΙΠΛΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΣΤΗ ΧΩΡΑ

Οι απαρχές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έφεραν την Ελλάδα αντιμέτωπη και ειδικότερα τον εκτελούντα χρέη πρωθυπουργό Ιωάννη Μεταξά στην προσπάθεια διατήρησης πολιτικής ουδετερότητας και σταθερότητας μέσω της μη συμμετοχής της χώρας στις εξελισσόμενες πολεμικές συρράξεις (Αγγελής, 2011). Ωστόσο, η διαρκώς αυξανόμενη πίεση από την Ιταλία η οποία κορυφώθηκε με τον τορπιλισμό του Ελληνικού καταδρομικού «ΕΛΛΗ» από το ιταλικό υποβρύχιο «DELFINO» στην Τήνο τον Αύγουστο του 1940, οδήγησε στην εμπλοκή της χώρας στις εξελίξεις (Μαυρογορδάτος, 2003).

Ο Ιταλός δικτάτορας Μπενίτο Μουσολίνι εξαιτίας της μη τήρησης των συμφωνημένων παραμέτρων οι οποίες είχαν γίνει αμρότερα αποδεκτές από τον ίδιο και τον καγκελάριο της Γερμανίας Αδόλφο Χίτλερ μέσω της εκπόνησης του «Χαλύβδινου Συμφώνου⁴» και της συστηματικής απομάκρυνσης του από τη λήψη αποφάσεων, όπως συνέβη και με την είσοδο των γερμανικών στρατευμάτων στη Ρουμανία, επεδίωκε να καθιερώσει την ανεξαρτησία του πετυχαίνοντας μια στρατιωτική επιτυχία αντίστοιχη των γερμανικών δυνάμεων (Robert, 2003). Για τους άνωθεν λόγους προτεραιότητα δόθηκε στην Ελλάδα, χώρα την οποία θεωρούσε εύκολο στόχο. Έτσι, στις 15 Οκτωβρίου 1940 αποφασίστηκε επίθεση προς την Ελλάδα (Cardoza, 2005).

Όπως αναφέρει και ο Robert (2003), με την απόρριψη του τελεσίγραφου της ιταλικής κυβέρνησης από τον Ιωάννη Μεταξά το οποίο απαιτούσε ελεύθερη διέλευση ιταλικών στρατευμάτων προκειμένου να καταλάβουν μη καθορισμένα στρατηγικά σημεία εντός της Ελληνικής επικράτειας, πραγματοποιήθηκε εισβολή από τα σύνορα με την Αλβανία. Η κύρια ιταλική επίθεση πραγματοποιήθηκε στην οροσειρά της Πίνδου, κοντά στην πόλη των Ιωαννίνων και αρχικά σημείωσε σημαντική πρόοδο. Ωστόσο, η επίθεση τους αναχαιτίστηκε

4. Το «Χαλύβδινο Σύμφωνο» [στα γερμανικά: Stahlpakt και στα ιταλικά: Pattod'Acciaio] και κατά την επίσημη ορολογία «Γερμανό - Ιταλικό Σύμφωνο Φιλίας και Συμμαχίας» ήταν ένα διμερές σύμφωνο το οποίο συννομολογήθηκε στο Βερολίνο μεταξύ της Εθνικοσοσιαλιστικής Γερμανίας και της Φασιστικής Ιταλίας στις 22 Μαΐου του 1939. Διαθέσιμο στο <https://el.wikipedia.org>

από τις ελληνικές δυνάμεις και εκδιώχθηκαν πίσω στην Αλβανία. Μέσα σε τρεις εβδομάδες η ελληνική επικράτεια ήταν ελεύθερη από εισβολείς, ενώ σε εξέλιξη βρισκόταν η επιτυχημένη ελληνική αντεπίθεση. Αρκετές πόλεις της νοτίου Αλβανίας κατελήφθησαν και ούτε η αλλαγή στη διοίκηση των ιταλικών δυνάμεων ούτε η άφιξη ενισχύσεων κατόρθωσαν να αντιστρέψουν την κατάσταση (Μαυρογορδάτος, 2003).

Μετά από αλλεπάλληλες άκαρπες χειμερινές συγκρούσεις, οι Ιταλοί εξαπέλυσαν μία τελευταία και ευρείας κλίμακας αντεπίθεση εναντίον των ελληνικών δυνάμεων κατά μήκος ολόκληρου του μετώπου τον Μάρτιο του 1941. Ωστόσο, παρά την ανωτερότητα των ιταλικών ενόπλων δυνάμεων απέτυχε. Έπειτα από μία εβδομάδα συγκρούσεων και απώλειες 12.000 ανδρών, ο Μουσολίνι ανακάλεσε την αντεπίθεση και εγκατέλειψε την Αλβανία δώδεκα μέρες αργότερα (Robert, 2003).

Όπως αναφέρει ο Kershaw (2002), η γερμανική στρατιωτική εισβολή στην Ελλάδα η οποία πραγματοποιήθηκε στις 6 Απριλίου του 1941, υπαγορεύτηκε αφενός λόγω της μεγάλης αποτυχίας που σημείωσε η ιταλική εαρινή επίθεση και αφετέρου λόγω της έντονης παρουσίας βρετανικών στρατευμάτων στη χώρα τα οποία μπορούσαν να απειλήσουν τα μετόπισθεν στην επικείμενη επίθεση της Γερμανίας στην ΕΣΣΔ γνωστή και ως επιχείρηση «Μπαρμπαρόσα⁵». Παρά την ηρωική αντίσταση των αμυνόμενων η μάχη διήρκησε τέσσερις ημέρες καθώς η γερμανική επίθεση μέσω της Γιουγκοσλαβίας υπερκέρασε τις θέσεις άμυνας των ελληνικών στρατευμάτων και απειλούσε τα μετόπισθεν (Κολλιόπουλος, 2009).

Στις 9 Απριλίου παραδόθηκαν τα ελληνικά στρατεύματα στην Ανατολική Μακεδονία και στη Θράκη ενώ παράλληλα ξεκίνησε η γερμανική προέλαση προς νότια. Η γρήγορη κίνηση των γερμανικών δυνάμεων στην ελληνική ενδοχώρα έθεσε σε κίνδυνο και τους Έλληνες που

5. Στις 22 Ιουνίου του 1941 ξεκίνησε η επιχείρηση Μπαρμπαρόσα. Ήταν η μεγαλύτερη στρατιωτική εισβολή όλων των εποχών και πραγματοποιήθηκε από τρεις στρατιές που αριθμούσαν πάνω από τέσσερα εκατομμύρια στρατιώτες τόσο της Γερμανίας όσο και των άλλων χωρών του Άξονα, κατά μήκος ενός μετώπου 2.900 χιλιομέτρων. Εκτεινόταν από τη Βαλτική μέχρι τη Μαύρη Θάλασσα. Οι τρεις στρατιές επιτέθηκαν ταυτόχρονα το καλοκαίρι του 1941. Η στρατιά στα βόρεια είχε στόχο το Λένινγκραντ, η κεντρική στρατιά τη Μόσχα και η στρατιά στα νότια το Στάλινγκραντ και τις πετρελαιοφόρες περιοχές πέρα από αυτό. Διαθέσιμο στο <http://www.mixanitouxronou.gr>

μάχονταν κατά των Ιταλών στην Αλβανία και μπροστά στον κίνδυνο πλήρους διάλυσης, ο αντιστράτηγος Γεώργιος Τσολάκογλου συνθηκολόγησε πρώτα με τους Γερμανούς – παρά τις αντίθετες διαταγές της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας της χώρας – και αργότερα με τους ηττημένους Ιταλούς (Μαυρογορδάτος, 2003). Η Γερμανική εκστρατεία στην ηπειρωτική Ελλάδα τελείωσε με μία γρήγορη και καθολική γερμανική νίκη με την κατάληψη της Καλαμάτας στην Πελοπόννησο, μέσα σε είκοσι τέσσερις ημέρες (Κολλιόπουλος, 2009). Παράλληλα, όπως αναφέρει ο Μαυρογορδάτος (2003) στο συγγραφικό του έργο, στις 20 Μαΐου ξεκίνησε η «Μάχη της Κρήτης» όπου παρ' όλες τις σκληρές μάχες που πραγματοποιήθηκαν τις επόμενες δώδεκα ημέρες ανέδειξαν νικητές τους Γερμανούς.

Μετά την καθολική ήττα των Ελλήνων, ο Χίτλερ εξέδωσε την «Οδηγία Νο 27» μέσω της οποίας σκιαγραφούσε τη μελλοντική πολιτική για την κατοχή της Ελλάδας. Η ηπειρωτική Ελλάδα χωρίστηκε μεταξύ της Γερμανίας, της Ιταλίας και της Βουλγαρίας. Οι γερμανικές δυνάμεις κατέλαβαν τις πλέον στρατηγικά σημαντικές θέσεις, συμπεριλαμβανομένων της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης και της κεντρικής Μακεδονίας, αρκετά νησιά του Αιγαίου, το μεγαλύτερο μέρος της Κρήτης και τη Φλώρινα την οποία διεκδικούσαν τόσο από την Ιταλία όσο και από τη Βουλγαρία (Αγγελής, 2011).

Την ίδια ημέρα με την παράδοση της χώρας, ο Βουλγαρικός Στρατός εισέβαλε στη Θράκη με απώτερο σκοπό τη δημιουργία μίας διόδου προς το Αιγαίο μέσω της Δυτικής Θράκης και της Ανατολικής Μακεδονίας (Μαυρογορδάτος, 2003). Όπως αναφέρει και ο Αγγελής (2011), οι Βούλγαροι στρατιώτες κατέλαβαν την περιοχή μεταξύ του ποταμού Στρυμόνα και μία γραμμή η οποία οριοθετούταν από την Αλεξανδρούπολη και το Σβίλενγκραντ δυτικά του ποταμού Έβρου ενώ η υπόλοιπη Ελλάδα παρέμεινε υπό την κατοχή των ιταλικών στρατευμάτων.

Με την αναχώρηση της ελληνικής κυβέρνησης και του βασιλιά για το Κάιρο της Αιγύπτου στην Ελλάδα εγκαταστάθηκε η κυβέρνηση του Γεωργίου Τσολάκογλου, διορισμένη από τους Γερμανούς. Το κράτος μετονομάστηκε σε «Ελληνική Πολιτεία» από «Βασίλειο της Ελλάδος» και έκτοτε ξεκίνησε η τριπλή κατοχή της χώρας (Μαυρογορδάτος, 2003). Η «Κατοχή της Ελλάδας» κατά τη διάρκεια της οποίας οι πολίτες υπέστησαν τρομερές κακουχίες που κορυφώθηκαν με

το «Μεγάλο Λιμό» και τις λεηλασίες των κατοχικών αρχών αποδείχτηκε δύσκολο και δαπανηρό εγχείρημα. Οδήγησε στη δημιουργία αρκετών αντιστασιακών ομάδων οι οποίες επιδόθηκαν σε ανταρτοπόλεμο με τις δυνάμεις κατοχής δημιουργώντας παράλληλα δίκτυα κατασκοπείας (Αγγελής, 2011).

4.2 Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, μετά και την κατάληψη της Κρήτης από τα γερμανικά στρατεύματα, ολόκληρη η ελληνική επικράτεια τέθηκε υπό την κατοχή των «Δυνάμεων του Άξονα⁶». Στο συγγραφικό έργο του Σαμπάνη (2008), υποστηρίζεται ότι οι «Δυνάμεις Κατοχής» που διαβιούσαν στη χώρα, αριθμούσαν συνολικά τετρακόσιες χιλιάδες άτομα των οποίων η αυτοσυντήρηση βασιζόταν στους πόρους της χώρας. Παράλληλα, η Ελλάδα αναγκάστηκε να καταβάλει μεγάλα χρηματικά ποσά για τα έξοδα συντήρησής τους. Επιπλέον, οι Γερμανοί δήμευσαν όλα τα αγαθά, το φυσικό πλούτο και την παραγωγή, ενώ οι ελεύθερες ζώνες, τα τελωνεία, οι γενικές αποθήκες, οι αποθήκες συγκέντρωσης προϊόντων και τα εμπορικά βιομηχανικά αποθέματα λεηλατήθηκαν για τις ανάγκες των στρατευμάτων κατοχής ή για να σταλούν πολύτιμα φορτία στην Ιταλία και τη Γερμανία. Αποτέλεσμα της παρούσας πρακτικής κατέστη η πολυπροβληματική προμήθεια τροφίμων και χρεωδών για τον ελληνικό πληθυσμό (Αντωνάκης, 2006).

Συγχρόνως, οι χρηματικές απολαβές από την εργασία παρουσίασαν κατακόρυφη μείωση, με ραγδαίο ρυθμό, υπό την πίεση ενός καλπάζοντος πληθωρισμού, ενώ η εξαφάνιση των τροφίμων είχε ως επακόλουθο την εμφάνιση της «μαύρης αγοράς» (Σαμπάνης, 2008). Από το καλοκαίρι του 1941 η πείνα μάστιζε τον πληθυσμό της Ελλάδας λόγω του συνεχόμενου υποσιτισμού με κατάληξη το χειμώνα του 1941 – 1942 να οδηγηθεί η χώρα στον Μεγάλο Λιμό. Ο αριθμός των θυμάτων τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο δεν είναι απόλυτα εξακριβωμένος

6. «Δυνάμεις του Άξονα» χαρακτηρίζονταν οι χώρες που κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο έλαβαν μέρος στο πλευρό της Γερμανίας - Ιταλίας. Πέρα από το στρατιωτικό χαρακτήρα η συμμαχία αυτή διέθετε και ένα κοινό ακραίο εθνικιστικό ιδεολογικό υπόβαθρο, αφού τα εν λόγω κράτη κυβερνούσαν από ολοκληρωτικά και απροκάλυπτα εθνικιστικά καθεστώτα, τα οποία θεωρούσαν την παγκόσμια κυριαρχία επί κατωτέρων λαών ως ιστορικό τους πεπρωμένο. Διαθέσιμο στο <https://el.wikipedia.org>

ωστόσο υπολογίζεται ότι ανήλθαν σε τριακόσιες χιλιάδες άτομα για τα μεγάλα αστικά κέντρα (Μαργαρίτης, 1993).

Όπως αναφέρει ο Σαμπάνης (2008), ενώ η ελληνική κυβέρνηση ήταν αποκομμένη από τη χώρα, οι υπόδουλοι Έλληνες άρχισαν να αναζητούν τρόπους αντίστασης στον κατακτητή με την πάλη για την επιβίωση του λαού να είναι ήδη μια πρώτη αυθόρμητη αντιστασιακή πράξη. Τα λαϊκά συσσίτια τα οποία ξεκίνησαν να λειτουργούν με πρωτοβουλία των πιο δραστήριων επαγγελματικών οργανώσεων και συλλόγων αποτέλεσαν την πρώτη νίκη που απέσπασε ο ελληνικός λαός από τους κατακτητές. Η πρώτη αντιστασιακή οργάνωση στην Ελλάδα – και πρώτη στην Ευρώπη – ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη περίπου ένα μήνα μετά την κατάληψη της πόλης από τα κατοχικά στρατεύματα με την ονομασία «Ελευθερία». Εντυπωσιακό ράπισμα στα στρατεύματα κατοχής δόθηκε με την υποστολή της ναζιστικής σημαίας από την Ακρόπολη τη νύχτα της 30ης Μαΐου του 1941 από τους Μανώλη Γλέζο και Απόστολο Σάντα (Γλέζος, 2006). Με το πέρας των ημερών, η «Εθνική Αντίσταση», δηλαδή η αντίσταση που προέβαλαν οι Έλληνες τη διάρκεια της Κατοχής εναντίον των κατακτητών, μέσω των αντάρτικων οργανώσεων είτε στα βουνά είτε στις πόλεις για την απελευθέρωση της χώρας, άρχισε να εξαπλώνεται, να στελεχώνεται και να οργανώνεται (Μαργαρίτης, 1993).

Το Σεπτέμβριο του '41 ιδρύθηκαν ο Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος (ΕΔΕΣ) τη διεύθυνση του οποίου ανέλαβε ο Νικόλας Πλαστήρας και το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ) με τη συνεργασία του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος (ΚΚΕ). Μισό χρόνο αργότερα ιδρύθηκε και ο Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (ΕΛΑΣ), το ένοπλο τμήμα του ΕΑΜ (Σαμπάνης, 2008). Τους επόμενους μήνες αναδύθηκε πληθώρα αντιστασιακών ομάδων οι οποίες κατάφεραν να προκαλέσουν σταδιακά πλήγματα στους κατακτητές και να απελευθερώσουν τμήμα της ορεινής ενδοχώρας. Παρά τα μέτρα καταστολής των κατοχικών δυνάμεων ο ΕΛΑΣ το 1943 κατόρθωσε να δημιουργήσει στις ορεινές περιοχές της ηπειρωτικής χώρας μια συνεχόμενη απελευθερωμένη ζώνη τη λεγόμενη «Ελεύθερη Ελλάδα» της οποίας τη διακυβέρνηση κατείχε η «Κυβέρνηση του Βουνού» στην οποία καθοριστικό ρόλο διαδραμάτιζε το ΚΚΕ (Αντωνάκης, 2006).

4.3 ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΣΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ

Στην πρώτη φάση της ναζιστικής κατοχής, όλες οι αντιστασιακές οργανώσεις έστρεψαν την προσοχή τους στον αγώνα εναντίον του κοινού εχθρού. Ωστόσο, με το πέρασμα του χρόνου επανήλθαν οι ιδεολογικές διαφορές μεταξύ «Αριστεράς και Δεξιάς» – μοναρχικών αντιμοναρχικών – γεγονός που εκφράστηκε ανοιχτά με τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας και την αποχώρηση των ιταλικών μονάδων από την Ελλάδα (Καλύβας, 2015). Προς τα τέλη του '43 με αρχές του '44, οι διαφορές αυτές οδήγησαν σε ανοιχτή σύρραξη μεταξύ των δυνάμεων του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ στοιχείο το οποίο λογίζεται ως ο πρώτος γύρος του Εμφυλίου Πολέμου (Μαργαρίτης, 2003). Η εξάπλωση της σύρραξης αποφεύχθηκε μέσω της βρετανικής διαμεσολάβησης ενώ συμφωνήθηκε κατάπαυση του πυρός μεταξύ των εχθρικών οργανώσεων οι οποίες υποσχέθηκαν ότι θα επικεντρώσουν τη δράση τους στην καταπολέμηση των κατοχικών στρατευμάτων (Καλύβας, 2015).

Μετά την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων το φθινόπωρο του '44 οι αντάρτες του ΕΛΑΣ έθεσαν υπό τον έλεγχό τους όχι μόνο την ελληνική ύπαιθρο αλλά και πολλές πόλεις. Το ΕΑΜ ωστόσο, δεν ανέλαβε πρωτοβουλία μονομερούς κατάληψης της εξουσίας προκειμένου να μη διαταραχτεί η συμμαχία η οποία είχε συνάψει κατά τη διάρκεια του πολέμου η Σοβιετική Ένωση με τη Μεγάλη Βρετανία και τις ΗΠΑ (Μαργαρίτης, 2003). Με την αλλαγή του πολιτικού συστήματος, η ένταση μεταξύ των δύο αντιπάλων αυξήθηκε παρά τις μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις και το σχηματισμό κυβέρνησης «Εθνικής Ενότητας». Αρχικά, το ΚΚΕ αρνήθηκε να επικυρώσει το περιεχόμενο των συμφωνιών, προβάλλοντας τη δυσανάλογη εκπροσώπηση του ΕΑΜ στην κυβέρνηση. Καθώς όμως, η υποστήριξη από τη Σοβιετική Ένωση προς το ΚΚΕ δεν παρουσίαζε σταθερό χαρακτήρα, αποφασίστηκε η συμμετοχή στην κυβέρνηση της Εθνικής Ενότητας (Καλύβας, 2015).

Με την είσοδο του ΕΑΜ στη κυβέρνηση, δόθηκε εντολή για αφοπλισμό των μονάδων του ΕΛΑΣ. Ο ΕΑΜ αντέδρασε με άμεση αποχώρηση από το κυβερνητικό σχήμα οργανώνοντας παράλληλα το Δεκέμβριο του '44 ειρηνική διαδήλωση διαμαρτυρίας με κέντρο την Αθήνα στην οποία συμμετείχαν περίπου εκατό χιλιάδες άτομα (Σαμπάνης, 2008). Η αστυνομία έβαλε κατά των διαδηλωτών με αποτέλεσμα να εκδηλωθεί ανοιχτή σύρραξη μεταξύ των υποστηρικτών της

Αριστεράς και του Βασιλικού Στρατού. Η «μάχη της Αθήνας» γνωστή με την ονομασία «Δεκεμβριανά» διήρκησε τριάντα επτά ημέρες και θεωρείται ο δεύτερος γύρος του Εμφυλίου Πολέμου (Καλύβας, 2015).

Παρά τις αρχικές επιτυχίες του ΕΛΑΣ, στις αρχές του '45 οι αντάρτες απωθήθηκαν εκτός της πρωτεύουσας από τις κυβερνητικές και βρετανικές μονάδες. Η εν λόγω κατάληξη, ήταν απόρροια της απώλειας του δυναμικού του από τη συμπλοκή στα Δεκεμβριανά – υπολογίζεται 80% – καθώς και της απουσίας στρατιωτικής και διπλωματικής στήριξης από το Στάλιν όπως ήταν αναμενόμενο. Το επόμενο διάστημα η θέση του ΕΑΜ και του ΚΚΕ εξασθένησε και στο διεθνές σκηνικό. Έτσι, το Φεβρουάριο του '45 υποχρεώθηκε στην υπογραφή της «Συνθήκης της Βάρκιζας» μέσω της οποίας τέθηκε τέλος στο δεύτερο γύρο του Εμφυλίου Πολέμου έστω και τυπικά (Καλύβας, 2015).

Όπως αναφέρουν παράλληλα οι Κραβονα και Τσίβος (2015) στο συγγραφικό τους έργο, η υπογραφή της εν λόγω συνθήκης αποτέλεσε εφαλτήριο για την έναρξη της περιόδου της «Λευκής Τρομοκρατίας» κατά την οποία υιοθετήθηκε ανελαστική αντικομμουνιστική στάση και σκληρά μέτρα καταστολής, απολύσεις, επιβολή μακροχρόνιων φυλακίσεων και θεώρηση των αριστερών φρονημάτων ως αντεθνικών. Η καταστολή ανατέθηκε σε αστυνομία, χωροφυλακή, στρατό αλλά κυρίως σε διάφορες παραστρατιωτικές ομάδες ακροδεξιών στοιχείων οι οποίες συγκροτήθηκαν από τις τάξεις των συνεργατών των κατακτητών στη διάρκεια της Κατοχής, δημιουργώντας έτσι μία παράδοξη κατάσταση καθώς η πλειονότητα των πρώην δωσίλογων όχι μόνο δεν τιμωρήθηκε αλλά αντιθέτως ανταμείφτηκε, καταλαμβάνοντας σημαντικές θέσεις στις τάξεις της αστυνομίας του στρατού και της δημόσιας διοίκησης με παράλληλη με ανοχή της κυβέρνησης

Ο τελευταίος και πιο αιματηρός γύρος του Εμφυλίου Πολέμου διήρκησε από το Μάρτιο του '46 έως τον Αύγουστο του '49 (Σαμπάνης, 2008). Οι εξελίξεις σχετίζονταν με τον αγώνα τον οποίο διεξήγαγαν κομμουνιστές και βασιλικοί για τον έλεγχο της εξουσίας και συνδεόταν στενά με τα γεγονότα και την ένταση που επικρατούσε σε διεθνές επίπεδο (Καλύβας, 2015). Οι ένοπλες δυνάμεις των κομμουνιστών πήραν την ονομασία Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας (ΔΣΕ) και

εμφανίζονταν ως συνεχιστές του αγώνα που πραγματοποίησε ο ΕΑΜ και ο ΕΛΑΣ. Οι πιο σκληρές μάχες διεξήχθησαν κυρίως στις ορεινές περιοχές τη βόρειας Ελλάδας οι οποίες δέχονταν συχνά βομβαρδισμούς από τα βρετανικά και αμερικάνικα αεροσκάφη με συχνή επιβολή αντίποινων στις οικογένειες – και όχι μόνο – των ανταρτών (Μαραντζίδης, 2010).

Καθώς η ένοπλη αντιπαράθεση εντεινόταν, προτάθηκε η προσωρινή μετακίνηση των παιδιών στα φιλικά λαϊκοδημοκρατικά καθεστώτα αφενός για την ασφάλειά τους και αφετέρου γιατί απομακρύνοντας τα παιδιά, οι αντάρτες είχαν στη διάθεσή τους ανθρώπινο δυναμικό από το οποίο μπορούσαν να αντλήσουν νέους μαχητές. Στις οικογένειες δόθηκε η υπόσχεση ότι τα παιδιά θα γυρίσουν πίσω αμέσως μετά τη νίκη του ΔΣΕ (Μαραντζίδης, 2010). Ωστόσο, η κατάσταση δεν εξελίχθηκε ευνοϊκά για τα μέλη του ΔΣΕ τα οποίοι το '49 ηττήθηκαν στο πεδίο της μάχης με αποτέλεσμα τα προσφυγόπουλα να παραμείνουν διασκορπισμένα στους παιδικούς σταθμούς των σοσιαλιστικών χωρών. Εν συνεχεία ακολούθησαν οι γονείς τους, όπου χρειάστηκε να περάσουν δεκαετίες μέχρι να επιστρέψουν στην πατρίδα (Κραβουα και Τσίβος, 2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο: ΥΠΟΔΟΧΗ – ΕΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΤΑΣΚΕΝΔΗ

5.1 ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ ΣΤΗΝ ΤΑΣΚΕΝΔΗ

Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος έληξε τον Αύγουστο του 1949 με τη στρατιωτική ήττα των κομμουνιστών ανταρτών. Η σύγκρουση άφησε ανεξίτηλα σημάδια στην ιστορία όλης της χώρας με κυριότερο αποδέκτη ωστόσο, τη βόρεια Ελλάδα. Τα δεινά που σχετίζονταν με τον ανταρτοπόλεμο επηρέασαν εξ αρχής αρνητικά τη ζωή του άμαχου πληθυσμού αυτών των περιοχών οι κάτοικοι των οποίων έγιναν μάρτυρες αιματηρών συγκρούσεων. Μεταξύ των ετών 1947 – 1948 γεννήθηκε η ιδέα για την προσωρινή απομάκρυνση των χιλιάδων παιδιών που ζούσαν σε αυτές τις περιοχές.

Σύμφωνα με τους Κραλονα και Τσίβος (2015), η προετοιμασία και η οργάνωση της εν λόγω μετακίνησης από την Ελλάδα ανατέθηκε στα όργανα της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης στελέχη της οποίας επισκέπτονταν το 1948 τα χωριά προκειμένου να πείσουν τους γονείς για την αναγκαιότητα της αποστολής των παιδιών τους στο εξωτερικό. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων τη σχετική απόφαση έπαιρναν οι μητέρες καθώς οι άνδρες βρίσκονταν είτε στη φυλακή είτε στην εξορία. Άλλοι πάλι είχαν σκοτωθεί κατά τη διάρκεια των αλληπάλληλων συγκρούσεων. Εκτός κάποιων μεμονωμένων εξαιρέσεων, οι γονείς έδωσαν τη συγκατάθεσή τους προκειμένου τα παιδιά να μετακινηθούν από την Ελλάδα.

Τα παιδιά κατά κανόνα μαζεύονταν στα χωριά σε ομάδες και με τη συνοδεία κάποιων γυναικών ή μεγαλύτερων παιδιών προσπαθούσαν να διασχίσουν τα βόρεια σύνορα της χώρας. Τα μέρη τα οποία έπρεπε να περάσουν ήταν ορεινά και δύσβατα ενώ τα τρόφιμα που είχαν στην κατοχή τους ήταν περιορισμένα (Κωστόπουλος, 2006). Μαρτυρίες των παιδιών που έχουν καταγραφεί ενισχύουν τα άνωθεν ιστορικά στοιχεία «...στέγνωσαν τα δάκρυά μας. Τα μικρότερα παιδιά ξεθεώθηκαν, δεν μπορούσαν ούτε πια να κλάψουν. Εμείς τα πιο μεγάλα, εννιά και δέκα ετών, καταλάβαμε ότι δεν έχει νόημα το κλάμα. Μαζευόμασταν μπουλούκι για να ξεπεράσουμε το φόβο. Σιγά σιγά σώνονταν και τα τρόφιμα που μας τύλιξαν οι γονείς μας. Μας έκοψε η πείνα. Ήταν άνοιξη, όμως στα βουνά είχε ακόμα κρύο. Περνούσαμε τη νύχτα έξω...Το

βράδυ πορεία και τη μέρα ύπνο κάτω από τους θάμνους» (Ηλίας Μιχόπουλος συνέντευξη στον Βλαντιμίρ Κάντλετς, 2010).

Όπως αναφέρουν και οι Krabona και Τσίβος (2015), τα παιδιά τελικά έφτασαν στα συμφωνημένα περάσματα και βρέθηκαν στο έδαφος των γειτονικών κρατών. Εκεί τα παρέλαβαν αντιπρόσωποι αυτών των κρατών και τους παρείχαν την απαραίτητη στέγαση και τροφή. Το ταξίδι προς τα νέα καταφύγια ήταν αρκετά περίπλοκο καθώς έπρεπε να εισέλθουν σε διαφορετικά κράτη, διαμένοντας για κάποιο χρονικό διάστημα σε διαφορετικά καταλύματα. Χρησιμοποιήθηκαν τρεις κύριες διαδρομές κατά τη μεταφορά. Από την ελληνοβουλγαρική μεθόριο μέσω Ρουμανίας και Ουγγαρίας στην Σλοβακία και τη Μοραβία, από τη Γιουγκοσλαβία μέσω Ουγγαρίας προς την Τσεχοσλοβακία και τέλος από την Αλβανία με πλοία μέσω Γιβραλτάρ στην Πολωνία. Από εκεί και έπειτα διαμοιράζονταν στις χώρες φιλοξενίας. *«...Ήμουν ένα από αυτά τα παιδιά. Ογδόντα παιδιά από το χωριό μας το Γλυκονέρι, πήραμε το δρόμο για τα αλβανικά σύνορα. Η πορεία μας κράτησε πέντε μέρες. Είναι περίπου τριάντα πέντε χιλιόμετρα. Πηγαίναμε μπουλούκι, πεζή. Στα πέντε πρώτα χιλιόμετρα μας συνόδευαν οι μανάδες μας. Οι πατεράδες μας ήταν αντάρτες...» (Ηλίας Μιχόπουλος συνέντευξη στον Βλαντιμίρ Κάντλετς, 2010).*

Κατά τη διάρκεια των πρώτων εβδομάδων και αφού από την Ελλάδα αναχώρησαν τα πρώτα προσφυγόπουλα, άρχισαν να διαμορφώνονται οργανώσεις που θα μεριμνούσαν για τη διαβίωση των παιδιών στο εξωτερικό. Το Μάιο του 1948 ιδρύθηκε η «Επιτροπή Βοήθειας στο Παιδί – ΕΒΟΠ» με έδρα αρχικά τη Βουδαπέστη και έπειτα το Βουκουρέστι. Στόχος της ήταν η παροχή της απαραίτητης φροντίδας και η συνεργασία με τις αρμόδιες αρχές των χωρών φιλοξενίας, κυρίως με τα εθνικά παραρτήματα του Ερυθρού Σταυρού. Στη συνέχεια, η δραστηριότητά της διευρύνθηκε και στον τομέα της διαμόρφωσης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στα οποία θα συμμετείχαν τα παιδιά (Βουτυρά και Συν., 2005).

5.2 Η ΝΕΑ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΤΑΣΚΕΝΔΗ

Σύμφωνα με τον Πέτσα (1991), ο συνολικός αριθμός των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων – παιδιών και ενηλίκων – ανήλθε στις ογδόντα χιλιάδες. Για το μεγαλύτερο τμήμα, περίπου τριάντα χιλιάδες, ορίστηκε τόπος διαμονής η Τασκένδη πρωτεύουσα της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας του Ουζμπεκιστάν. Η πόλη αυτή επιλέχτηκε με εντολή του ΚΚΣΕ και της Σοβιετικής Κυβέρνησης καθώς λόγω της μη επιρροής του πολέμου δεν δημιουργήθηκαν στεγαστικά προβλήματα ενώ παράλληλα οι κλιματολογικές συνθήκες ήταν παρόμοιες με τις ελληνικές.

Οι σοβιετικοί πολίτες με βάση τα εργοστασιακά συγκροτήματα της Τασκένδης και των περιχώρων διαμόρφωσαν δεκαπέντε οικιστικά συγκροτήματα τις λεγόμενες «Πολιτείες». Για την φιλοξενία των παιδιών διατέθηκαν ορισμένες δεκάδες ακινήτων τα οποία θα τους εξασφάλιζαν προσωρινή στέγαση μέχρι την επικράτηση του ΔΣΕ γεγονός που θα επέτρεπε την επάνοδό τους στην Ελλάδα. Τα παιδιά φιλοξενούνταν στους παιδικούς σταθμούς ενώ συχνά οι γονείς τους βρίσκονταν συχνά σε άλλες σοσιαλιστικές χώρες ή και στην Ελλάδα. Για πολιτικούς και πρακτικούς λόγους, οι επαφές των παιδιών με τους γονείς τους κατά την πρώτη περίοδο ήταν ελάχιστες. Ως εκ τούτου η προσωπικότητα των παιδιών διαμορφώθηκε κυρίως στο περιβάλλον των παιδικών σταθμών (Μποτίλια, 2004).

Ιδιαίτερα έντονη υπήρξε η ιδεολογική παρέμβαση στη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού προγράμματος και της διαπαιδαγώγησης των παιδιών, με την παράλληλη εμπλοκή της ελληνικής, της σοβιετικής πλευράς και της χώρας φιλοξενίας (Κωστόπουλος, 2006). Όλοι οι παιδικοί σταθμοί λειτουργούσαν βάσει αυστηρών κανονισμών και στρατιωτικό χαρακτήρα φροντίζοντας για την αναπλήρωση της οικογενειακής θαλπωρής, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και τη δημιουργία δημοκρατικών πολιτών. Παράλληλα, όλα τα παιδιά εντάχθηκαν σε σχολικές μονάδες παρακολουθώντας μαθήματα ελληνικών και τη γλώσσα της χώρας φιλοξενίας. Το απόγευμα, μετά την ολοκλήρωση της μελέτης μπορούσαν να παίξουν ή να αθληθούν. Σε αυτά τα πλαίσια παρέμεναν μέχρι την ηλικία των δεκαπέντε ετών. Όσα από τα παιδιά ήταν καλοί μαθητές μπορούσαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε κάποια μέση

σχολή ή σχολή μαθητείας, οι καλύτεροι από αυτούς μπορούσαν να συνεχίσουν στις ανώτερες σχολές (Μποτίλια, 2004).

Το αίσθημα της συλλογικότητας και οι ισχυροί φιλικοί δεσμοί που αναπτύχθηκαν στους παιδικούς σταθμούς, βοήθησαν πολλά παιδιά να ξεπεράσουν εν μέρει την έλλειψη προστασίας των γονιών και της πραγματικής οικογένειας. Παράλληλα, η ενίσχυση της ελληνικής κουλτούρας και πολιτισμού είτε μέσω της παρουσίας Ελλήνων γυναικών φροντιστών είτε μέσω της διοργάνωσης γιορτών και ελληνικών επετείων βοηθούσε στη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας των παιδιών (Βουτυρά και Συν., 2005). Η άνωθεν συνθήκη υποστηρίζεται και από μαρτυρίες που έχουν καταγραφεί όπως η παρακάτω «... είχαμε για παράδειγμα και Ελληνίδες και Ουζμπέκες μαγείρισσες. Οι Ελληνίδες μαγείρευαν ελληνικά φαγητά και πρέπει να πω ότι μαγείρευαν υπέροχα, έκαναν ότι περνούσε από το χέρι τους» (Γεωργία Ζέρβα συνέντευξη στην Κατερίνα Κράλοβα, 2010).

Με την έλευση στην Τασκένδη των ενήλικων προσφύγων και της διαπίστωσης ότι η παραμονή δε θα είχε προσωρινό αλλά μακροχρόνιο χαρακτήρα εκτός από τη στέγαση και τη σίτιση του πληθυσμού, προέκυψαν και περαιτέρω κοινωνικές ανάγκες οι οποίες έπρεπε να καλυφθούν. Η κοινωνική ένταξη στην περιβάλλουσα κοινωνία καθίστατο επιτακτική με πρωταρχικό μέλημα την εκμάθηση της γλώσσας και την εύρεση εργασίας. Από την πρώτη στιγμή που οι πολιτικοί πρόσφυγες έφτασαν στο Ουζμπεκιστάν η καθοδήγηση του ΚΚΕ τους προσανατόλισε τονίζοντας τα καθήκοντα τα οποία έπρεπε σταδιακά να εκπληρώσουν. Να στρέψουν την προσοχή σε ένα καινούργιο μέτωπο αυτό της ειρηνικής δουλειάς με επικέντρωση στην επαγγελματική ειδίκευση και παραγωγική πείρα. Να συνδυαστεί η δουλειά με τη μόρφωση, την εκμάθηση της ρωσικής γλώσσας, να αφομοιωθούν οι πνευματικές αξίες του σοσιαλισμού και να ανυψωθεί το πολιτιστικό επίπεδο. Ωστόσο, η αναζήτηση εργασίας και γενικά η εργασιακή αποκατάσταση δεν αποτέλεσε τόσο μεγάλο πρόβλημα όσο οι σπουδές καθώς σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε ο οικονομικός σχεδιασμός της σοσιαλιστικής κοινωνίας στην οποία ο όρος «ανεργία» αποτελούσε άγνωστη λέξη. Οι Έλληνες πρόσφυγες όχι μόνο εντάχθηκαν με επιτυχία σε διάφορες εργατικές κολεκτίβες αλλά σε ορισμένες επιχειρήσεις έγιναν αναντικατάστατοι (Πέτσας, 1991).

Τέλος, εκτός από την εξασφάλιση των εκπαιδευτικών και των εργασιακών αναγκών, οι προσφυγικές κοινότητες ασχολούνταν ιδιαίτερα με την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου. Δημιουργήθηκαν πολιτιστικές ομάδες με μουσικά και χορευτικά τμήματα τα οποία ενίσχυαν τη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας. Η συμμετοχή σε διάφορες εκδηλώσεις και φεστιβάλ αποτέλεσε γέφυρα επικοινωνίας με την ευρύτερη κοινωνία της Τασκένδης. *«...Δύο φορές την εβδομάδα πηγαίναμε στην χορωδία. Εμφανιζόμασταν στις ελληνικές γιορτές και στις εκδηλώσεις που γίνονταν με την ευκαιρία των επετείων της 25^{ης} Μαρτίου και της 28^{ης} Οκτωβρίου. Τα παιδιά τραγουδούσαν, χόρευαν, γίνονταν απαγγελίες ποιημάτων»* (Νίκος Τσαμέτης συνέντευξη στον Βλαντιμίρ Κάντλετς, 2010). Παράλληλα με τα χορευτικά και μουσικά συγκροτήματα παρόμοιο ρόλο έπαιξε και ο αθλητισμός. Ακόμα, με την πάροδο των ετών πραγματοποιήθηκε σύναψη διαπολιτισμικών γάμων μεταξύ Ελλήνων και γηγενών κατοίκων γεγονός που οδήγησε στην ομαλότερη ενσωμάτωση στην κοινότητα (Κραλονα και Τσίβος, 2015).

5.3 ΑΝΑΤΑΡΑΧΕΣ ΚΑΙ ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΣΤΗΝ ΤΑΣΚΕΝΔΗ

Το Σεπτέμβριο του 1955, στην κοινότητα των πολιτικών προσφύγων της Τασκένδης ξέσπασαν πρωτοφανείς ταραχές ανάμεσα στα δύο αντίπαλα πολιτικά στρατόπεδα, στους «ζαχαριαδικούς» και «αντιζαχαριαδικούς» όσους δηλαδή τάσσονταν υπέρ του Τάσου Ζαχαριάδη – ηγέτη του ΚΚΕ – και του πολιτικού του αντιπάλου Κώστα Κολιγιάνη. Από τους δεκαεφτά χιλιάδες πρώην μαχητές του ΔΣΕ άντρες και γυναίκες οι οποίοι αποτελούσαν την κοινότητα, στα επεισόδια πήραν μέρος περίπου δύο χιλιάδες άνθρωποι. Τα γεγονότα που συγκλόνισαν την πρωτεύουσα του Ουζμπεκιστάν και ανάγκασαν τους Σοβιετικούς να επέμβουν για την αποκατάσταση της τάξης δεν έγιναν ιδιαίτερα γνωστά στην Ελλάδα καθώς συνέπεσαν με το πογκρόμ και την καταστροφή των Ελληνικών περιουσιών στην Κωνσταντινούπολη (Τσέκερης, 2014).

Η σύγκρουση ήταν απόρροια ενός βαθύτατου εσωτερικού ρήγματος το οποίο διαιρούσε την Κομματική Οργάνωση της Τασκένδης του ΚΚΕ. Αν κι οι οπαδοί του Ζαχαριάδη είχαν την πλειοψηφία, οι οπαδοί του Κολιγιάνη είχαν αποκτήσει τον έλεγχο της οργάνωσης. Οι

Σοβιετικοί που παρακολουθούσαν στενά τις εξελίξεις, πραγματοποιούσαν παρεμβάσεις όπου θεωρούσαν απαραίτητο, βοηθώντας με κάθε τρόπο τους «αντιζαχαριαδικούς». Απώτερος στόχος ήταν η μεταβολή της ισχυρότερης και πιο μαζικής οργάνωσης πολιτικών προσφύγων, σε όχημα ανατροπής του ηγέτη του ΚΚΕ με συνέπεια την αλλαγή της ηγεσίας. Η προσπάθεια του Ζαχαριάδη, να ληφθούν οργανωτικά μέτρα τα οποία θα απέτρεπαν την εξέλιξη αυτή, οδήγησε σε κλιμάκωση της έντασης και τελικά στην πρωτοφανή σύγκρουση του Σεπτεμβρίου (Πέτσας,1991).

Τα συγκεκριμένα γεγονότα έλαβαν χώρα πέντε μήνες πριν το 20^ο Συνέδριο του ΚΚΣΕ. Η μάχη για τη διαδοχή του Στάλιν, βρισκόταν στο αποκορύφωμά της και ήταν προφανές ότι τόσο ο ηγέτης του όσο και οι σοβιετικοί καθοδηγητές της Τασκένδης λειτουργούσαν στο πλαίσιο της σύγκρουσης αυτής. Επομένως τα γεγονότα τα οποία διαδραματίστηκαν, σχετίζονταν με την «αποσταλινοποίηση» και είναι ίσως η μοναδική περίπτωση ανοιχτής αντιπαράθεσης σε σοβιετικό έδαφος γύρω από το ζήτημα αυτό (Κωστόπουλος, 2006).

Ωστόσο, το ρήγμα στους κόλπους της κοινότητας της Τασκένδης, σχετίζεται και με δύο άλλα θέματα τα οποία εξαρχής δεν είναι τόσο προφανή. Το πρώτο αποτελεί την χωρίς αντιρρήσεις προσπάθεια καθαίρεσης του Νίκου Ζαχαριάδη από την αρχηγία του ΚΚΕ. Το δεύτερο το οποίο αναδεικνύεται από τη βαθύτερη μελέτη των γεγονότων της Τασκένδης αφορά το γεγονός ότι η εξέγερση των υποστηρικτών του Ζαχαριάδη είχε το χαρακτήρα της ανοιχτής σύγκρουσης με τα εκφυλιστικά καθεστωτικά φαινόμενα του «υπαρκτού σοσιαλισμού» (Μαρατζίδης και Τσέκου, 2014).

Παρ' όλα αυτά οι «ζαχαριαδικοί» της κοινότητας της Τασκένδης δεν παρέδωσαν τα όπλα. Χωρίς να γίνεται αμφισβήτηση των αποφάσεων του Συνεδρίου, εξακολουθούσαν – ως πλειοψηφία – να απαιτούν την εφαρμογή των κανόνων δημοκρατικής λειτουργίας στην Κομματική Οργάνωση της Τασκένδης. Ο αγώνας αυτός έφερε σε ανοιχτή αντιπαράθεση τις σοβιετικές αρχές και τη νέα ηγεσία με τους υποστηρικτές του Ζαχαριάδη. Οι διώξεις και η καταστολή που υπέστησαν, κορυφώθηκαν με την εκτόπιση περισσότερων από σαράντα στελεχών στη Σιβηρία το 1962. Ο Νίκος Ζαχαριάδης πέθανε εξόριστος στην εξορία, αφού

προηγουμένως το σοβιετικό καθεστώς του στέρησε αυθαίρετα την ιδιότητα του πολιτικού πρόσφυγα (Κωστόπουλος, 2006).

5.4 ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΤΟΥ ΕΠΑΝΑΠΑΤΡΙΣΜΟΥ

Η έναρξη του μαζικού επαναπατρισμού των πολιτικών προσφύγων έλαβε χώρα λίγους μήνες μετά την πτώση της δικτατορίας και κορυφώθηκε με την εκλογική νίκη του τότε κυβερνώντος κόμματος, όταν η σοσιαλιστική κυβέρνηση κατήργησε όλα τα διατάγματα βάσει των οποίων αφαιρέθηκε η ιθαγένεια από χιλιάδες πρόσφυγες. Μέσα στους επόμενους μήνες η κυβέρνηση προέβη άμεσα στην επίσημη αναγνώριση της «Εθνικής Αντίστασης» παραχωρώντας ταυτόχρονα γενική αμνηστία σε όσους συμμετείχαν στον Εμφύλιο Πόλεμο εξαιρώντας ωστόσο από τις ευεργετικές διατάξεις του νόμου τους μη «Έλληνες το Γένος». Η σοσιαλιστική κυβέρνηση προχώρησε σταδιακά στην υπογραφή διμερών συμφωνιών με τις κυβερνήσεις των σοσιαλιστικών χωρών που φιλοξενούσαν μέχρι τότε τους Έλληνες πρόσφυγες. Ωστόσο, προτεραιότητα – σύμφωνα με τα στελέχη του ΚΚΕ – παραχωρήθηκε στους πρόσφυγες εκείνους οι οποίοι «παρέχουν εγγυήσεις υποστήριξης του αγώνα του κόμματος στην Ελλάδα» (Πέτσας, 1991).

Μεταξύ των προσφυγικών κοινοτήτων επικράτησε ένταση και εκνευρισμός. Το θέμα του επαναπατρισμού ξέφυγε από τον έλεγχο του ΚΚΕ καθώς στις προτεραιότητες του δεν ήταν πια οι προσφυγικές κοινότητες αλλά οι εξελίξεις στην Ελλάδα. Οι προσφυγικές κοινότητες αντιμετώπιζαν το θέμα του επαναπατρισμού με ανάμεικτα συναισθήματα. Ειδικά οι ηλικιωμένοι πρόσφυγες «βρέθηκαν στις μυλόπετρες της πολυετούς νοσταλγίας για την επιστροφή στην πατρίδα» και της ανησυχίας για την αβεβαιότητα την οποία θα αντιμετώπιζαν εκεί. Ενώ οι νέοι πρόσφυγες ανησυχούσαν με τι θα έρχονταν αντιμετώπιση στην πατρίδα που μέχρι τότε γνώριζαν από τις διηγήσεις των γονιών τους (Μποντίλα, 2004). *«...Γιατί όπως με έμαθε ο παππούς και η γιαγιά, αυτό ήταν το μοναδικό πράγμα που έπρεπε να κάνω: Να γυρίσω πίσω στην πατρίδα. Και το έκανα μολονότι δεν ήξερα τίποτα: Πού θα πάω, πού θα μείνω, με ποιον θα είμαι, εάν θα βρω δουλειά... Αυτή η ιδέα – του μαζικού επαναπατρισμού – ήταν καταστροφική. Οι άνθρωποι δεν σκέφτονταν τι άφηναν πίσω τους και*

τι θα έβρισκαν εκεί που θα πήγαιναν...» (Γιώργος Αγαθονικιάδης συνέντευξη στον Κωνσταντίνο Τσίβο, 2010).

Ορισμένοι από τους πρόσφυγες αναχώρησαν χωρίς να διαθέτουν τα απαραίτητα έγγραφα επαναπατρισμού, γεγονός που για κάποιους είχε συνέπεια να εκδιωχθούν από τις επίσημες αρχές της Ελλάδας. Οι περισσότερες διώξεις αφορούσαν κατηγορίες για συμμετοχή σε διάπραξη εγκληματικών ενεργειών την περίοδο του Εμφυλίου ή τη λιποταξία από τις τάξεις του βασιλικού στρατού. Άλλο ένα πρόβλημα αποτέλεσαν οι λεκτικές και όχι μόνο επιθέσεις τις οποίες δέχονταν από κατοίκους των τόπων διαμονής τους φορείς διαφορετικών πολιτικών φρονημάτων. Δεν έλειψαν ωστόσο και επιθέσεις από τους ίδιους τους συγγενείς τους (Kralova και Τσίβος, 2015).

Η διαδικασία του επαναπατρισμού κορυφώθηκε την περίοδο του 1979 έως και το 1985 δηλαδή πριν την περίοδο υπογραφής των διμερών συμφωνιών μεταξύ Αθήνας και των Σοσιαλιστικών Κρατών. Κατά την περίοδο αυτή, κάθε χρόνο επέστρεφαν στην Ελλάδα περίπου πεντακόσιοι πρόσφυγες ενώ στα χρόνια που ακολούθησαν (1985 – 1989) ο αριθμός των επαναπατρισμένων ανήλθε σε τριακόσια άτομα ετησίως. Από την πτώση της δικτατορίας και μέχρι το 1989 αναχώρησαν για την Ελλάδα συνολικά δέκα χιλιάδες πρόσφυγες (Κωστόπουλος, 2006).

Μολονότι το όνειρο όλων των προσφύγων ήταν ο επαναπατρισμός, η εμπειρία της γνωριμίας με την πραγματική ζωή της πατρίδας υπήρξε αρκετά σκληρή. Η ελληνική κυβέρνηση δεν υποστήριξε ιδιαίτερα τη διαδικασία του επαναπατρισμού. Η επιστροφή των οικογενειακών περιουσιών σε αρκετές περιπτώσεις αποδείχτηκε ιδιαίτερα περίπλοκη υπόθεση καθώς δεν διασώθηκαν τα απαραίτητα έγγραφα. Όμως μία από τις μεγαλύτερες δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι επαναπατρισμένοι είχε να κάνει με το διαφορετικό τρόπο ζωής. Έπρεπε, να προσαρμοστούν στο καπιταλιστικό τρόπο ζωής όταν είχαν συνηθίσει το σοσιαλιστικό τρόπο (Kralova και Τσίβος, 2015).

Παρ' όλο που οι επαναπατρισμένοι νεαροί πρόσφυγες ένωσαν Έλληνες, οι γηγενείς συμπατριώτες τους άρχισαν να τους αποκαλούν με ξένα προσωνύμια. Απόρροια αυτής της συνθήκης αποτέλεσε η ένταξη σε κλειστές προσφυγικές ομάδες επαναπατρισμένων από τις οποίες κουβαλούσαν τις γλωσσικές και πολιτικές επιδράσεις της χώρας όπου μεγάλωσαν καθώς και η δημιουργία του συναισθήματος φυγής σε νέους προορισμούς. Ο αριθμός των προσφύγων που επέστρεψαν πίσω στις σοσιαλιστικές χώρες ή μετέβησαν σε άλλα ευρωπαϊκά και όχι μόνο κράτη, παραμένει απροσδιόριστος (Κραλονα και Τσίβος, 2015).

ΜΕΡΟΣ Β: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Τα ζητήματα και οι έννοιες οι οποίες αναπτύχθηκαν μέχρι το εν λόγω σημείο, συνιστούν το θεωρητικό μέρος της συγκεκριμένης μελέτης. Η επιλογή των θεμάτων και η διάρθρωση των κεφαλαίων του θεωρητικού μέρους είναι αποτέλεσμα της θέασης μέσα από ένα ορισμένο επιστημονικό πρίσμα της υπό διερεύνησης θεματικής. Στο μέρος αυτό – ερευνητικό – μέσα από μία προσπάθεια συνεκτίμησης όσων προηγήθηκαν, γίνεται μια ενδελεχής καταγραφή της ερευνητικής διαδικασίας η οποία θα καταλήξει στην αποτύπωση των αποτελεσμάτων και των συμπερασμάτων της παρούσας εργασίας.

6.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στην παρούσα ερευνητική εργασία, για την καλύτερη καταγραφή των αποτελεσμάτων της κοινωνικής ένταξης ανθρώπων οι οποίοι εξωθήθηκαν σε αναγκαστική μετανάστευση και έζησαν ως πολιτικοί πρόσφυγες στην Τασκένδη του Ουζμπεκιστάν καθώς και το πως εντυπώθηκε η διαδικασία αυτή στην ατομική μνήμη, χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική μέθοδος έρευνας μέσω της καταγραφής προφορικών ιστοριών/ εμπειριών.

Όπως αναφέρει ο Cohen et all. (2008), η ποιοτική προσέγγιση στην έρευνα στοχεύει στην διερεύνηση και εις βάθος κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων, παρέχοντας τη δυνατότητα στον ερευνητή να αντλήσει πλούσιες πληροφορίες για το υπό εξέταση θέμα. Αποτελεί ενδεδειγμένη μεθοδολογία ώστε να απαντηθούν ερωτήματα που σχετίζονται με το «γιατί» και το «πώς» των φαινομένων. Παράλληλα, η Κυριαζή (2009), υποστηρίζει πως η ποιοτική προσέγγιση αποτελεί μια κατά βάση διερευνητική (exploratory) μέθοδο καθώς θεωρείται ως η καταλληλότερη μεθοδολογική επιλογή για να διερευνηθούν εις βάθος οι εμπειρίες, οι στάσεις, οι αναπαραστάσεις, οι αντιλήψεις, οι απόψεις, τα κίνητρα όπως επίσης τα συναισθηματικά και συμβολικά – φαντασιακά δεδομένα ή τα δεδομένα της συμπεριφοράς των ατόμων. Στόχος επομένως της ποιοτικής έρευνας διερεύνησης δεν αποτελεί απλά η περιγραφή μίας στάσης ή μίας συμπεριφοράς αλλά η ολιστική κατανόηση.

Οι προφορικές μαρτυρίες που συλλέχθηκαν αντιμετωπίστηκαν ως ιστορικές πηγές οι οποίες ενίσχυσαν τη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Ακόμα, δεν παρατίθεται το συνολικό περιεχόμενο των συνεντεύξεων, αλλά μέρους αυτού και συγκεκριμένα ότι σχετίζεται με τα ερευνητικά ερωτήματα. Αυτή η επιλογή κρίθηκε αναγκαία καθώς η έκταση των συνεντεύξεων ήταν πιο μεγάλη σε σχέση με την απαιτούμενη ενώ αρκετές φορές το θέμα ξέφευγε από τα όρια που είχαν τεθεί.

6.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ

Η ιστορική έρευνα έχει οριστεί ως συστηματικός και αντικειμενικός εντοπισμός, η εκτίμηση και σύνθεση μαρτυριών, ώστε να θεμελιωθούν γεγονότα και να συναχθούν συμπεράσματα σχετικά με συμβάντα του παρελθόντος (Borg, 1963). Είναι μια πράξη αναδόμησης η οποία όπως αναφέρει Cohen et all. (2008), αναλαμβάνεται με ένα «πνεύμα κριτικής αναζήτησης» που στοχεύει στο να επιτύχει την πιστή αναπαράσταση μιας προηγούμενης εποχής.

Αναζητώντας δεδομένα μέσα από προσωπικές εμπειρίες και παρατηρήσεις των άλλων, μέσα από δεδομένα και αρχειακά τεκμήρια, οι ερευνητές αντιμετωπίζουν συχνότατα ανεπαρκείς πληροφορίες. Με τον τρόπο αυτό «οι αναδομήσεις που επιχειρούν τείνουν να είναι μάλλον σκίτσα παρά πορτρέτα». Η αναδόμηση, υποδηλώνει μια ολιστική οπτική υπό την άποψη ότι η μέθοδος της αναζήτησης που χαρακτηρίζει την ιστορική έρευνα επιχειρεί να «περικλείσει και κατόπιν να εξηγήσει όλη την περιοχή του παρελθόντος του ανθρώπου στο πλαίσιο μιας οπτικής που τονίζει σε μεγάλο βαθμό την κοινωνική, πολιτισμική, οικονομική καθώς και πνευματική του ανάπτυξη» (Hill and Kerber, 1967).

Επομένως, η ιστορική έρευνα ενδιαφέρεται για μια γενική άποψη των συνθηκών και όχι απαραίτητα για τα ειδικά στοιχεία που τις προκαλούν, παρότι μία τέτοια σύνθεση σπανίως επιτυγχάνεται χωρίς έντονη διαμάχη ή αμφισβήτηση κυρίως όσον αφορά τις λεπτομέρειες (Cohen et all, 2008). Τέλος, σύμφωνα με τον Borg (1963), η πράξη της ιστορικής έρευνας εμπλέκει τον εντοπισμό και την οριοθέτηση ενός προβλήματος ή μιας περιοχής μελέτης.

Έχοντας ως γνώμονα τόσο την τελευταία θεωρητική προσέγγιση όσο και τα υπόλοιπα άνωθεν στοιχεία, στην παρούσα ερευνητική εργασία χρησιμοποιείται η ιστορική έρευνα για την πλαισίωση του θέματος της κοινωνικής ένταξης ανθρώπων οι οποίοι εξωθήθηκαν σε αναγκαστική μετανάστευση και έζησαν ως πολιτικοί πρόσφυγες στην Τασκένδη του Ουζμπεκιστάν.

6.3 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ - ΦΑΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας διήρκεσε περί τους έξι ημερολογιακούς μήνες. Διαχωρίστηκε σε τρεις φάσεις. Την προκαταρκτική, την κύρια και τη φάση της ανάλυσης των αποτελεσμάτων.

Συγκεκριμένα, στην προκαταρκτική φάση πραγματοποιήθηκε ο εντοπισμός του κύριου προβλήματος το οποίο έδωσε έναυσμα για τη διεξαγωγή της έρευνας, η συγκεκριμενοποίηση του στόχου της έρευνας και η εκπόνηση των ερευνητικών ερωτημάτων. Παράλληλα, έλαβε χώρα η επιλογή του πληθυσμού και του δείγματος, ο εντοπισμός τους και η δημιουργία του οδηγού συνέντευξης. Κατά την κύρια φάση πραγματοποιήθηκε η συνάντηση με τα υποκείμενα του δείγματος και η λήψη των συνεντεύξεων, ενώ στην τρίτη φάση, αναλύθηκαν τα αποτελέσματα της έρευνας, η σύνδεση με το θεωρητικό υπόβαθρο του βιβλιογραφικού μέρους καθώς και η εξαγωγή συμπερασμάτων.

6.4 ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ - ΔΕΙΓΜΑ

Ο πληθυσμός (στόχος) μιας έρευνας είναι το σύνολο εκείνων των ανθρώπων ή αντικειμένων για χάρη των οποίων γίνεται η έρευνα. Ο πληθυσμός (στόχος) δεν συμμετέχει όλος στην έρευνα. Από αυτόν επιλέγεται το δείγμα με το οποίο υλοποιείται η έρευνα. Το δείγμα πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού τον οποίο αφορά η έρευνα, να έχει δηλαδή τα ίδια ποιοτικά χαρακτηριστικά με αυτόν. Επίσης το μέγεθος του δείγματος πρέπει να είναι τέτοιο που να ενισχύει την εγκυρότητα της έρευνας (Cohen et all, 2008).

Με βάση τα παραπάνω πληθυσμός (στόχος) στην παρούσα μελέτη θα είναι όλοι οι άνθρωποι οι οποίοι εξωθήθηκαν σε αναγκαστική μετανάστευση και έζησαν ως πολιτικοί πρόσφυγες

στην Τασκένδη, ενώ το δείγμα αποτελείται από έναν ικανό αριθμό ατόμων βάση του οποίου μπορούν να εξαχθούν αποτελέσματα. Επιλέχθηκαν, τέσσερα άτομα τα οποία βίωσαν όλη τη διαδικασία του εκτοπισμού και το ταξίδι από την Ελλάδα στην Τασκένδη καθώς και ένα άτομο το οποίο γεννήθηκε στην υπερорία από γονείς πολιτικούς πρόσφυγες. Εκπροσωπούν και τα δύο φύλα (άνδρας – γυναίκα) σε αναλογία δύο προς ένα, ενώ η ηλικία τους κυμαίνεται από 55 έως 85 ετών.

6.5 ΤΕΧΝΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Για τη συλλογή του δείγματος επιλέχθηκε η δειγματοληψία χιονοστιβάδας, μέσω της οποίας εντοπίζεται μια μικρή ομάδα ατόμων τα οποία διαθέτουν τα χαρακτηριστικά που αφορούν τον ερευνητή. Στη συνέχεια, τα συγκεκριμένα άτομα χρησιμοποιούνται ως πληροφοριοδότες για να εντοπίσουν ή για να φέρουν τον ερευνητή σε επαφή με άλλα άτομα που κατέχουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για να ενταχθούν στην έρευνα τα οποία και αυτά με τη σειρά τους υποδεικνύουν στον ερευνητή νέα άτομα. Η συγκεκριμένη μέθοδος είναι χρήσιμη για τη δειγματοληψία ενός πληθυσμού που είναι ιδιαιτέρως δύσκολο να προσεγγιστεί (Cohen et all 2008).

Για τη διεξαγωγή της έρευνας, ως εργαλείο χρησιμοποιήθηκε η ημι – δομημένη συνέντευξη. Μέσω της δημιουργίας ενός οδηγού συνέντευξης με πέντε (5) ερωτήσεις ανοικτού τύπου, δόθηκε η δυνατότητα στα υποκείμενα της έρευνας να αναπτύξουν εις βάθος την προσωπική τους άποψη καθώς και να αναδείξουν τα βιώματα, τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους μέσω της ανάσυρσης αναμνήσεων αναφορικά με την κοινωνική τους ένταξη στην υπερорία.

Οι ερευνητικές συνεντεύξεις προσεγγίστηκαν με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου. Η ανάλυση περιεχομένου συνιστά ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για την κατανόηση των παραμέτρων σκέψης και δράσης των ατόμων, οργανώνοντας και προβάλλοντας εξατομικευμένες αντιλήψεις και κοινωνικές αναπαραστάσεις οι οποίες εκφράζονται μέσω του λόγου, προφορικού ή και γραπτού (Σακαλάκη, 2001). Η ανάλυση περιεχομένου μπορεί να είναι είτε ποσοτική, εμφατικοποιώντας την αριθμητική διάσταση των λεκτικών διατυπώσεων των ατόμων είτε ποιοτική, εστιάζοντας την προσοχή στην ανάδειξη και διερεύνηση

πεποιθήσεων ή στάσεων στη διάρθρωση του κοινωνικού με το ατομικό, στο πλαίσιο των παραγόμενων μηνυμάτων (Potter & Wetherell, 1995). Στην εν λόγω ερευνητική εργασία θα πραγματοποιηθεί ποιοτική ανάλυση περιεχομένου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, υπήρξε επισταμένη παρουσίαση του τρόπου προσέγγισης της ερευνητικής θεματικής. Οι ερευνητικές συνεντεύξεις προσεγγίστηκαν με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου. Όπως αναφέρει και η Σακαλάκη (2001), η ανάλυση περιεχομένου συνιστά ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για την κατανόηση των παραμέτρων σκέψης και δράσης των ατόμων, οργανώνοντας και προβάλλοντας εξατομικευμένες αντιλήψεις οι οποίες εκφράζονται μέσω λόγου, προφορικού ή και γραπτού. Τα αποτελέσματα αυτών, παρατίθενται στη συνέχεια ανά θεματικό άξονα.

Ο πρώτος θεματικός άξονας σχετίζεται με το πως βίωσαν οι πολιτικοί πρόσφυγες το επίπονο και πολυήμερο ταξίδι της φυγής από την Ελλάδα και την παράλληλη υποδοχή τους στην πόλη της Τασκένδης. Οι αναμνήσεις από εκείνες τις ημέρες είναι βαθιά αποτυπωμένες στη μνήμη. Οι συνθήκες του κάθε ταξιδιού σχετίζονταν σε μεγάλο βαθμό με τη διαδρομή της φυγής που είχε επιλεχθεί. Κάποιες ομάδες ανθρώπων ταξίδεψαν με φορτηγό πλοίο «...κάτσαμε⁷ για λίγο στην Αλβανία. Από κει ήρθε και μας πήρε ένα μεγάλο ρωσικό πλοίο – φορτηγό. Στο αμπάρι ήμασταν πολλά άτομα. Πάνω από χίλια και ο ένας πάνω στον άλλο. Όσο είμασταν στα νερά της Ελλάδας δεν μας άφηναν να βγούμε έξω μήπως μας αναγνωρίσουν και χαλάσει η επιχείρηση. Μετά το Βόσπορο βγήκαμε και μυρίσαμε αέρα...», «με τάνκερ πέρασαν οι γονείς μου τα στενά της Τουρκίας. Ταξίδευαν στα αμπάρια, με αναθυμιάσεις και φιμωμένοι για να μην τους ακούσουν. Έφτασαν στο λιμάνι της Γεωργίας το Πότι. Ένα μήνα ταξίδευαν μέχρι να περάσουν την Κασπία Θάλασσα. Μετά τους έμπασαν στα τρένα. Σε εφτά μέρες έφτασαν στο Τουρκμενιστάν και μετά στην Τασκένδη⁸...» και κάποιες από τα χερσαία σύνορα των χωρών με τρένο «...μας φυγάδευσε ο θεός μου όταν ήρθαν οι μπουραντάδες. Ήμασταν ελαφριά ντυμένοι και με παντόφλες. Η γιαγιά μου μας πέταξε ένα ύφασμα για το κρύο. Όλη τη νύχτα την έβγαλα πάνω στους ώμους του νηστική. Βρήκαμε κάτι πέτρες που συντηρούσαν χόρτο, βρύα και βουτήξαμε τα χείλη μας γιατί πολύ διψούσαμε. Στις 25 Μαρτίου φτάσαμε στο Έμπεδα. Εκεί συγκεντρωνόταν το αντάρτικο. Το βράδυ μαζεύτηκαν και άλλα παιδιά από το Διδυμότειχο και τον Έβρο για να μας πάνε στη

7. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Κώστα Νάτσικα στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

8. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Ανδρέα Παπαδόπουλου στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

Βουλγαρία. Το άλλο βράδυ θα έρχονταν να μας πάρουν οι Βούλγαροι με φορτηγά και μετά με τρένο μας έστειλαν στην Τασκένδη⁹.

Με την έλευση στη χώρα υποδοχής όλοι οι πρόσφυγες πέρασαν από συστηματικό υγειονομικό έλεγχο «όπως ήταν οι στρατιωτικοί μας σχηματισμοί στο βουνό έτσι φύγαμε όλοι. Για καιρό δεν ξέραμε πως είναι να κάνεις μπάνιο και να φοράς καθαρά ρούχα. Με τόσος κόσμος που έφτασε εκεί φοβόντουσαν για επιδημίες. Μόλις βγήκαμε απ' το καράβι στο Κρασνοντάρ μας απολύμαναν για να φύγουν οι ψείρες, μας κούρεψαν με την ψηλή και μας έδωσαν καθαρά ρούχα. Τα άλλα αυτά που φορούσαμε τα καίγανε σε μεγάλα καζάνια¹⁰...». «...Όταν φτάσαμε μπήκαμε δεκαπέντε μέρες καραντίνα για να μας κοιτάξουν οι γιατροί¹¹...» Έπειτα τους δόθηκαν τα πρώτα υλικά αγαθά και φαγητό για να τραφούν «...μας έδωσαν και του πουλιού το γάλα. Αβγά, μέλι, άσπρο ψωμί που δεν είχαμε ματαδεί ποτέ μας. Γέμισε η κοιλιά μας φαγητό. Μας έδωσαν κομπινεζόν, μια φούστα και μια μπλούζα και βγάλαμε τα εθνικά ρούχα που φορούσαμε¹²...».

Αναφορικά με το δευτερεύον σημείο του εν λόγω άξονα, το βίωμα της υποδοχής, αναφέρεται από όλους τους αφηγητές η θετική πλευρά, διανθισμένη με θετικά συναισθήματα και σκέψεις επίσης. Παράλληλα, εμφανές είναι και το συναίσθημα της νοσταλγίας για τις ημέρες εκείνες της ζωής τους. «... μας έδωσαν ότι είχαν, ότι μπορούσαν και ακόμα περισσότερα. Δεν είχαν και αυτοί πολλά πράγματα. Προσπαθούσαν και αυτοί να ορθοποδήσουν από τον πόλεμο. Μας αγκάλιασαν όμως σαν αδέρφια τους. Είμασταν για αυτούς αγωνιστές και ήρωες¹³...». «...Τους Έλληνες, οι Ουζμπέκοι τους υποδέχτηκαν με θέρμη. Είχαμε την αίγλη του παρτιζάνου που κατέβηκε από το βουνό...και τώρα πια τίποτα...μερικές ουλές στο κορμί¹⁴».

Αναφορικά με το δεύτερο άξονα, ποιες μέθοδοι οργανώθηκαν για την κοινωνική ένταξη των πολιτικών προσφύγων στην Τασκένδη, το υλικό το οποίο συλλέχθηκε – αν και πλούσιο σε πληροφορίες – απέδωσε πολλά κοινά στοιχεία. «...οι Έλληνες πρόσφυγες, όπως και οι γονείς

9. Απόσπασμα από τη συνέντευξη της Δέσποινα Πασχάκη στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

10. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Κώστα Νάτσικα στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

11. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Χαράλαμπου Χειρίδη στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

12. Απόσπασμα από τη συνέντευξη της Δέσποινα Πασχάκη στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

13. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Χαράλαμπου Χειρίδη στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

14. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Κώστα Νάτσικα στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

μου έμειναν σε χαμόσπιτα που πριν στον πόλεμο (εννοώντας το Β' Παγκόσμιο) οι Ρώσοι τα χρησιμοποιούσαν για τους αιχμαλώτους της Ιαπωνίας. Σε κάθε δωμάτιο έμενε και μια οικογένεια. Υπήρχαν 12 πολιτείες μέσα στην Τασκένδη και 2 ακόμα στο Τσιρτσίκ. Έπειτα, δόθηκαν σπίτια, έχτισαν σπίτια από ομάδα Ελλήνων εργολάβων και όλα σαν παροχή από το κράτος¹⁵...». Μεγάλη εντύπωση ωστόσο, έκαναν στους πρόσφυγες παροχές που στην Ελλάδα δεν υπήρχαν «... στη ζωή μας σούστα κρεβατιού και ηλεκτρικό φως κανέννας μας δεν είχε δει. Ανάβαμε, σβήναμε, παίζαμε, πηδάγαμε πάνω στη σούστα. Όλοι μπήκαν σε δωμάτια. Όταν αντάμωσαν οι οικογένειες ήταν δύσκολα.. ένα δωμάτιο με κουζίνα για δύο οικογένειες. Δύσκολα τα χρόνια αυτά αλλά τακτοποιηθήκαμε μετά. Αργότερα έγιναν καινούργιες συνοικίες και τα πρώτα σπίτια δόθηκαν σε μας. Είχαμε άλλη βρύση για το κρύο νερό και άλλη για το ζεστό. Δεν πληρώναμε το νερό¹⁶». «...Η Τασκένδη είχε μεγάλες πλατείες και φαρδύς δρόμους. Δεν τα 'χαμε ξαναδεί εμείς αυτά. Μέναμε σε 14 πολιτείες, έτσι τις λέγανε. Είχαν εστιατόριο και κοινό μπάνιο. Κάθε πολιτεία είχε τη δική της μονάδα υγειονομικής περίθαλψης και μια επιτροπή πολιτισμού. Εμείς δεν ξέραμε ούτε από γράμματα ούτε από πολιτισμό. Εκεί μας έμαθαν¹⁷...».

Το υπάρχον πολιτικό καθεστώς – σε συνεργασία πάντα με το ΚΚΕ – μερίμνησε τόσο για την εκπαίδευση των παιδιών των πολιτικών προσφύγων όσο και για την εκπαίδευση αλλά και τη μετέπειτα κατάρτιση των ενηλίκων. Στα σοβιετικά σχολεία δημιουργήθηκαν παράλληλα και ελληνικά τμήματα μαζί με τα ρωσικά όπου τα παιδιά μάθαιναν τη μητρική τους γλώσσα «τα σχολεία είχαν και Έλληνες δασκάλους για να μην ξεχνάμε τη γλώσσα μας. Μας δίδασκαν τα ελληνικά γράμματα, ανάγνωση, ιστορία και γεωγραφία της πατρίδας μας. Σαν εμένα παιδιά τελείωσαν το δεκατάξιο. Εμείς τακτοποιηθήκαμε στο πανεπιστήμιο χωρίς εξετάσεις.. φοιτητές στα ινστιτούτα.. και παίρναμε και επίδομα, εικοσιπέντε ρούβλια και άλλο ένα από τον Ερυθρό Σταυρό. Όλα αυτά τα παιδιά έγιναν επιστήμονες και γύρισαν πίσω στην πατρίδα¹⁸». «Στο Γιαγκιγιούλ υπήρχε σχολή. Ήταν κοντά στην Κίνα που έπαιρναν το μετάξι και μπορούσες να μάθεις την τέχνη. Ο πατέρας μου σπούδασε στο Τσοτσίλιου ιστορικός και έγινε καθηγητής. Εγώ τελείωσα πιάνο, κιθάρα και μπουζούκι. Εκεί μπορούσες να κάνεις ότι ήθελες. Αν είχες μουσικό

15. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Ανδρέα Παπαδόπουλου στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

16. Απόσπασμα από τη συνέντευξη της Δέσποινα Πασχάκη στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

17. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Χαράλαμπου Χειρίδη στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

αυτί σε κατηύθυναν σε αυτό¹⁹...». Ο ΕΒΟΠ σε όλη αυτή τη διαδικασία διαδραμάτιζε πρωταρχικό ρόλο. Παράλληλα, σε κάθε πολιτεία λειτουργούσε και σχολείο εργαζομένων αρμόδιο για την επιμόρφωση των ενηλίκων με αποτέλεσμα το μεγάλο ποσοστό των αρχικά αναλφάβητων σταδιακά να εκμηδενιστεί ενώ είχε ιδρυθεί και στρατιωτική σχολή με σκοπό την καλύτερη και πιο αποτελεσματική εκπαίδευση των στελεχών του «Βουνού».

Εστιάζοντας στην εργασιακή αποκατάσταση, η τοποθέτηση των προσφύγων σε εργασιακούς χώρους έγινε σταδιακά και κυρίως ανάλογα με κάποιες πρώτες υπάρχουσες δεξιότητες «...όσοι αντάρτες ήταν μεγάλοι σε ηλικία και ταλαιπωρημένοι τους βάλανε σε βοηθητικές δουλειές όλους τους άλλους, τους γερούς τους έσπρωξαν στην παραγωγή. Εμένα με στείλανε σε εργοστάσιο που έφτιαχνε μηχανήματα. Την πρώτη μέρα μας έδωσαν ρούχα και παπούτσια και 500 ρούβλια. Εμείς δε βγάζαμε τα στρατιωτικά ρούχα γιατί θα πιστεύαμε ότι θα γυρίσουμε πίσω στο βουνό. Έπρεπε να βγαίνει ένα πλάνο. Αν το πιάναμε πληρωνόμασταν καλά²⁰...». «Η μητέρα μου δούλευε στο εργοστάσιο με τις κλωστές. Ρώσοι, Έλληνες όλοι μαζί. Ο πατέρας μου δούλευε ως καθηγητής μόλις τελείωσε τη σχολή στην Τασκένδη... όλο τον αγροτικό πληθυσμό τον έβαλαν στα χωράφια²¹...». «Όταν ήρθε ο στρατός, δεκαέξι χιλιάδες άτομα, τους τακτοποίησαν σε στρατώνες και μετά τους έβαλαν να δουλέψουν σε εργοστάσια αλλά είχαν τη δυνατότητα όποιος ήθελε να σπουδάσει. Ο μπαμπάς μου τελείωσε ιστορικός ενώ μια συναγωνίστριά του, φίλη, δούλεψε ως τερναδόρος²²...»

Οι Έλληνες πρόσφυγες, αναμείχθηκαν ελάχιστα με το ντόπιο πληθυσμό καθώς στο στάδιο της εγκατάστασης είχαν να επιλύσουν σημαντικά ζητήματα. Συγκρότησαν μια κανονικότητα γύρω από την κοινότητά τους και η αλληλεπίδραση με την υπόλοιπη κοινότητα ήταν περιορισμένη «..εγώ είχα μάθει τη γλώσσα αλλά όχι καλά. Μένουμε όλοι οι Έλληνες μαζί και κουβεντιάζαμε μεταξύ μας, δεν μάθαμε πολύ καλά τα ρωσικά²³...».

19. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Ανδρέα Παπαδόπουλου στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

20. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Κώστα Νάτσικα στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

21. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Ανδρέα Παπαδόπουλου στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

22. Απόσπασμα από τη συνέντευξη της Δέσποινα Πασχάκη στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

23. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Χαράλαμπου Χειρίδη στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

Αναλύοντας στη συνέχεια τον τρίτο θεματικό άξονα ο οποίος σχετίζεται με τον τρόπο που βίωσαν οι πολιτικοί πρόσφυγες τη συνολική προσπάθεια ένταξης στη νέα χώρα διαμονής, το συμπέρασμα που απορρέει χαρακτηρίζεται ως αμφιθυμικό. Αφενός και όλοι οι συμμετέχοντες στην ερευνητική διαδικασία, αναφέρουν θετικές σκέψεις, αναμνήσεις και συναισθήματα για τον τρόπο υποδοχής και ένταξής τους στην Τασκένδη αφετέρου έκαναν σαφή και ευδιάκριτη την προσωρινότητα όλη αυτής της νέας συνθήκης, γεγονός το οποίο δεν τους οδηγούσε σε μια ουσιαστική μορφή ενσωμάτωσης. «...στην αρχή οι γονείς μας δεν ήθελαν να βγάλουν τα ρούχα που φορούσαν στο βουνό, τα στρατιωτικά. Τους έδιναν ρούχα και δεν τα φορούσαν γιατί νόμιζαν ότι γρήγορα θα γύριζαν πίσω. Και εμάς έτσι μας μεγάλωσαν. Με τη σκέψη στην πατρίδα. Ότι σύντομα θα γυρίζαμε πίσω. Για αυτό δεν κάναμε φίλιες με τα ντόπια παιδιά. Ούτε οι γονείς μας με τους μεγάλους, γιατί θα γυρίζαμε πίσω. Όταν πέρασαν τα χρόνια, η ζωή μας ήταν τακτοποιημένη και αρχίσαμε να έχουμε μια αποκατάσταση.. έπρεπε να φύγουμε²⁴». «...η φοίτηση στο σχολείο, ο εορτασμός των εθνικών εορτών, οι σύλλογοι που φτιάξαμε εκεί πέρα και ακόμα μέσα στα σπίτια μας, οι γονείς μας έλεγαν συνέχεια ότι θα γυρίσουμε πίσω και εμείς προετοιμαζόμασταν για αυτό²⁵...». «...Προγραμματίζανε ότι θα τελείωνε ο πόλεμος και θα γύριζαν ειρηνικά πίσω στην Ελλάδα.. ο Τίτο όμως έκλεισε τα σύνορα, δεν έδωσε οπλισμό, αυτά που υποσχέθηκαν και έτσι μείναμε εδώ. Εγώ έκλεισα 23 χρόνια στην Τασκένδη²⁶».

Τέλος, ολοκληρώνοντας την ερευνητική διαδικασία παρατίθενται τα αποτελέσματα σχετικά με τον τέταρτο και τελευταίο άξονα ο οποίος αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους οι πρόσφυγες διατήρησαν την ελληνική τους ταυτότητα. Κατά τη λήψη των συνεντεύξεων και την ανάλυση των αποτελεσμάτων προέκυψε ότι η διατήρηση της ελληνικής ταυτότητας των πολιτικών προσφύγων προέκυψε μέσω της καλλιέργειας της εθνικής συνείδησης ορίζοντας «παραπρόγραμμα», μέσω της δημιουργίας πολιτιστικών συλλόγων, εορτασμού των εθνικών εορτών και των θρησκευτικών παραδόσεων, τη δημιουργία αμιγώς ελληνικού φεστιβάλ και μουσικού συγκροτήματος καθώς και μέσω της αποφυγής σύναψης γάμων με το ντόπιο

24. Απόσπασμα από τη συνέντευξη της Δέσποινα Πασχάκη στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

25. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Ανδρέα Παπαδόπουλου στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

26. Απόσπασμα από τη συνέντευξη της Δέσποινα Πασχάκη στη Γεωργία Παπαδοπούλου – 2017.

πληθυσμό. Οι γάμοι πραγματοποιήθηκαν όταν το όνειρο του επαναπατρισμού άρχισε να αποτελεί μακρινό όνειρο. «...Στις γιορτές πάντα ξεκινούσαμε με την πρόποση 'στην υγεία μας και καλή αντάμωση στην πατρίδα'. Πάντα γιορτάζαμε τις εθνικές εορτές και το Πάσχα. Κάθε χρόνο είχαμε και δύο φεστιβάλ. Είχαμε φτιάξει και ένα μουσικό συγκρότημα, επαγγελματικό, το 'Μπουζούκι'. Σε ένα χρόνο σε όλη τη Σοβιετική Ένωση κάναμε διακόσιες συναυλίες. Έρχονταν οι Σοβιετικοί να ακούσουν τους Έλληνες. Τώρα στις 28 Οκτωβρίου μας έχουν καλέσει στη Μόσχα. Θα πάμε²⁷...». «...Είχα μια δασκάλα. Ζουμπουλιά την έλεγαν. Μας μάθαινε χορούς. Τους δικούς μας. Παραδοσιακούς. Από κει έμαθα τον τσάμικο... Είχαμε τις Σπαρτακιάδες, το καλλιτεχνικό συγκρότημα 'Μπουζούκι' και το θέατρο του Σεβαστίκογλου και του Ζαχαρία. Κάθε χρόνο γινόταν φεστιβάλ όπου μαζεύονταν όλα τα συγκροτήματα και βράβευαν το καλύτερο. Τότε ήταν το συρτάκι στη μόδα. Ερχόντουσαν και όλοι οι Ρώσοι να μας δουν. Μας αγαπούσαν²⁸...». «Εμείς είχαμε διαφορετική κουλτούρα. Όταν ανταμώναμε με τους ντόπιους είμασταν διαφορετικοί. Τους άρεσε όμως να έρχονται να μας βλέπουν. Όταν κάναμε τις γιορτές μας είμασταν όλοι μαζί²⁹...»

Κλείνοντας αυτή την ιδιαίτερη αναδρομή, παρατίθεται μια διαφορετική, δυνατή στιγμή όπως την έζησε μία εκ των συνεντευξιζόμενων. «...Στο φεστιβάλ νεολαίας το '67 που γινόταν στη Σόφια, συγκεντρωθήκαμε και ανταλλάξαμε απόψεις όλοι ο νέοι, ντόπιοι και Έλληνες. Κατεβήκαμε και εμείς. Τετρακόσια άτομα. Παρελάσαμε σε ένα μεγάλο γήπεδο. Μόλις μπήκαμε στο γήπεδο φώναζαν 'Γλέζος - νίκη, Γλέζος - νίκη'. Όλοι σηκωμένοι. Αντιπροσωπείες όλων των χωρών. Όλοι όρθιοι. Μας αγαπούσαν και μας θαύμαζαν³⁰...».

27. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Ανδρέα Παπαδόπουλου στη Γεωργία Παπαδοπούλου - 2017.

28. Απόσπασμα από τη συνέντευξη της Δέσποινα Πασχάκη στη Γεωργία Παπαδοπούλου - 2017.

29. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Χαράλαμπου Χειρίδη στη Γεωργία Παπαδοπούλου - 2017.

30. Απόσπασμα από τη συνέντευξη της Δέσποινα Πασχάκη στη Γεωργία Παπαδοπούλου - 2017.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στα μέσα του 20^{ου} αιώνα δημιουργήθηκε στην Τασκένδη ουσιαστικά μία νέα μειονότητα καθώς εκεί εγκαταστάθηκε η μεγαλύτερη ομάδα πολιτικών προσφύγων. Η εμφάνισή της όμως διέφερε σημαντικά από όλες τις υπόλοιπες μειονοτικές κοινότητες. Η εγκατάσταση των Ελλήνων προσφύγων στην Τασκένδη είχε αρχικά προσωρινό χαρακτήρα καθώς οι περισσότεροι ευελπιστούσαν ότι σύντομα θα επέστρεφαν στην πατρίδα τους. Ωστόσο, μετά την ήττα και την επακόλουθη αφαίρεση της ιθαγένειάς τους όλοι συνειδητοποίησαν ότι η παραμονή τους στην υπερορία θα ήταν μακρόχρονη. Χρειάστηκε δεκαετίες έως ότου αμνηστευτούν.

Από την ανάλυση των συνεντεύξεων προέκυψε ότι όλοι οι αφηγητές οι οποίοι πέρασαν από το στάδιο του ταξιδιού, συμφωνούν ότι η διαδρομή ήταν για αυτούς μία μεγάλη περιπέτεια. Όχι μόνο εξαιτίας των δυσκολιών του ταξιδιού αλλά και γιατί ο τελικός προορισμός διέφερε πολύ από τα μέρη που ήξεραν μέχρι τότε αλλά και τις συνήθειες που είχαν υιοθετήσει.

Οι Έλληνες της Τασκένδης ποτέ δεν αφομοιώθηκαν πλήρως με την τοπική κοινωνία. Οριοθετούνταν και εξακολουθούσαν να ξεχωρίζουν από την πλειονοτική κοινωνία με διάφορους τρόπους κυρίως όμως με τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους. Από τις αφηγήσεις των μαρτύρων γίνεται αντιληπτή η ύπαρξη τεσσάρων παραμέτρων οι οποίες έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ένταξη των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων. Μεικτοί γάμοι, διατήρηση του ελληνικού πολιτισμού – ειδικά της γλώσσας, τυπική ένταξη στην τοπική κοινωνία μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος και της εργασίας καθώς και το πως αντιμετώπισαν οι ίδιοι τους εαυτούς τους.

Στους αφηγητές της πρώτης γενιάς προσφύγων κυριαρχεί το αίσθημα της νοσταλγίας και της ευγνωμοσύνης για τη θετική υποδοχή τους από τους γηγενείς κατοίκους. Η δεύτερη γενιά ανασύρει χαρακτηριστικές εικόνες από την πρώτη υποδοχή που τους επιφυλάχτηκε όταν έφτασαν στην Τασκένδη ως παιδιά προσφύγων. Κάποιες συγκρούσεις ή αντιπαλότητες με συνομηλίκους εκείνης της εποχής τις ερμηνεύουν ως εκδηλώσεις της ηλικίας και δεν τους προσδίδουν ιδιαίτερη σημασία.

Αρχικά, δόθηκε προτεραιότητα στην κοινωνική ένταξη των προσφύγων, η οποία ολοκληρώθηκε επιτυχώς κατά τη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας της άφιξής τους στην Τασκένδη, οπότε και εντάχθηκαν στο εργασιακό και εκπαιδευτικό σύστημα της φιλοξενούσας χώρας. Ακόμα μία δεκαετία διήρκεσε η διαδικασία προσαρμογής στην πλειονοτική κοινωνία για την οποία αποφασιστική σημασία είχαν οι μεικτοί γάμοι με το γηγενή πληθυσμό. Τελευταίο βήμα αποτέλεσε η αποδοχή – ή η άρνηση – της ιθαγένειας του Ουζμπεκιστάν το οποίο προώθησε την συναισθηματική ένταξη στην τοπική κοινωνία καθώς τα παιδιά και τα εγγόνια των προσφύγων ξεκίνησαν να ταυτίζονται περισσότερο με την τοπική παρά με την ελληνική κοινωνία.

Η εμπειρία των παιδικών σταθμών επηρέασε σημαντικά τα παιδιά των προσφύγων αν και το καθένα από αυτά σε διαφορετικό βαθμό και με διαφορετικό τρόπο. Παρατηρήθηκαν ωστόσο και κοινοί παρανομαστές. Η πειθαρχία και η τήρηση της τάξης. Τα παιδιά ανατράφηκαν με πνεύμα συλλογικότητας, εθνικής περηφάνιας και φιλίας. Οι φίλιες τους διατηρήθηκαν ζωντανές σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Από τους παιδικούς σταθμούς κληρονόμησαν κυρίως τη βαθιά εμπεδωμένη συνείδηση της κοινής ελληνικής τους ταυτότητας η οποία όπως συνάγεται από τις αφηγήσεις των μαρτύρων, τους χαρακτηρίζει έως και σήμερα.

Η ένταξη των πολιτικών προσφύγων στην παραγωγική διαδικασία δεν διαφέρει πολύ από την αντίστοιχη του γηγενή πληθυσμού. Από τις μαρτυρίες συνάγεται επίσης ότι οι Ουζμπέκοι συνάδελφοί τους, τους αντιμετώπιζαν με σεβασμό ενώ δεν παρατηρήθηκαν διακρίσεις λόγω της διαφορετικής καταγωγής τους. Επιπλέον, η μακροχρόνια ενταξιακή διαδικασία συχνά καταλήγει σε βαθμιαία αφομοίωση, γεγονός το οποίο στη δεύτερη γενιά των προσφύγων αποφεύχθηκε χάρη στις συχνές πολιτιστικές δραστηριότητες και στην έντονη κοινοτική ζωή, με πλήθος μουσικών, χορευτικών και αθλητικών ομίλων που εμφανίζονταν σε διάφορες εκδηλώσεις. Μετά την αποφοίτηση ακολουθούσε η τοποθέτηση σε κάποια εργασιακή μονάδα, ενώ μετά την εργασία ακολουθούσε η διασκέδαση. Με βάση

τα άνωθεν στοιχεία, κατόρθωσαν να διατηρήσουν μέχρι και σήμερα την ελληνική τους ταυτότητα.

Για τη διαμόρφωση και διατήρηση της κοινής ταυτότητας των Ελλήνων, πρωταρχικός λόγος είχε δοθεί στο ΚΚΕ το οποίο όριζε και καθόριζε τις ανάλογες νόρμες. Για την ενίσχυση αυτής ήταν απαραίτητη η συναναστροφή και η διατήρηση των επαφών στο πλαίσιο της κοινότητας. Με αμοιβαίες συνομιλίες οικοδομήθηκε η μνήμη της κοινωνικής ομάδας η οποία είχε την τάση να προσαρμόζει στα μέτρα της τη μνήμη των μελών της. Η μνήμη, επομένως, αντιμετωπίστηκε ως οργανικό υλικό, στην αλλαγή του οποίου επιδρά όχι μόνο ο φορέας της – εκτός από τη φυσιολογική διαδικασία της λήθης, πρόκειται ειδικότερα για την αλλαγή της σημασίας και της αξιολόγησης βιωμένων γεγονότων αφού με το πέρασμα της ηλικίας κάποια γεγονότα περνούν στο περιθώριο άλλα πάλι έρχονται στο προσκήνιο – αλλά και η εποχή στην οποία ζει το άτομο καθώς και τις κοινωνικές επαφές που διατηρεί.

Ο επαναπατρισμός των προσφύγων μπορεί να ήταν διακαής επιθυμία για δεκαετίες, ωστόσο όταν αυτοί επέστρεψαν στον τόπο κατοικίας τους βίωσαν καταστάσεις οι οποίες ήταν πολύ διαφορετικές από τις προσδοκίες τους και αυτό τους δημιούργησε αίσθημα πικρίας και δυσφορίας. Μέσα από τις καταγεγραμμένες μαρτυρίες φαίνεται η πως η επιστροφή στην πατρίδα τελικά δεν ήταν απλή, αλλά σύνθετη διαδικασία που συχνά επιφύλασσε αντιφατικές εμπειρίες. Το τέλος της προσφυγικής εμπειρίας σηματοδοτεί συχνά την απαρχή νέων συνθηκών, οι οποίες εμφανίζονται ιδιαίτερα επώδυνες, καθώς τα πρόσωπα που χρόνια είχαν ζήσει με τη νοσταλγία της πατρίδας διαπιστώνουν ότι η ζωή που τους περιμένει κατά την επάνοδό τους απέχει πολύ από τις προσδοκίες τους.

Οι περισσότεροι πολιτικοί πρόσφυγες, ειδικά αυτοί που διαφώνησαν με τις επιλογές της φιλοσοβιετικής ηγεσίας, επαναπατρίστηκαν στην Ελλάδα λίγο μετά την πτώση της Χούντας και ειδικότερα μετά την άνοδο του σοσιαλισμού στη χώρα ως κυβερνών κόμμα. Οι αρχειακές πηγές αναφέρουν με μεγάλη σαφήνεια ότι η πολιτική στάση των Ελλήνων προσφύγων κάθε άλλο παρά ενιαία υπήρξε ιδιαίτερα τις περιόδους των δύο μεγάλων διασπάσεων, δηλαδή του 1956 και 1968 οι οποίες οδήγησαν και στην εξέγερση της Τασκένδης. Οι περισσότεροι

αφηγητές αναφέρουν κυρίως τις κοινωνικές επιπτώσεις που προκάλεσαν οι δύο διασπάσεις. Ένα τμήμα της κοινωνίας αποδέχτηκε τις μεταρρυθμίσεις και τις υποστήριξε ενώ ένα άλλο τμήμα εξέφρασε ανοιχτά φόβους ότι η εφαρμογή τους θα οδηγούσε στο τέλος τη σοσιαλιστικής πορείας στην Τασκένδη. Αυτά τα γεγονότα βοήθησαν ώστε να γίνει διαχωρισμός της στάσης των παιδιών προσφύγων από αυτή των γονέων τους.

Ακόμα και μετά την πάροδο σχεδόν εβδομήντα χρόνων, εξακολουθούν να παραμένουν στην Τασκένδη αρκετοί πρώην πρόσφυγες από την Ελλάδα. Μολονότι δεν διαφέρουν σε κάτι από την πλειονοτική ουζμπέκικη κοινωνία, παρατηρήθηκε μέσα από τη μελέτη των πρωτογενών πηγών ότι διατηρείται η ομιλία της ελληνικής γλώσσας, ότι δίνεται προτεραιότητα στην ελληνική κουζίνα ενώ εκδηλώνεται αμείωτο ενδιαφέρον ως προς την ελληνική μουσική και τους ελληνικούς χορούς. Αν και συχνά πραγματοποιούνται ταξίδια προς τη μητέρα πατρίδα, το Ουζμπεκιστάν προσιδιάζει ως πιο οικείο.

Ολοκληρώνοντας, παρατίθενται μερικά συνολικά συμπεράσματα σχετικά με την ερευνητική εργασία. Στο επίκεντρο της ερευνητικής προσοχής τοποθετήθηκε το άτομο, ο τρόπος που αυτό βιώνει τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα και ο τρόπος που αντιδρά σε αυτά. Έτσι, παρατηρήθηκε ότι το παρελθόν στις μαρτυρίες των αφηγητών δεν παραμένει αναλλοίωτο, πλάθεται και αναλύεται ξανά και ξανά με μια εμφανή υποκειμενικότητα να χαρακτηρίζει τις αφηγήσεις. Κατά την ανάλυση των αφηγήσεων ελήφθη υπόψη το γεγονός ότι η ιστορική και κοινωνική μνήμη εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την ηλικία του αφηγητή – τόσο την περίοδο που βιώνει το γεγονός όσο και την περίοδο που το αφηγείται – καθώς κάθε γενιά ενηλικιώθηκε σε διαφορετικές κοινωνικές συνθήκες και γι' αυτό κρίνει με διαφορετικό τρόπο τα ιστορικά γεγονότα. Συγκρίνοντας, ωστόσο, τις απαντήσεις που δίνουν στα ερωτήματα που τίθεται διαπιστώνεται ότι υπάρχουν κοινά χαρακτηριστικά.

Αναφορικά με τα ισχυρά συναισθηματικά βιώματα η αναπαραγωγή τους υπήρξε συχνά αποσπασματική σε σύγκριση με τα βιώματα τα οποία δεν συνοδεύονταν από συναισθηματική φόρτιση. Τυπική σε τέτοιες περιπτώσεις, παρατηρήθηκε η τάση να προτάσσεται μια λεπτομέρεια ενώ για τις υπόλοιπες καταστάσεις να υπάρχει απώθηση από

το προσκήνιο. Τα κενά αυτά, πολλές φορές πλαισιώθηκαν με υλικό το οποίο σχετιζόταν με άλλες πηγές.

«Τη σημερινή περίοδο σβήνει σιωπηλά η δυνατή περιπέτεια των χιλιάδων Ελλήνων πολιτικών προσφύγων από τους οποίους οι περισσότεροι που βρίσκονται ακόμα εν ζωή, γεννήθηκαν λίγο πριν ή κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου ή του Εμφυλίου Πολέμου. Σε κάθε περίπτωση η ιστορία αυτών των ανθρώπων που έμειναν γνωστά ως παιδιά της επανάστασης, πλησιάζει στο τέλος της. Οι επόμενες γενιές θα τους θυμούνται περισσότερο μέσω των ονομάτων που φέρουν οι απόγονοί τους» (Kralova και Τσίβος, 2015).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Αγγελής, Β., (2011). **Ο Ιωάννης Μεταξάς και ο Πόλεμος του '40**. Διαθέσιμο στο: «28 Οκτωβρίου 1940. Η Ελλάδα στη δίνη του Πολέμου». Αθήνα: Ελευθεροτυπία. Ε - Ιστορικά.

Αντωνάκης, Χ., (2006). **Η εθνική Αντίσταση του ΕΑΜ - ΕΛΑΣ στον Ταύγετο και τον Πάρνωνα 1941 - 1944**. Αθήνα: Αλφειός.

Αντωνίου, Γ., Καλύβας, Στ., (2015). **Οι Πολιτικοί Πρόσφυγες του Εμφυλίου Πολέμου**. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Βαμβούρη, Χ., (2010). **Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος**. Αθήνα: Παρασκήνιο.

Βουτυρά, Ε., Δαλκαβούκης, Β., Μαραντζίδης, Ν., Μποντίλα, Μ.,(2005). **Το όπλο παρά πόδα. Οι πολιτικοί πρόσφυγες του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου στην Ανατολική Ευρώπη**. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Cohen, L., Manion, L., Morrison, K., (2008). **Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας**. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Γλέζος, Μ., (2006). **Εθνική Αντίσταση 1940 - 1945**. Τόμος Α'. Αθήνα: Στοχαστής.

Ζαφειροπούλου, Σ., (2011). **Τασκένδη - 50 Χρόνια Μετά**. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.

Halbwachs, M., (2013). **Η συλλογική μνήμη**. Αθήνα: Παπαζήσης.

Θεοδωράκης, Π., (2008). **Ψυχική Υγεία σε ένα μεταβαλλόμενο κόσμο: Η επίδραση της κουλτούρας και διαφορετικότητας**. Αθήνα: Βαβέλ.

Καβουνίδη, Τζ., Πολύζου, Α., Μαυρομάτης, Γ., Κοτρώτσου, Α., Γιαννίτσας, Δ., Αλτσιτζόγλου, Ν., Αβραμίδη, Τ., (2006). **Πολιτικές Ένταξης Μεταναστών: Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία**. Αθήνα: Ι.Μ.Ε.Π.Ο.

Καλύβας, Σ., (2015). **Εμφύλια Πάθη**. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Καρύδης, Β., (1996). **Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα. Ζητήματα Θεωρίας και Αντεγκληματικής Πολιτικής**. Αθήνα: Παπαζήση.

Κεφαλέλη, Τ., (2013). **Μια Πεζοπορία της Ζωής και του Πολέμου**. Θεσσαλονίκη.

Kershaw, I., (2002). **Χίτλερ 1936 - 1945**. Αθήνα: Νέμεσις.

Κολλιόπουλος, Ι., (2009). **Η δικτατορία του Μεταξά και ο Πόλεμος του '40**. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη.

Kralova, K., Τσίβος, Κ., (2015). **Στέγνωσαν τα δάκρυά μας. Έλληνες πρόσφυγες στην Τσεχοσλοβακία**. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Κυριαζή, Ν., (2009). **Η Κοινωνιολογική Έρευνα**. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κωστόπουλος, Τ., (2006). **Με τους αντάρτες στη Δυτική Μακεδονία: Αναμνήσεις από Κατοχή, Εμφύλιο Πόλεμο, Τασκένδη**. Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Μαρτυρίες VII. Αθήνα: Βιβλιόραμα – Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς.

Le Goff, Z., (1998). **Ιστορία και Μνήμη**. Αθήνα: Νεφέλη.

Λιάκος, Α., (1997). **Η βιομηχανία της μνήμης**. Διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr>

Λούκα, Μ., (2016). **Εκτοπισμένες Μνήμες: Οι Έλληνες της Τασκένδης**. Διαθέσιμο στο <https://insidestory.gr>

Μαντόγλου, Α., (2012). **Μνήμες. Ατομικές – Κοινωνικές – Ιστορικές**. Αθήνα: Παπαζήσης.

Μαντόγλου, Α., (2010). **Κοινωνική Μνήμη. Κοινωνική Λήθη**. Αθήνα: Πεδίο.

Μαργαρίτης, Γ., (1993). **Από την ήττα στην εξέγερση. Ελλάδα: Άνοιξη 1941 – Φθινόπωρο 1942**. Αθήνα: Πολίτης.

Μαργαρίτης, Γ., (2003). **Η ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1946 – 1949**. Τόμος 1^Α. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Μαραντζίδης, Ν., (2010). **Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας 1946 – 1949**. Θέματα Ιστορίας 2. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Μαραντζίδης, Ν., Τσέκου, Κ., (2014). **Η αποκαθήλωση του Ν. Ζαχαριάδη**. Διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr>

Μάρκου, Π., Γ., (1995). **Η πολυπολιτισμικότητα της Ελληνικής Κοινωνίας. Η Διαδικασία Διεθνοποίησης και η Αναγκαιότητα της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης**. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ – ΓΓΛΕ.

Μαυρογορδάτος, Γ., (2003). «**Μεταξύ δύο πολέμων: Πολιτική Ιστορία 1922 – 1940**». Διαθέσιμο στο: Παναγιωτόπουλος, Β., (επιμ). «**Ο Μεσοπόλεμος 1922 – 1940. Από την Αβασίλευτη Δημοκρατία στη Δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου**». Τόμος 7^{ος}. Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 – 2000. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Modgil, S., Verma, G., Mallick, K., Modgil, C., (1997). **Πολυπολιτισμική Εκπαίδευση**. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Moro, M., R., (2013). **Παιδιά του τόπου μας που έρχονται από τα ξένα**. Μτφ.: Ζηλίκης, Ν. Επιμέλεια: Κουμεντάκη, Χ. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Μποντίλα, Μ., (2011). **Μείνανε Έλληνες: Η εκπαίδευση των παιδιών των Ελλήνων Πολιτικών Προσφύγων στα πρώην Ανατολικά Κράτη**. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.

Μποντίλα, Μ., (2004). **Πολύχρονος να ζεις μεγάλε Στάλιν. Η εκπαίδευση των παιδιών των Ελλήνων Πολιτικών Προσφύγων στα Ανατολικά Κράτη, 1950 - 1964**. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Παγκόσμια Επιτροπή για τη Διεθνή Μετανάστευση, (2012). **Διεθνής Μετανάστευση - Έκθεση**. Διαθέσιμη στο <https://unric.org>

Παπαθανασίου, Ι., (2011). **Η έξοδος και η εγκατάσταση των προσφύγων. Σκληρές πραγματικότητες στις νέες πατρίδες**. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.

Παπασιώπη - Πασιά, Ζ., (2015). **Δίκαιο Αλλοδαπών**. Αθήνα: Σάκκουλα.

Πασσερίνι, Λ., (1998). **Σπαράγματα του 20^{ου} αιώνα. Η ιστορία ως βιωμένη εμπειρία**. Αθήνα: Νεφέλη.

Πέτσας, Δ., (1991). **Η ηρωική πάλη των κομμουνιστών της Τασκένδης**. Διαθέσιμο στο <http://tsak-giorgis.blogspot.gr>

Σακαλάκη, Μ., (2001). **Η ανάλυση περιεχομένου**. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Σαμπάνης, Λ., (2008). **Αναμνήσεις από την Εθνική Αντίσταση και τον Εμφύλιο**. Αθήνα: Μάλλιαρης.

Τσαούσης, Δ., Γ., (1986). **Κοινωνική Δημογραφία**. Αθήνα: Gutenberg.

Τσιμούρης, Γ., (2006). **Πρακτικές διαπολιτισμικότητας στην ελληνική δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Η εμπειρία των εκπαιδευτικών**. Διαθέσιμο στο: Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις του Μεταναστευτικού Φαινομένου: Η Ελληνική Συγκυρία μετά το Τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο - ΚΕΜΟ.

Τσιούμας, Α., (2011). **Με την σκέψη στην πατρίδα. Όψεις της κοινωνικής ζωής των Ελλήνων Πολιτικών Προσφύγων στις χώρες της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης (1949 - 1974)**. Διαθέσιμο στο <http://anthostoukakou.blogspot/gr>

Τσέκερης, Α., (2014). **Μια ιστορία, αλλιώς**. Αθήνα: Ταξιδευτής.

Φακιόλας, Ρ., (2007). **Μεταναστευτική Πολιτική ΕΕ - Προβληματισμοί**. Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Στρατηγικών Μελετών (ΕΛ.ΕΣ.ΜΕ).

Yates, A., F., (2014). **Η τέχνη της μνήμης**. Αθήνα: MIET.

Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, (2006). **Εισαγωγή στη Διεθνή Προστασία. Προστατεύοντας τους πρόσφυγες εντολής της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. Εγχειρίδιο Αυτοδιδασκαλίας.** Αθήνα: UNHCR.

Χρηστίδης, Χ., (2012). **Η έξοδος των πολιτικών προσφύγων.** Διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr>

Χρυσόχου, Ξ., (2005). **Πολυπολιτισμική Πραγματικότητα.** Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Back, L., Keith, M., Khan, A., Shukra, K., Solomos, J., (2002). **The Return of Assimilation: Race, Multicultural, and New Labor.** Sociological Research.

Berry, J., W., (2001). **A psychology of immigration.** Journal of Social Issues, 57, 615 – 631.

Berry, J., W., (2006). **The Cambridge handbook of acculturation psychology.** Cambridge: Cambridge University Press.

Borg, R., W., (1963). **Educational Research: An Introduction.** Διαθέσιμο στο <https://books.google.gr>

Brown, S., Bean, F., D., (2006). **New immigrants, new models of assimilation. Prepared for a Special Issue.** Διαθέσιμο στο The Second Generation. Washington: Migration Information Source, Migration Policy Institute.

Brubaker, W., R., (2001). **The Return of Assimilation? Changing Perspectives on Immigration and its Sequels in France, Germany and the United States.** Ethnic and Racial Studies 24.

Byrne, D., (2008). **Social Exclusion.** Berkshire: Open University Press.

Cardozo, A., (2005). **Benito Mussolini. The first fascist.** United Kingdom: Longman.

Castles. St., (1997). **Multicultural Citizenship: The Australian Experience.** Oxford: Blackwell.

Connerton, P., (1989). **How societies remember.** Cambridge: University Press.

Gordon, M., (1964). **Assimilation in American Life. The role of race, religion and national origins.** New York: Oxford University Press.

Hill, J., Kerber, A., (1967). **Models, Methods & Analytical Procedures in Education Research.** Detroit: Wayne State University Press.

Martikainen, T., (2005). **Religion, Immigrants and Integration.** Finland: Abo Akademi University.

Portes, A., (1993). **The New Second Generation: Segmented Assimilation and its Variants among Post - 1965 Immigrant Youth.** Annals of the American Academy of Political and Social Science.

Potter, J., Wetherell, M., (1995). **Discourse Analysis.** Διαθέσιμο στο <https://oro.open.ac.uk>

Robert, M., (2003). **Mussolini and the origins of the Second World War 1933 - 1940.** New York: Palgrave MacMillan.

Roy, B., (2002). **Immigrant integration. Building to Opportunity. Migration Information Source.** Διαθέσιμο στο <https://xrlus/iew4>

Tsimouris, G., (2008). **Intercultural education in contemporary Greece.** Sofia: Manfred Worner Foundation.

Verkuyten, M., (2005). **The social psychology of ethnic identity.** U.K: Psychology Press.

Vermeulen, H., (2005). **The Greek Labour Diaspora in Europe. Its Integration in the Receiving Societies.** Διαθέσιμο στο <https://xrlus/iew4>

Zangwill, I., (1909). **The melting pot: A drama in four acts.** Διαθέσιμο στο <http://www.pluralism.org>

NΟΜΟΘΕΣΙΑ

Σύμβαση της Γενεύης (1951) για το καθεστώς των προσφύγων, όπως τροποποιήθηκε με το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης (κυρώθηκαν με ν.δ. 3989/1959 και Α.Ν. 389/1968 αντίστοιχα).

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

- Αγαθονικιάδης Γιώργος, συνέντευξη στον Κωνσταντίνο Τσίβο, Πράγα, 2010.
- Ζέρβα Γεωργία, συνέντευξη στην Κατερίνα Κράλοβα, Πράγα, 2010.
- Μιχόπουλος Ηλίας, συνέντευξη στον Βλαντιμίρ Κάντλετς, Πράγα, 2010.
- Τσαμέτης Νίκος, συνέντευξη στον Βλαντιμίρ Κάντλετς, Οστράβα, 2010.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Τασκένδη: 6^η Ελληνική Πολιτεία - Σχολείο

Τασκένδη Μάιος 1963 - Πρώτο Φεστιβάλ

Τασκένδη - Έλληνες Δάσκαλοι

Τασκένδη 1949
Μαχήτριες του ΔΣΕ

Τασκένδη - Αρχές δεκαετίας '50
Σχολή Αξιωματικών Τσιρτσίκ

Τασκένδη - Εθνικές Εορτές